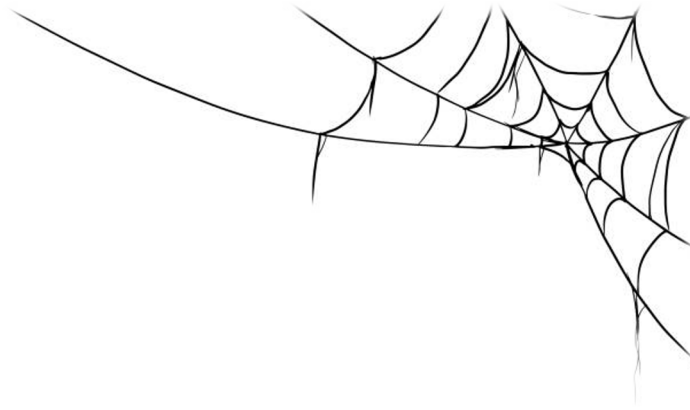

Masteroppgave

Et spindelweb av kontroll

En tematisk analyse av fem personers opplevelser
av vold som del av religiøs praksis
under oppvekst i lukkede religiøse samfunn i Norge

Birgitte Nyblin-Austgulen

Master i tverrfaglig arbeid med barn, unge og familier

Vår 2022

Sammendrag

Flere har satt søkelys på at det forekommer ulike former for vold mot barn i lukkede, religiøse samfunn i Norge. Rapporter og handlingsplaner etterlyser økt kunnskap og oppmerksomhet om barns situasjon i lukkede trossamfunn, for å sikre deres rettigheter og hjelpebehov. Masterprosjektet undersøkte følgende forskningsspørsmål: *Hvordan, i retroperspektiv, opplever personer som har vokst opp i lukkede religiøse samfunn, det å ha blitt utsatt for vold som del av samfunnets religiøse praksiser?* Prosjektets mål er å bidra med økt kunnskap og forståelse. Forskningsspørsmålet ble studert ved bruk av kvalitativ metode i form av individuelle dybdeintervjuer med strategisk utvalgte intervjupersoner. Datamaterialet ble organisert og analysert ved bruk av refleksiv tematisk analyse. Forskningsspørsmålet besvares ved hjelp av fem tema: kontrollen er sammenvevd med troen; en fryktstyrt verden av oss og dem; kjærligheten har så mange betingelser; muliggjøring av seksuelle overgrep; og vansker og verktøy for å håndtere livet. Teori om vold, symbolsk makt og symbolsk vold, samt begrepene frykt, stress, skam og skyld ble benyttet som teoretiske verktøy i analyse og drøft. Prosjektet har vist at det forekommer vold og rettighetsbrudd for noen barn som vokser opp i lukkede, religiøse samfunn. Volden og rettighetsbruddene som beskrives i dette prosjektet er i stor grad vevd sammen med religiøse praksiser i de lukkede trossamfunnene. Prosjektet har vist at trossamfunnets lukkethet er et hinder for at barn får den hjelpen de trenger fra offentlige tjenester. Det er behov for mer kunnskap om barns situasjon i lukkede trossamfunn. Samt behov for økt kompetanse hos de som arbeider med barn for at de kan gjenkjenne, reagere og handle slik at barn får den hjelpen de trenger.

Abstract

Several have highlighted the fact that there are various forms of violence against children in closed, religious communities in Norway. Reports and plans call for increased knowledge and awareness of the situation of children in closed religious communities, to ensure their rights and need for help. This master project investigated the following research question: *How, in retrospect, do people who have grown up in closed religious communities experience being exposed to violence as part of society's religious practices?* The project's goal is to contribute with increased knowledge and understanding. The research question was studied using a qualitative method in the form of individual in-depth interviews, with strategically selected interviewees. The data material was organized and analyzed using reflective thematic analysis. The research question is answered using five themes: control is intertwined with faith; a fear-driven world of us and them; love has so many conditions; enabling sexual abuse; difficulties and tools for dealing with life. Theory of violence, symbolic power and symbolic violence, as well as the concepts of fear, stress, shame and guilt were used as theoretical tools in analysis and discussion. The project has shown that there is violence and violation of rights for some children who grow up in closed, religious communities. The violence and violations of rights described in this project are largely woven together with religious practices in the closed religious communities. The project has shown that the community's closedness is an obstacle to children getting the help they need from public services. There is a need for more knowledge about children's situation in closed religious communities. There is also a need for increased competence among those who work with children so that they can recognize, react to and act to ensure that children get the help they need.

Forord

Det har vært utfordrende å skrive masteroppgave ved siden av full jobb i barneverntjenesten samt livets mange forpliktelser. Flere var nok pessimistiske når det gjaldt mitt mål om å gjennomføre masterprosjektet på kortest mulig tid. Men i skrivende stund sier kalenderen mai 2022, og jeg har nådd målet mitt. Følelsen jeg har nå minner om fullføring av et maratonløp (til dere som ikke har løpt 42,2 km – det føles både vanvittig godt og veldig vondt å løpe over målstreken). Det er flere jeg vil takke for at jeg nå kan levere en oppgave jeg er stolt av:

Takk til Hilde Langvann i Hjelpeskilden for bistand i rekruttering av intervjupersoner, og for en god og informativ telefonsamtale i oppstarten av prosjektet.

Takk til intervjupersonene som ga av sin tid og delte sine opplevelser. Deres historier har rystet og berørt meg. Jeg er utrolig takknemlig for deres bidrag til mitt masterprosjekt. Dere er fantastisk modige og sterke mennesker! Jeg ønsker dere alt godt videre i livet.

Takk til veileder Anne Sigfrid Grønseth for faglige diskusjoner, innspill og tilbakemeldinger.

Takk til venner og kollegaer som har lest utkast, vært tilgjengelig for drøfting, hjulpet meg å sortere tanker (og tema og undertema!), og gitt meg hyggelige pauser fra artikler, bøker og MacBook.

Takk til foreldrene mine, Eva og Magnus – for deres gjestfrihet og lån av huset i Spania til skriveferie.

Takk til ektefelle og livspartner Stian ♥ Dette hadde ikke gått uten deg! Du har gitt meg din fulle støtte og har heiet og oppmuntret gjennom hele prosessen. Takk for servering av utallige kopper kaffe, te, frukt og sjokolade mens jeg har vært i skrivebobla. Jeg tipper du gleder deg til jeg tar min del av ansvaret for hund, barn, hus og hjem igjen.

Takk til barna mine Nathalie og Leonora – for å tåle at jeg har vært opptatt med prosjektarbeid kvelder og helger og til og med morgener før jobb. Jeg gleder meg til igjen å ha tid til å følge på øvinger, dra i klatrehallen, sove ute i hengekøye og lage vafler på en vanlig tirsdag. Til storpuddelen Krølle Marengs: nå skal vi endelig løpe lange turer sammen igjen.

Hokksund, mai 2022

Birgitte Nyblin-Austgulen

Innhold

SAMMENDRAG	I
ABSTRACT	II
FORORD	III
INNHold	IV
1. INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN.....	1
1.2 FORSKNINGSPØRSMÅL OG AVGRENSNING	2
1.3 OPPGAVENS HENSİKT OG NYTTEVERDI	2
1.4 OPPGAVENS OPPBYGGING	3
2. KUNNSKAPSSTATUS	4
2.1 LUKKEDE RELIGIØSE SAMFUNN, SEKTER ELLER NEW RELIGIOUS MOVEMENTS?	4
2.2 HVA VET VI OM FOREKOMST AV ULIKE FORMER FOR VOLD I LUKKEDE RELIGIØSE SAMFUNN?	6
2.2.1 <i>Vold som en del av religiøs praksis</i>	6
2.3 KONSEKVENSER AV Å BLI UTSATT FOR VOLD I OPPVEKSTEN	9
2.3.1 <i>Adverse Childhood Experiences (ACE)</i>	9
2.4 BARNETS RETT TIL RELIGIONSFRIHET OG BESKYTTELSE MOT VOLD	10
2.4.1 <i>Barnets menneskerettigheter</i>	10
2.4.2 <i>Trossamfunnsloven</i>	11
2.4.3 <i>Barneloven</i>	13
2.4.4 <i>Barnevernloven</i>	13
2.5 HANDLINGSPLANER	14
2.6 OPPSUMMERING AV KUNNSKAPSSTATUS.....	14
3. FORSKNINGSMETODE	16
3.1 VITENSKAPSTEORETISK FORANKRING I SOSIALKONSTRUKTIVISME – MED ET HINT AV STRUKTURALISME	16
3.2 KVALITATIV METODE	17
3.2.1 <i>Individuelt dybdeintervju</i>	17
3.2.2 <i>Semi-strukturert intervjuguide</i>	18
3.2.3 <i>Strategisk utvalg</i>	18

3.3	PRAKTISK GJENNOMFØRING	19
3.4	ETISKE BETRAKTNINGER.....	19
3.4.1	<i>Informert samtykke</i>	19
3.4.2	<i>Konfidensialitet</i>	20
3.4.3	<i>Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet</i>	20
3.4.4	<i>Hensynet til sårbare og utsatte grupper</i>	21
3.5	GYLDIGHET, PÅLITELIGHET OG OVERFØRBARHET	21
3.6	REFLEKSIV TEMATISK ANALYSE SOM ANALYSEMETODE	23
3.6.1	<i>Bli kjent med data</i>	24
3.6.2	<i>Kode data</i>	24
3.6.3	<i>Konstruere tema og vurdere tema</i>	25
3.6.4	<i>Definere og navngi tema</i>	25
3.6.5	<i>Rapportere resultater</i>	25
4.	TEORETISKE PERSPEKTIVER	26
4.1	FYSISK VOLD, PSYKISK VOLD, SEKSUELL VOLD, LATENT VOLD OG NEGATIV SOSIAL KONTROLL	27
4.2	SYMBOLSK MAKT OG SYMBOLSK VOLD I SOSIALE FELT	29
4.3	FRYKT, STRESS, SKAM OG SKYLD UTLØST AV VOLD	32
4.4	BETYDNINGEN AV SYMBOLSK VOLD OG DOKSISKE FORESTILLINGER FOR INDIVIDETS SELVOPPFATNING	34
5.	EMPIRISK ANALYSE OG DISKUSJON	35
5.1	KONTROLLEN ER SAMMENVEVD MED TROEN	36
5.1.1	<i>Religiøs autoritet</i>	37
5.1.2	<i>Det er regler for alt</i>	39
5.1.3	<i>Fysisk vold som straff og kjærlighetshandling</i>	43
5.1.4	<i>Du eier ikke deg selv</i>	44
5.2	EN FRYKTSTYRT VERDEN AV OSS OG DEM	45
5.2.1	<i>Verden utenfor er styrt av djevelen</i>	46
5.2.2	<i>Helvete og Harmageddon. Trussel om evig pinsel eller evig tilintetgjørelse</i>	48
5.2.3	<i>Gud ser, hører og vet alt</i>	50
5.3	KJÆRLIGHETEN HAR SÅ MANGE BETINGELSER.....	52
5.3.1	<i>De utvalgte kommer til himmelen eller paradiset</i>	52
5.3.2	<i>Aldri god nok</i>	54
5.3.3	<i>Kontakten avhenger av troen</i>	55
5.4	MULIGGJØRING AV SEKSUELLE OVERGREP	57
5.5	VANSKER OG VERKTØY FOR Å HÅNDTERE LIVET	58

5.6	OPPSUMMERING AV EMPIRISK ANALYSE OG DISKUSJON.....	61
6.	TEORETISK ANALYSE OG DISKUSJON	64
6.1	VOLD SOM DEL AV RELIGIØS PRAKSIS I LYS AV SYMBOLSK MAKT OG SYMBOLSK VOLD I DET KRISTENFUNDAMENTALISTISKE FELTET	64
6.2	Å SE SEG SELV MED DEN ANDRES BLIKK. SYMBOLSK VOLD OG DOKSISKE FORESTILLINGER PÅVIRKER INDIVIDETS SELVOPPFATNING	69
7.	AVSLUTTENDE REFLEKSJONER	72
	LITTERATURLISTE.....	74
	VEDLEGG	
	VEDLEGG 1: INFORMASJONSSKRIV OG SAMTYKKESKJEMA	
	VEDLEGG 2: SEMI-STRUKTURERT INTERVJUGUIDE	
	VEDLEGG 3: GODKJENNING FRA NSD	

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

NRK (2020a, 2020b) har i dokumentarserien *Brennpunkt: Guds utvalde*, rettet søkelys mot at det forekommer psykisk vold og negativ sosial kontroll i lukkede, kristne miljøer i Norge. En rapport fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (Skoglund et al., 2008) setter fokus på at enkelte religiøse grupperinger både kan være i opposisjon til og komme i konflikt med samfunnet ellers. Dette er miljøer hvor religionen spiller en omfattende rolle i menneskers hverdagsliv, i motsetning til et stadig mer sekularisert samfunn. Rapporten poengterer at norske foreldre «... har rett til å oppdra barn i egen tro [...] Religionsfriheten gir derimot ikke noe frikort til å begå overgrep fordi de foregår innen en religiøs kontekst» (Skoglund et al., 2008, s. 27–28). Å gi barna en religiøs oppdragelse er altså ikke et problem i seg selv. Imidlertid blir det problematisk når utøvelsen av religion går på tvers av barns rett til en god og trygg oppvekst uten vold.

Det finnes ulike definisjoner av vold, og det er vanlig å skille mellom ulike typer vold, eksempelvis fysisk, psykisk og seksuell vold. Alle formene for vold har det til felles at de skader, smerter, skremmer eller krenker en annen person, ifølge Stiftelsen Alternativ Til Vold (u. å.). Denne definisjonen er bredere enn en del andre definisjoner av vold. Imidlertid vil en slik definisjon være hensiktsmessig når det er snakk om å få tak i personers opplevelser med vold i oppveksten.

Forente Nasjoner (FN) sin konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen, 1989), stadfester barnets rett til religionsfrihet og tankefrihet, samt til beskyttelse fra fysisk og psykisk vold, mishandling og forsømmelse. Barneverntjenestens ansvar for å gripe inn og gi nødvendig beskyttelse, hjelp og omsorg til de barna som lever under forhold som er skadelig for deres helse og utvikling, kommer tydelig frem i formålsparagrafen i barnevernloven (1992, § 1–1). Imidlertid er det slik at omfanget av barn som lever med vold i nære relasjoner er mye større enn antallet tilfeller som barnevernet blir kjent med, noe som ifølge rapporten *Barnevernets arbeid med barn og unge som har erfart vold og overgrep i nære relasjoner – en litteraturstudie* (Kojan et al., 2020, s. 27) er en av barneverntjenestens største utfordringer.

Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020, s. 25) skriver i sin årsrapport for 2020 at det er behov for økt oppmerksomhet om vold og negativ sosial kontroll i norske religiøse miljøer. Kompetanseteamet påpeker at disse tilfellene er vanskelig å avdekke fordi det er for lite kunnskap og kompetanse i hjelpeapparatet, og fordi medlemmene i liten grad samhandler med personer og tjenester utenfor trossamfunnet.

1.2 Forskningsspørsmål og avgrensning

Mitt forskningsspørsmål er følgende:

Hvordan, i retrospektiv, opplever personer som har vokst opp i lukkede religiøse samfunn, det å ha blitt utsatt for vold som del av samfunnets religiøse praksiser?

Forskningsprosjektet avgrenser seg til personers subjektive opplevelse av vold og voldens tilknytning til religiøs praksis, når de ser tilbake på sin oppvekst. Forskningsspørsmålet åpner både for beskrivelser av hvordan personer husker det de opplevde i oppveksten, og hvordan de opplever det nå som de ser tilbake. Opplevelse forstår jeg som en persons subjektive erfaring av ytre påvirkning, følelsesmessige tilstand, tanker, motivasjon og annet (Teigen, 2020). Det kunne være interessant å også intervjuer personenes foreldre, såvel som ledere for lukkede religiøse samfunn. Det lar seg imidlertid ikke gjøre innenfor denne oppgavens omfang. Prosjektet begrenser seg til å undersøke vold som er del av religiøs praksis, ikke enhver form for vold. Videre begrenser prosjektet seg til lukkede, religiøse samfunn i Norge som regner seg som kristne.

1.3 Oppgavens hensikt og nytteverdi

At barn vokser opp med ulike former for vold bryter med barns rettigheter. Økt kunnskap om opplevelse av vold i lukkede religiøse samfunn kan bidra til økt forståelse, som igjen kan bidra til tiltak rettet mot å bekjempe vold mot barn i slike samfunn. Økt kunnskap og forståelse kan være nyttig for de som arbeider med barn, eksempelvis ansatte i barnehager, skoler, barne- og ungdomspsykiatrien, barneverntjenesten og andre, samt for de som arbeider med voksne som har slike oppveksterfaringer. Og ikke minst for de religiøse samfunnene selv. For ansatte i barneverntjenesten er det viktig å ha kunnskap om hvordan det kan oppleves å vokse opp i lukkede, religiøse samfunn, samt å ha kjennskap til religiøse praksiser som kan betegnes som

vold. Uten slik kjennskap, vil det være utfordrende både å undersøke barns omsorgssituasjon, samt å iverksette nyttige, barnevernfaglige tiltak for å hjelpe de som har behov for det.

Oppgaven har en nytteverdi ved å bidra med forskning på et felt som har hatt liten oppmerksomhet. «Barn og ungdoms oppvekst i trossmessige minoritetssamfunn har lenge vært et forsømt forskningsfelt og heller ikke i dag er forskningen overveldende» (Skoglund et al., 2008, s. 77). Prosjektet bidrar med å rette søkelys mot ulike former for vold, inkludert den volden som er skjult/ikke-erkjent.

Videre er det interessant å undersøke vold som del av religiøs praksis, i rammen av barnets rettigheter. Menneskerettighetene gir barnet rett til religionsfrihet, tankefrihet og en trygg oppvekst uten vold, og gir samtidig foreldrene rett til å oppdra barnet i sin tro. Imidlertid gir ikke retten til oppdragelse i tråd med religiøs overbevisning, rett til voldsutøvelse mot barn. Det kan foreligge motsetninger mellom barnets og foreldrenes rettigheter.

1.4 Oppgavens oppbygging

I andre kapittel redegjør jeg for kunnskapsstatus. Jeg viser først til hva jeg forstår som lukkede religiøse samfunn. Deretter beskriver jeg eksisterende kunnskap om vold i religiøse samfunn, samt hvilke konsekvenser det kan ha å oppleve vold i oppveksten. Jeg redegjør for flere av barnets rettigheter når det gjelder trosfrihet og trygg oppvekst uten vold. Deretter undersøker jeg hvorvidt oppvekst med vold som del av religiøs praksis i norske trossamfunn, er tematisert i nyere, relevante handlingsplaner, før jeg oppsummerer kunnskapsstatus. I tredje kapittel redegjør jeg for forskningsmetode. Jeg beskriver og begrunner valg jeg har tatt når det gjelder vitenskapsteoretisk perspektiv, metode for og gjennomføring av datainnsamling, samt reflekterer over etiske problemstillinger i prosjektet. Avslutningsvis i metodekapittelet redegjør jeg grundig for analyseprosessen. I fjerde kapittel gir jeg en oversikt over teoretiske begreper jeg vil anvende i analyse og diskusjon av de empiriske funnene. I femte kapittel presenterer jeg empiriske funn, organisert i analytiske tema. I tillegg til å analysere empirien ved hjelp av tematisk analyse, vil jeg også analysere og diskutere empiri i lys av kunnskapsstatus, teori om vold og virkninger av vold. I sjette kapittel gjør jeg en teoretisk analyse og diskusjon av funnene, knyttet til utvalgte teoretiske begreper. Forskningsspørsmålet besvares i kapittel fem og seks. I kapittel syv deler jeg noen avsluttende refleksjoner.

2. Kunnskapsstatus

2.1 Lukkede religiøse samfunn, sekter eller New Religious Movements?

Det finnes ulike begreper som betegner religiøse grupperinger som tar avstand fra majoritetssamfunnet: sekter, lukkede religiøse samfunn, isolerte trossamfunn og New Religious Movements, for å nevne noen. Noen av begrepene brukes om hverandre, eksempelvis lukkede religiøse samfunn og isolerte trossamfunn. Andre begrep er utskjelte, som sektbegrepet. Og andre igjen, som New Religious Movements, er lite brukt i norsk sammenheng. Jeg vil redegjøre kort for noen av begrepene vi bruker for å omtale slike samfunn, samt begrunne hvorfor jeg velger å benytte meg av begrepet lukkede religiøse samfunn i dette forskningsprosjektet.

Sektbegrepet er i utgangspunktet utviklet «... for å skille kristne trossamfunn fra hverandre etter organisasjonsform ...» (Skoglund et al., 2008, s. 39). I denne betydningen er begrepet verdimessig nøytralt. Sekt er en betegnelse på mindre religiøse grupper som hevder å være forvaltere av sannheten, stiller strenge og mange krav til medlemmene, og er kritiske til storsamfunnet og andre religiøse samfunn (Skoglund et al., 2008, s. 39–40). Brunstad Christian Church (BCC) og Jehovas vitner er eksempler på kristne sekter i Norge, altså grupper som hevder å ha *den rette* versjonen av kristendommen (Ringnes & Ulland, 2014, s. 258–259). I boken *Sekter* skiller Skoglund (2011, s. 17–18) mellom det nøytrale religionsteoretiske begrepet sekt og det folkelige, negative begrepet sekt. I folkelig tale er ordet sekt brukt nedsettende, nærmest som et skjellsord. Eller med andre ord «... som en betegnelse på enhver religion vi ikke liker» (Skoglund, 2011, s. 18).

Internasjonalt har begrepet New Religious Movements nå i stor grad erstattet sektbegrepet i religionsforskning. New Religious Movements (NRM) er en betegnelse som opprinnelig ble brukt om nyreligiøse bevegelser som oppsto på 1960-70-tallet, men som i dag ofte brukes om nye religiøse trender i Vesten de siste par hundre årene; Jehovas vitner og BCC regnes som kristendomsinspirerte NRM (Romarheim & Winje, 2019), såvel som kristne sekter, noe som tydeliggjør NRM sitt slektskap med sektbegrepet.

Organisasjonen Hjelpeskilden (Langvann, 2013) beskriver at lukkede eller isolerte religiøse samfunn kjennetegnes ved: trossamfunnet har sannheten, og alle andre synspunkter er feil; det

finnes et eget språk, med ord og uttrykk som kun brukes innenfor samfunnet; det er et sterkt press om konformitet til samfunnets regler og normer; tvil aksepteres ikke, med mindre tvilen rettes mot personen selv; det er en høy grad av sosial kontroll, og verden deles inn i vi som er innenfor og de som er utenfor; samfunnet er hierarkisk, og lederen har makten; de utenfor er onde og fiender, mens de innenfor er gode; ondskap finnes også innenfor, i form av synd som må bekjennes og angres; å forlate samfunnet innebærer utfrysning, avvisning eller andre sanksjoner (Langvann, 2013). I Redd Barna-rapporten *Til tross for tro* defineres isolerte trossamfunn som: «... menigheter som begrenser medlemmenes mulighet for fri meningsdannelse, som har restriksjoner på informasjonsutveksling mellom menigheten og samfunnet rundt, og som har sanksjoner knyttet til å forlate menigheten» (Redd Barna, 2005, s. 5). Slik jeg ser det, har begrepene lukkede religiøse samfunn og isolerte trossamfunn mange av de samme inklusjonskriteriene. Det vi kaller et isolert trossamfunn, vil vi sannsynligvis kunne kalle et lukket religiøst samfunn, og omvendt.

BCC kritiserer bruken av begrepet lukkede trossamfunn. Ifølge styreleder i BCC, Berit Hustad Nilsen er lukkede trossamfunn «... noe alle har hørt om, men ingen helt kan forklare hva betyr» (Brunstad Christian Church, 2020). Nilsen har rett i at det ikke foreligger en entydig definisjon av begrepet, heller ikke full enighet om hvilke samfunn som regnes som lukkede. Likevel er begrepet ofte brukt både i offentlige publikasjoner, og av aktuelle hjelpeorganisasjoner, som Hjelpekilden. Jeg velger å benytte begrepet lukkede religiøse samfunn, fordi dette begrepet er godt kjent og mye brukt i rapporter og handlingsplaner. Jeg kommer til å bruke religiøse samfunn og trossamfunn om hverandre.

Slik jeg forstår det, har alle de nevnte begrepene det til felles, at de brukes for å omtale samfunn og grupper preget av fundamentalisme. Fundamentalisme (Vogt, 2021) forstår jeg her som bokstavgrodd religiøsitet, med bruk av bibelen som «... ufeilbarlig grunnlag for kristen tro» (Rasmussen & Elstad, 2019). Med disse fellestrekk til grunn, vil jeg vil anse det som er forsket på og skrevet om både sekter og NRM, som relevant for min studie.

Hvor mange barn som vokser opp i lukkede religiøse samfunn i Norge, er ikke kjent. Tall fra Statistisk Sentralbyrå (2020) viser at 372 651 personer er medlemmer i kristne trossamfunn utenfor den norske kirken. Ikke alle disse kan defineres som lukkede, religiøse samfunn. Tallene gjelder kun trossamfunn som er registrert og mottar offentlig støtte. Tallene er basert på det antall personer trossamfunnet gis støtte for, og inkluderer både voksne og barn.

2.2 Hva vet vi om forekomst av ulike former for vold i lukkede religiøse samfunn?

Forskning viser (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017; Skoglund et al., 2008; Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020; Kunnskapsdepartementet, 2021) at noen barn i trossamfunn utsettes for ulike former for vold, og at dette kan være del av en religiøs praksis. Både rapporten *Religiøse grupper og bruddprosesser: Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov* (Skoglund et al., 2008) fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging [NKVTS], og rapporten *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kompetansetiltak og veiledning* (2011) fra Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging Vest [RVTS Vest], gjenforteller beretninger fra personer som har hatt sin oppvekst i lukkede religiøse samfunn. Rapportene peker på hvilke behov disse personene har og hva som ytterligere trengs av kunnskap og tiltak. Eksempelvis forteller noen:

Det er en helt legitim handling innen menigheten å slå barn; det er foreldrenes plikt å straffe barna når man har gjort noe galt. Jeg fikk alltid høre at hvis jeg ikke slår deg, straffer Gud meg. [...] Jeg vokste opp med at i alt det de gjør, henvises det til Bibelen. (Skoglund et al., 2008, s. 142–143)

Rapportene poengterer at selv om religion kan virke støttende for mange, opplever noen religionen som truende og straffende.

Torbjørn Herlof Andersen (2001) har intervjuet menn fra kristne miljøer som er utsatt for seksuelle overgrep. Andersen beskriver intervjupersonenes erfaringer med seksuelle overgrep som å være i strid med normene i det kristne miljøet de er en del av. Overgrepene er altså ikke en del av en religiøs praksis. Imidlertid synliggjør Andersen hvordan makt og andre forhold ved den religiøse arenaen muliggjør seksuelle overgrep. Gro Skartveit (1997) viser i boken *Ulvar i lammeflokken* til lignende beretninger om hvordan makt og religiøs autoritet muliggjør seksuelle overgrep mot unge kvinner i norske, kristne samfunn.

2.2.1 Vold som en del av religiøs praksis

Vold som del av religiøs praksis er omtalt av Eva Lundgren (1985) i boken *I herrens vold*. I boken dokumenterer Lundgren ti kvinners beskrivelser av ekteskap preget av mishandling som begrunnes eller berettiges i kristendom, slik kvinnene opplever det (Lundgren, 1985, s. 12 og 18). Selv om søkelyset i fortellingene er på volden kvinnene utsettes for, fremkommer det også at noen av barna utsettes for vold, og er vitne til vold. Undersøkelsen ble gjennomført for flere

tiår siden, og det er usikkert hvorvidt opplevelsene gjenspeiler dagens situasjon i de aktuelle religiøse miljøene. Det må poengteres at Lundgren er omdiskutert og kritisert, blant annet for å ikke ha nok empirisk belegg for sine generaliseringer om kvinners posisjon i samfunnet, basert på forskning om vold mot kvinner og barn i kristenfundamentalistiske miljøer (Schei Jessen, 2021). Jeg velger likevel å inkludere to henvisninger til Lundgren sin forskning, fordi hennes funn om vold som del av religiøs praksis er relevant for mitt prosjekt. Lundgren (2008) intervjuet den drapsdømte pastoren fra den svenske menigheten Knutby Filadelfia. Menigheten fikk massiv mediedekning etter et drap og drapsforsøk i 2004 (NTB, 2004). I boken *Knutby-koden* beskrives det en gradvis utvikling av aksept for vold og kontroll; samtidig som menigheten i økende grad isolerte seg fra storsamfunnet, tiltok graden av religiøst begrunnet kontroll og vold innad i menigheten (Lundgren, 2008). Til tross for den enorme mediedekningen, har det vært lite fokus i media på barna i menigheten. Charlotte Essén (2008, s. 23–91) har i boken *Sektbarn: ett reportage om de utvalda för paradiset* rapportert om barns oppvekst i Knutby Filadelfia. Essén beskriver bruk av kontroll og fysisk vold for å få barna lydige. Målet er at barna skal bøye seg for foreldrene og Gud (Essén, 2008, s. 37–49).

I Redd Barna-rapporten (2005) *Til tross for tro* beskrives det opplevelser med straff, vold og overgrep i troens navn. Rapporten skildrer hvordan barn får mange av rettighetene sine krenket under oppvekst i isolerte, kristne menigheter i Norge. «De opplever sterke begrensninger både knyttet til hvilken informasjon de får, og til hva de får lov til å gi uttrykk for. De [...] har ikke samme valg som andre når det gjelder skole, venner og fritid» (Redd Barna, 2005, s. 5).

En nyere beretning fra kristne, lukkede samfunn i Norge får vi i boken *Jesussoldaten: Gutten som skulle vinne landet for Gud*, der Anders Torp (Egedius & Torp, 2016) beskriver oppveksten sin i en kristen karismatisk menighet som preget av frykt for demoner og evig fortapelse.

Nilsson (2016, s. 250) advarer mot å anta at oppvekst i ulike New Religious Movements kjennetegnes ved de samme trekk, samt mot å anta at oppvekst i slike samfunn i seg selv er farlig eller skadelig. Imidlertid påpeker Nilsson (2016, s. 250) at «... there are examples of children's experiences in some of the movements that clearly fall into the category of systematic child abuse and sometimes even murder due to a group's theologically founded norms and practice». Vi skal altså ikke anta at skadelige praksiser forekommer i alle lukkede religiøse samfunn, men heller ikke lukke øynene for at det skjer i noen samfunn.

Antropologen Charlotte E. Hardman har undersøkt hvordan ulike trossamfunn ser på barn og barndom. Hardman (2004, i Skoglund et al., 2008, s. 85–87) har utviklet en modell hvor ulike grupper inndeles langs to linjer: synet på barn som aktivt eller passivt, og forståelse av autoritet som intern eller ekstern. Ifølge Hardman vil konservative, kristne grupper typisk sett se på barnet som passivt, og den øverste autoriteten som ekstern (Gud). I en slik forståelse av barnet som passiv mottaker av «... de voksnes undervisning om roller, verdier og tradisjoner» (Hardman, 2004, i Skoglund et al., 2008, s. 86), er målet for barneoppdragelsen konformitet. Skoglund et al. (2008) hevder at teologi og oppdragelsesmetode vanligvis er knyttet sammen, og at «... den største faren for fysiske overgrep finnes i trossamfunn hvor barn forventes passivt å bli sosialisert inn i de voksnes religion og lever under sterke påbud om å adlyde» (s. 89). Det Hardman beskriver som det typiske synet på barn og barneoppdragelse i konservative, kristne grupper, ligner på det Thuen og Sommerschild (1997, s. 12–16) beskriver som *det underdanige barnet*; i middelalderen hvor «[k]ristentro og kirkeritualer hadde et fast grep om livsutfoldelsen» (s. 12) i Norge, var idealoppdragelsens mål å tukte og temme barnet til lydighet og underdanighet. Temming av barnet skulle hindre det fra å leve i synd og ondskap.

I en veiledende brosjyre om *Hvordan du kan oppnå et lykkelig familieliv* skriver Jehovas vitner (u. å.) om verdien av å tukte barnet i kjærlighet. Det poengteres at rådet fra psykologer om å ikke tukte barnet er i strid med Guds ord, samt at barn «... blir ikke uten videre lydige, kjærlige og veloppdragne. De blir formet ved det eksempel som blir satt, og ved den tukte som gis» (Jehovas vitner, u.å.). Et barn som tuktes med kjærlighet, vil ifølge Jehovas vitner (u. å.) respektere foreldrene, bli veloppdragen, trygg og tilfreds med seg selv.

Isdal (2018, s. 203) påpeker i *Meningen med volden* at alle rettighetskulturer er sårbare for bruk av vold, samt at «... all form for religiøs fundamentalisme har også vist seg å gi god grobunn for vold og overgrep. I overbevisningen om den rette tro og den gode hensikt blir volden lett å utøve» (s. 203). For kristne kan føringen om å tukte de man elsker, anvendes for å rettferdiggjøre bruk av fysisk vold i oppdragelsen av barn (Isdal, 2018, s. 223–227). Isdal (2018, s. 225) påpeker at det historisk sett er utøvd mye undertrykking og vold i troen på den gode sak, spesielt i religionens navn. Isdal mener at autoriteter kan ha stor påvirkning på utøvelse av vold, undertrykking og krenkelser. Dersom reglene og sannheten kommer ovenfra, i et hierarki/maktsystem, kan volden være lettere å utøve, fordi ansvaret ikke ligger hos en selv (Isdal, 2018, s. 225–227). Autoritet er «... å kunne opptre med makt og gjøre sin innflytelse gjeldende» (Tetzchner, 2021). Formell autoritet er den retten man har til å kreve lydighet i kraft av sin stilling, eksempelvis som religiøs leder. Faktisk autoritet er å ha evne til å påvirke

andres atferd og oppfatninger. Både religiøse ledere, organisasjoner og religiøse skrifter kan ha slik autoritet, at andre retter seg etter dem uten overprøving (Tetzchner, 2021).

2.3 Konsekvenser av å bli utsatt for vold i oppveksten

Vold mot barn kan gi ødeleggende virkninger i form av fysisk skade, kognitive vansker, psykiske og emosjonelle vansker og helsefarlig atferd (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021; FN-komiteen for barnets rettigheter, 2011, s. 7). Eksempler på mulige virkninger av vold i oppveksten er at personen: har følelse av avvising og utstøtelse; strever med konsentrasjon og læring; utvikler et dårlig selvbilde; strever i tilknytning og relasjon til andre; har vansker med søvn og regulering; og vansker med aggresjon. Volden kan gi negative konsekvenser på kort og lang sikt (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2021; FN-komiteen for barnets rettigheter, 2011, s. 7).

2.3.1 Adverse Childhood Experiences (ACE)

ACE-studien (Felitti et al., 1998) avdekket sterk sammenheng mellom grad av helseproblemer i voksen alder, og grad av eksponering for visse erfaringer i oppveksten, blant annet psykisk og fysisk vold, overgrep, og å være vitne til vold i hjemmet. Felitti et al. (1998, s. 251) fant at «[t]he impact of these adverse childhood experiences on adult health status is strong and cumulative». Jo flere belastninger barn utsettes for i oppveksten, jo større er risikoen for helseproblemer i voksen alder, samt tidlig død (Felitti et al., 1998, s. 251).

Andre studier viser også en kumulativ effekt av å oppleve flere former for svikt og vold, slik som funnene i ACE-studien. Flere omfattende studier viser at «... utslagene blir spesielt store når en har vært utsatt for flere former for omsorgssvikt [...] det å ha vært utsatt for emosjonell trakassering ser ut til å få like alvorlige konsekvenser som fysisk mishandling og seksuelle overgrep» (Teicher, 2006, i Blindheim, 2012, s. 171). Det er altså like alvorlige virkninger av å oppleve psykisk vold, som fysisk vold og overgrep, noe som støtter bruken av en voldsdefinisjon som omfatter flere former for vold, enn kun fysisk.

I tråd med funnene i ACE-studien har Anna Luise Kirkengen (2009; 2017) koblet krenkelseserfaringer i barndommen til senere sykdomsutvikling og lidelse. Kirkengen (2017) beskriver hvordan alle våre erfaringer *innskriveres* i kroppen, og at «enhver skakende erfaring i et menneskeliv også skaker dette menneskets kropp» (s. 17). Dette perspektivet om at tanker,

følelser og erfaringer er del av og skrives inn i kroppen vår, støtter også opp om bruk av en bred voldsdefinisjon.

2.4 Barnets rett til religionsfrihet og beskyttelse mot vold

Det har skjedd store endringer i hvordan vi ser på barn, barndom og oppdragelse. Ny kunnskap fra flere fagfelt har ført til at «... barn sees som subjekter helt fra begynnelsen av livet, og ikke bare som objekter som skal påvirkes og formes» (Bae, 2007). Å anerkjenne barnet som et individ med egne tanker, følelser, verdighet og rettigheter – er å se barnet som subjekt (Bae, 2007). I tråd med synet på barn som subjekter, og kunnskap om skadevirkninger av vold i oppveksten, har barn fått en rekke rettigheter etter både internasjonale konvensjoner, og nasjonale lovverk. Grunnloven gir alle i landet rett til religionsfrihet, og stadfester også barns rett til vern om sin personlige integritet. Videre er det nedfelt i Grunnloven at menneskerettighetene skal sikres og respekteres (Grunnloven, 1814, § 16, § 92 og § 104).

2.4.1 Barnets menneskerettigheter

FNs Verdenserklæring for menneskerettigheter (1948) gir enhver rett til «... tanke-, samvittighets- og religionsfrihet» (Menneskerettighetserklæringen, 1948, art. 18). Retten til tros- og livssynsfrihet regnes for å være en grunnleggende, individuell rettighet for alle, inkludert barn (Köhler-Olsen, 2012, s. 48–49). Samtidig vektlegger menneskerettighetserklæringen familiens betydning og rett til beskyttelse (Menneskerettighetserklæringen, 1948, art. 16). Staten og samfunnet bør altså ikke blande seg for mye inn i familien (Köhler-Olsen, 2012, s. 49).

FNs Verdenserklæring for menneskerettigheter er ikke juridisk bindende, men ligger til grunn for ulike konvensjoner som Norge har inkorporert i lov gjennom menneskerettsloven (1999, § 2), deriblant den europeiske menneskerettskonvensjonen ([EMK], 1950), den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter ([SP-konvensjonen], 1966) og barnekonvensjonen (1989). Retten til religionsfrihet og retten til familieliv kan vi finne igjen i EMK (1950) artikkel 8 og 9, nesten likelydende som i menneskerettighetserklæringen. SP-konvensjonen (1966) utdyper retten til religionsfrihet, og sier også noe om foreldres rett overfor sine barn. SP-konvensjonen (1966) artikkel 18 fastslår retten til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet, samt at retten til religions- og trosfrihet krenkes dersom personen utsettes for tvang. Videre poengterer artikkel 18 at retten til trosfrihet og til å utøve

sin tro, ikke skal begrenses med mindre det er nødvendig, eksempelvis for å beskytte andres rettigheter. Til sist gir artikkel 18 foreldrene frihet til å oppdra barnet i tråd med sin egen religiøse overbevisning.

Barnekonvensjonen (1989, art. 3, art. 12) gir barnet rett til omsorg og beskyttelse og rett til å uttrykke sine synspunkter. Retten til ytringsfrihet inkluderer «... frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og ideer av ethvert slag ...» (Barnekonvensjonen, 1989, art. 13). Barnets rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet kommer til uttrykk i artikkel 14. Barnekonvensjonens (1989) artikkel 14 er nesten liklydende som SP-konvensjonens (1966) artikkel 18, med ett viktig unntak; barnekonvensjonen sier ingenting om at barnets rett til religionsfrihet krenkes dersom barnet utsettes for tvang. Anders Torp hevder i debattartikkelen *Himmel, helvete og barns trosfrihet* (Torp, 2019) at barn som trues til tro med skremsler om helvete og evig fortapelse, er fratrukket sin religionsfrihet. Det er grunn til å stille spørsmålstegn ved om barn som lærer at de kommer til helvete dersom de ikke tror, i realiteten har frihet til å ikke tro.

Barnekonvensjonens (1989) artikkel 19 sier at barnet «... skal beskyttes mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk ...». Barnet skal ha adgang til helsetjenester og har rett til utdanning, hvile og fritid (Barnekonvensjonen, 1989, art. 24, art. 28, art. 31). «Barnekonvensjonen åpner altså ikke for noen former for vold mot barn, verken fysisk eller psykisk», ifølge Gording Stang (2011, s. 160). Gording Stang (2011, s. 160–161) påpeker at også EMK artikkel 3 og 8 kan knyttes til barnets rett til beskyttelse mot vold og overgrep. EMK (1950) artikkel 3 omhandler beskyttelse mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. EMK (1950) artikkel 8 omhandler beskyttelse mot krenkelser av den fysiske og psykiske integritet.

Det kan ligge en konflikt mellom barnets rettigheter til beskyttelse mot alle former for vold og krenkelser fra sine omsorgspersoner, og foreldrenes (og familiens) rett til beskyttelse mot inngrep i familielivet. Imidlertid hevder Gording Stang (2011, s. 161–162) at konvensjonens beskyttelsesregler for barnet må tre i kraft når familielivet blir skadelig for barnet.

2.4.2 Trossamfunnsloven

Trossamfunnsloven trådte i kraft i 2021, og gjelder alle tros- og livssynssamfunn i Norge. Trossamfunnsloven (2020, § 7) krever at trossamfunn som er registrerte, skal rapportere årlig

om virksomheten sin til tilsynsmyndigheten. Årsrapporten skal inneholde informasjon om tilbud og aktiviteter for barn. I tillegg til den årlige rapporteringen, kan tilsynsmyndigheten kreve tilleggsrapport om særskilte forhold. Trossamfunnsloven (2020, § 6) åpner for å nekte tilskudd til trossamfunn som utøver vold eller tvang, truer, krenker barns rettigheter eller bryter lovbestemte diskrimineringsforbud. Det er imidlertid ikke alle trossamfunn som er registrert som trossamfunn, og ikke alle som er registrert, søker om økonomisk tilskudd. Trossamfunnsloven beskriver ingen sanksjonsmuligheter overfor trossamfunn som ikke søker om tilskudd. Til tross for at trossamfunnsloven er gjeldende for alle trossamfunn, kommer det ikke frem av loven hvorvidt tilsynsmyndighetene har kontroll med trossamfunn som ikke er registrert.

Før trossamfunnsloven ble vedtatt, uttrykte Barneombudet (2017, s. 3) i sin høringsuttalelse bekymring for at loven ikke beskytter barnets selvstendige rett til trosfrihet, og heller ikke vern mot skadelige praksiser. Barneombudet mottar meldinger om at barn har blitt utsatt for fysisk, psykisk og seksuell vold i lukkede trossamfunn. Barneombudet poengterer at det må være konsekvenser for trossamfunn som skader barn gjennom sine praksiser.

Skjømming og Høydal (2020) vurderer barnets rett til beskyttelse mot psykisk vold i trossamfunn opp mot muligheter for inngrep i tråd med trossamfunnsloven, og konkluderer med at lovverket ikke beskytter barnet mot vold i tilstrekkelig grad.

... loven slik den ser ut nå mangler en bestemmelse som sikrer staten mulighet til å føre tilsyn med alle barn i trossamfunn. Konklusjonen må derfor bli at den nye trossamfunnsloven ikke i tilstrekkelig grad ivaretar statens forpliktelse til å beskytte barn mot psykisk vold i trossamfunn. (Skjømming & Høydal, 2020, s. 56)

Konklusjonen peker på en avstand mellom barnets menneskerettigheter, som staten er forpliktet til å ivareta, og det juridiske rammeverket som trossamfunnene skal forholde seg til. Slik det er nå, kan trossamfunn velge å ikke registrere seg og ikke søke om tilskudd, og dermed unndra seg kontroll fra tilsynsmyndighetene.

Statsforvalteren viste i januar 2022 handlekraft ved bruk av lovens mulighet til å nekte økonomisk tilskudd til trossamfunn som bryter barnets rettigheter (Statsforvalteren i Oslo og Viken, 2022). Vedtaket om å nekte tilskudd til Jehovas vitner for året 2021 begrunnes i at eksklusjonspraksisen er brudd på trossamfunnsloven § 2, om retten til fri utmelding. Samt at praksisen med å ekskludere døpte medlemmer (også barn) som bryter reglene, og utsette udøpte barn for sosial isolasjon, er brudd på trossamfunnsloven § 6. Statsforvalteren oppfatter

praksisen som negativ sosial kontroll og viser til at Jehovas vitner systematisk og forsettlig bryter barnets rettigheter (Statsforvalteren i Oslo og Viken, 2022). Jehovas vitner har klaget på avslagsvedtaket, og uttaler at vedtaket «... undergraver retten foreldre har til å gi veiledning og religiøs opplæring til sine barn ...» (Agderposten, 2022).

2.4.3 Barneloven

Foreldrene har ansvar for å gi barnet forsvarlig oppfostring (Barneloven, 1981, § 30). Barneloven (1981, § 30) fastslår at alle former for vold mot barn er forbudt, inkludert vold som er del av barneoppdragelsen. I tillegg til forbud mot fysisk og psykisk vold, presiseres det i barnelovens § 30 at skremmende og hensynsløs oppførsel overfor barnet er forbudt. Gording Stang (2011) viser til barne- og likestillingsdepartementets utdypning av hva hensynsløs oppførsel innebærer: «... alle måter å skade, skremme, ydmyke eller på andre måter krenke barnet uten bruk av fysisk makt ...» (s. 174), samt hvordan en slik hensynsløs oppførsel kan oppleves for barnet: «... egnet til å gi barnet en følelse av frykt, avmakt, skyld, skam, mindreverd eller fortvilelse eller en grunnleggende følelse av ikke å være ønsket eller elsket» (Gording Stang, 2011, s. 174). Barneloven (1981, §§ 31–33) gir barnet rett til å bli hørt i saker som angår dem, og rett til økende grad av selvråderett frem til de fyller atten år; barnet bestemmer selv angående medlemskap i foreninger når det er femten år. Slik jeg forstår det gir barneloven foreldrene plikt og ansvar for at barnet får forsvarlig omsorg, samt ivaretatt sine rettigheter.

2.4.4 Barnevernloven

Barneverntjenestens ansvar for å gripe inn og gi nødvendig hjelp til de barna som lever under forhold som er skadelig for deres helse og utvikling, kommer tydelig frem i formålsparagrafen:

Loven skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse. Loven skal bidra til at barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår. (Barnevernloven, 1992, § 1–1)

Barneverntjenesten skal imidlertid ikke gripe inn i familien, mer enn det som er nødvendig (Barnevernloven, 1992, § 1–5). I den nye barnevernsloven (ikke tredd i kraft) påpekes det i § 1–8 at «[b]arnevernet skal i sitt arbeid ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn i alle faser av saken». Dette er en endring fra dagens lovverk. I stortingsproposisjonen (Prop. 133 L (2020 – 2021), s. 101–103) understreker barne- og

familiedepartementet at slike hensyn ikke innebærer en annen standard for omsorgsvurderinger, annen terskel for å åpne undersøkelsessak eller for å iverksette tiltak. Formålet med § 1–8 i ny barnevernslov er å inkludere barnets religiøse bakgrunn som del av barnets beste-vurderingen i alle deler av barnevernssaken (Prop. 133 L (2020 – 2021), s. 101–103).

2.5 Handlingsplaner

Regjeringens handlingsplan *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*, har som målsetting å fri barn og unge fra negativ sosial kontroll og tvang i ulike former (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017). Selv om handlingsplanen i overveiende grad knytter dette til innvandrere, nevnes også at negativ sosial kontroll og tvang forekommer i lukkede trossamfunn blant de som er født i Norge. Imidlertid retter nesten samtlige foreslåtte tiltak seg mot innvandrere og innvandremiljøer.

Lukkede trossamfunn blir for første gang fulgt opp gjennom egne tiltak, i regjeringens nyeste handlingsplan mot negativ sosial kontroll *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021–2024)* (Kunnskapsdepartementet, 2021). Handlingsplanen foreslår tiltak for å øke kunnskapsgrunnlaget om negativ sosial kontroll og vold mot personer uten innvandrerbakgrunn, i trossamfunn preget av sterkt indre samhold og med liten kontakt med samfunnet ellers. Handlingsplanen poengterer behovet for mer kunnskap om negativ sosial kontroll i religiøse miljøer, og om hvordan unge og voksne opplever slik kontroll (Kunnskapsdepartementet, 2021).

2.6 Oppsummering av kunnskapsstatus

Vi vet at det eksisterer trossamfunn i Norge, som preges av religiøs fundamentalisme og kan betegnes som lukkede. Undersøkelser har vist at konservative, kristne miljøer typisk sett ser barnet som passivt, og setter lydighet og underdanighet som mål for oppdragelsen. Et slikt syn på barnet og barneoppdragelsen står i kontrast til det rådende synet i samfunnet, som ser barnet som subjekt og innehaver av egne behov og rettigheter. I tillegg til menneskerettigheter som gjelder alle, har barn egne rettigheter fordi de er sårbare og utsatte. Rettighetene er utvetydige når det gjelder barnets rett til en trygg oppvekst uten vold. I praksis kan det imidlertid være

slik at barnet ikke får den beskyttelsen det har rett til, fordi det er motstrid mellom enkelte av barnets rettigheter og foreldrenes rettigheter. Det er kjent at det forekommer vold og rettighetsbrudd for noen barn i lukkede trossamfunn, samt at noen opplever vold som del av religiøs praksis. Uavhengig av hensikten med den, innebærer volden mulige negative konsekvenser for den voldsutsatte. Risiko for fysiske og psykiske helsevansker og skader øker med antallet og omfanget av belastninger barnet opplever.

Det har vært lite oppmerksomhet om barn som vokser opp med vold i lukkede, religiøse samfunn i Norge. Mitt forskningsprosjekt har som mål å øke kunnskap og oppmerksomhet om negativ sosial kontroll og andre former for vold i slike samfunn. Prosjektet vil berøre feltene for religionsforskning, oppvekstforskning og voldsforskning.

3. Forskningsmetode

I dette kapitlet redegjør jeg for vitenskapsteoretisk forankring, hvilke valg jeg har gjort knyttet til forskningsmetode og gjennomføring av mitt forskningsprosjekt.

3.1 Vitenskapsteoretisk forankring i sosialkonstruktivisme – med et hint av strukturalisme

Det vitenskapsteoretiske grunnlaget for mine metodevalg er et moderat sosialkonstruktivistisk perspektiv (Thomassen, 2006, s. 180–181). Hvordan jeg forstår virkeligheten (ontologi) og hvordan kunnskap kan tilegnes (epistemologi), påvirker valg av måter å samle inn data på (Jacobsen, 2015, s. 24). Jeg tenker at virkeligheten oppfattes ulikt fra person til person, men at vi likevel kan enes om visse ting. Måten vi bruker språket for å omtale noe har betydning for hvordan vi oppfatter det, eksempelvis hvordan vi snakker om vold og hva vi kaller vold. Konstruktivismens ontologiske utgangspunkt om at virkeligheten er konstruert gjennom språket og kunnskap er subjektivt (Tjora, 2020), men at intersubjektivitet er mulig (Thomassen, 2006, s. 98), samsvarer med mitt virkelighetssyn. Med dette perspektivet er både barndom og vold sosiale konstruksjoner, som varierer over tid og mellom ulike mennesker og grupper. Dette prosjektet er ikke forankret i sosialkonstruktivismen alene. Siden jeg retter søkelys mot sosiale strukturer (lukkede religiøse samfunn), og hvordan disse strukturene påvirker individene som lever i dem, vil oppgaven min også ha en viss forankring i strukturalismen. Jeg lener meg her til Bourdieu (1987/1990, i Wilken, 2008, s. 19) som er en representant for konstruktivistisk strukturalisme. Et konstruktivistisk strukturalistisk perspektiv forholder seg både til at det eksisterer objektive, sosiale strukturer, og at individers tankemønstre, oppfatninger og handlinger har et sosialt opphav og påvirker de sosiale systemene de inngår i (Bourdieu, 1990, s. 123, i Rey, 2014, s. 40; Wilken, 2008, s. 34). Jeg vil si at mitt perspektiv er sosialkonstruktivisme med et hint av strukturalisme.

Ved bruk av dybdeintervjuer som datainnsamlingsmetode får jeg informasjon om individenes språkliggjorte, subjektive tolkninger av sine oppveksterfaringer. Dette samsvarer med konstruktivismens epistemologiske posisjon; kunnskap skapes gjennom forståelse av hvordan mennesker fortolker og språkliggjør sin virkelighet (Rasborg, 2013, s. 144–145). Gjennom dybdeintervjuer kan jeg også få innblikk i sosiale regler som påvirker individers forståelse og handlinger, som kan gi grunnlag for analyse av sosiale strukturer. Jeg poengterer at jeg fra et

konstruktivistisk perspektiv ikke bare kan *hente ut* informasjon fra intervjupersonene. Derimot blir kunnskapen til i interaksjon mellom forskeren og intervjupersonen (Thagaard, 2018, s. 40). Dette kan sees som en samskaping av kunnskap, slik Roulston et al. (2003) beskriver det: «... the interview as a site in which interviewers and interviewees co-construct data ...» (s. 645).

3.2 Kvalitativ metode

Målet med prosjektet er å øke kunnskap om opplevelser av vold som del av religiøs praksis i lukkede trossamfunn. Dette gjør jeg ved å undersøke om jeg finner fellestrekk og variasjon i personers opplevelser, og om det finnes vold i det de har opplevd. Er det fellestrekk i intervjupersonenes opplevelser kan vi si det eksisterer intersubjektivitet. Siden forskningsspørsmålet er beskrivende med mål om økt innsikt i personers opplevelser, er det formålstjenlig å samle inn data som tekst. Ved å velge tekstdata og en kvalitativ tilnærming til forskningsspørsmålet, vil undersøkelsen sette søkelys på forståelse av sosiale fenomener. En kvalitativ tilnærming gir fleksibilitet i undersøkelsesopplegget og mulighet for endringer underveis (Thagaard, 2018, s. 16 og 49).

3.2.1 Individuelt dybdeintervju

Individuelle dybdeintervjuer er godt egnet til å besvare forskningsspørsmålet, fordi målet med prosjektet er å få økt forståelse for og innblikk i personers opplevelser av vold under oppvekst i lukkede religiøse miljøer i Norge. Thagaard (2018, s. 53) poengterer at «... *intervju* er en særlig velegnet metode for å få kjennskap til hvordan personer som intervjues, opplever og forstår seg selv og sine omgivelser». Dybdeintervjuet går *dypere* til verks i forståelsen av et fenomen fra intervjupersonens perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 47, i Henriksen & Tøndel, 2017, s. 218). Siden forskningsprosjektet omhandler særlige sensitive opplysninger om personers oppveksterfaringer, har jeg reflektert over om forskningsspørsmålet kan besvares ved bruk av mindre inngripende datainnsamlingsmetoder. Dybdeintervju gir et rikt datamateriale med tykke, detaljerte beskrivelser. Et rikt datamateriale kan også samles inn ved hjelp av dokumentundersøkelse (Thagaard, 2018, s. 118–120), som baserer seg på allerede foreliggende data. Imidlertid gir ikke nødvendigvis foreliggende data den informasjonen jeg trenger. Jeg velger derfor å benytte dybdeintervju som datainnsamlingsmetode.

3.2.2 Semi-strukturert intervjuguide

Det er styrker og svakheter ved intervjuer med ulik grad av struktur. En klar styrke ved det semi-strukturerte intervjuet er at forskeren sikrer at intervjuet etterspør informasjon om de samme, generelle tema hos samtlige intervjupersoner, samtidig som forskeren bevarer en viss frihet og fleksibilitet i intervjuet (McNamara, 2009, i Turner 2010, s. 755–756). Jeg utformet en semi-strukturert intervjuguide (vedlegg 2) i forkant av intervjuene. Intervjuguiden besto av få og åpne spørsmål. Hensikten med spørsmålene var å få intervjupersonene til å fortelle fritt innenfor et tema. Eksempelvis spurte jeg hvilke erfaringer de hadde med vold fra sin oppvekst, slik de husker det. Intervjupersonene hadde ulike erfaringer og var opptatt av fenomener i ulik grad. Fleksibiliteten i intervjuguiden gjorde at jeg hadde rom til å forfølge interessante ting som kom opp i intervjuet, og på den måten tilpasse intervjuet til hver enkelt intervjuperson. En slik tilpasning er både en styrke og en svakhet, da tilpasninger og ulik spørsmålsstilling fra intervju til intervju, kan påvirke hvordan intervjupersonene svarer. Imidlertid vil et intervju gjennomført ansikt-til-ansikt alltid være beheftet med mulige intervju effekter, ifølge Jacobsen (2015, s. 148 og 173). Slik jeg ser det, veier styrkene opp for svakhetene. Jeg erfarte at den semi-strukturert intervjuguiden fungerte godt i innsamling av data til mitt forskningsprosjekt.

3.2.3 Strategisk utvalg

Strategisk utvelging innebærer å velge personer med erfaringer og kvalifikasjoner, som er hensiktsmessig for å besvare forskningsspørsmålet (Thagaard, 2018, s. 54–55). Et strategisk utvalg er ikke representativt for populasjonen av mennesker (som vokser opp i lukkede, religiøse samfunn), men er et utvalg som ifølge Thagaard (2018, s. 54–55) er egnet for å øke forståelsen av fenomenet som skal studeres. Jeg gjorde et strategisk utvalg av deltakere som kan bidra med forståelse av typer vold barn opplever som del av religiøs praksis. Jeg satt følgende kriterier: personer mellom 18 og 45 år; med hele eller deler av oppveksten i lukkede kristne samfunn i Norge; har erfaringer med ulike former for vold som del av religiøs praksis; har forlatt/brutt med det lukkede religiøse miljøet. Jeg ønsket å intervju fem til syv personer, med en viss fordeling i kjønn og hvilket religiøst samfunn de er vokst opp i. Intervjupersonene er rekruttert gjennom organisasjonen *Hjelpekilden*. Hjelpekilden (u.å.) er en norsk organisasjon som bistår med rådgivning til mennesker med bakgrunn fra lukkede eller strenge religiøse miljøer. Hjelpekilden driver informasjonsarbeid, kompetanseheving i hjelpeapparatet og dialogarbeid med religiøse grupper og trossamfunn. Etter forskningsprosjektet ble godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD), kontaktet Hjelpekilden mulige informanter og fikk

samtykke til å videreformidle kontaktinformasjon til meg. Jeg fikk navn og epostadresse til syv personer, som fikk tilsendt informasjonsskriv med invitasjon til deltakelse i prosjektet. Informasjonsskrivet ga nødvendig informasjon for å kunne gi et informert samtykke. En person falt fra på grunn av utvalgsriterier, og en annen falt fra da intervjuet ikke lot seg gjennomføre på grunn av sykdom.

3.3 Praktisk gjennomføring

Alle intervjupersonene fikk velge mellom å gjøre intervjuet i et nøytralt lokale i nærheten av deres bosted, eller i intervjupersonenes hjem. Jeg benyttet meg av møterom eller hotellrom med separat oppholdsrom. Fire av intervjupersonene valgte å gjennomføre intervjuet i et nøytralt lokale, mens én intervjuperson valgte å gjøre intervjuet i sitt eget hjem. Samtlige samtykket til at jeg fikk ta lydopptak av intervjuet. Jeg gjorde lydopptak ved bruk av Nettskjema diktafon-app som sendte lydfilene på en sikker måte direkte til lagring i TSD (Tjenester for Sensitive Data). Jeg har oppbevart datamaterialet i tråd med NSD sine retningslinjer, og slettet intervjuopptak og andre personopplysninger ved avslutning av prosjektet.

3.4 Etske betraktninger

Både i planleggingsfasen, ved gjennomføring av datainnsamlingen, og i analyseprosessen har jeg gjort en rekke etiske vurderinger, i tråd med forskningsetiske retningslinjer (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora [NESH], 2016). Viktige forskningsetiske prinsipper omhandler deltakernes rett til å gi informert samtykke, samt forskerens ansvar for å sikre deltakernes konfidensialitet og at deltakerne ikke tar skade av å stille opp i forskningsprosjektet (Thagaard, 2018, s. 22–27). Videre at forskeren veier gevinsten av forskningen opp mot eventuelle negative konsekvenser for utsatte eller sårbare grupper (NESH, 2016, s. 24).

3.4.1 Informert samtykke

Det er et viktig prinsipp at de som deltar i prosjektet kan gi et informert samtykke til å delta, og dette fordrer at intervjupersonene på forhånd får «... informasjon om prosjektets formål, metode, risiko, mulig ubehag og andre konsekvenser som kan ha betydning ...» (NESH, 2016,

s. 14). Jeg har ivaretatt dette prinsippet ved å utforme et informasjonsskriv, som intervjupersonene har fått tilsendt skriftlig i forkant av intervjuet, i tillegg til at det ble muntlig gjennomgått før oppstart av intervjuet. Det er tydelig formidlet til intervjupersonene at samtykket kan trekkes tilbake helt frem til prosjektet avsluttes, uten negative konsekvenser for dem.

3.4.2 Konfidensialitet

Jeg har ivaretatt intervjupersonenes konfidensialitet ved å samle inn og lagre datamaterialet i tråd med personvernregler og retningslinjer fra NSD. Datamaterialet er anonymisert, og jeg har valgt en analysemetode som ytterligere sikrer intervjupersonenes konfidensialitet. Refleksiv tematisk analyse som analysemetode innebærer kategorisering av datamaterialet i tema på tvers av intervjuene, noe som medfører tap av de enkelte intervjupersoners fortellinger (Braun & Clarke, 2006; Johannessen et al., 2018, s. 278–312). Det å miste enkeltfortellingene vurderer jeg ikke som en svakhet i denne undersøkelsen, men som en styrke. Dette fordi jeg på en bedre måte sikrer konfidensialiteten til intervjupersonene, samt sikrer personvernet til eventuelle tredjeparter (NESH, 2016, s. 13) som blir omtalt i intervjuene. Flere av intervjupersonene i forskningsprosjektet har vokst opp i religiøse samfunn med relativt få medlemmer. For de er det høy risiko for gjenkjennelse ved gjengivelse av hele fortellinger.

Det finnes situasjoner der forskeren må vurdere taushetsplikt opp mot meldeplikt. I noen av intervjuene kom det frem at intervjupersonene var kjent med at det forekom konkrete tilfeller av vold mot personer i trossamfunnet de vokste opp i. Som forsker vurderte jeg om avvergingsplikten (NESH, 2016, s. 16–17) utløste handling fra min side. Imidlertid hadde jeg ikke informasjon om hvilke personer det gjaldt, eller om bosted. I samtlige av tilfellene hadde intervjupersonene kommunikasjon med personer innenfor det religiøse samfunnet om volden, og i ett tilfelle var barneverntjenesten allerede koblet på. Jeg vurderte derfor at intervjupersonene selv tok ansvar for å handle i tråd med sin bekymring, og at situasjonene ikke krevde handling fra meg.

3.4.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjektet

«Forskeren har ansvar for å unngå at forskningsdeltakerne blir utsatt for alvorlig fysisk skade eller andre alvorlige eller urimelige belastninger ...» (NESH, 2016, s. 19). Prosjektet berører sensitive tema, og det er sannsynlig at intervjupersonene opplever en viss belastning ved å delta. For å forberede intervjupersonene på hvilke tema jeg ville spørre om, ga jeg denne

informasjonen i forkant av avtale om intervju, samt før oppstart av selve intervjuet. Jeg har formidlet viktigheten av at intervjupersonene bevarer sin integritet og ikke gir ut mer informasjon enn de ønsker. Jeg har vært oppmerksom på mitt ansvar som forsker, om å opptre hensynsfullt i selve intervjusituasjonen. En hensynsfull opptreden omhandler blant annet måten jeg stiller spørsmål på og hvordan jeg reagerer på det intervjupersonene forteller (Thagaard, 2018, s. 113–114; Dalen, 2011, s. 32). Samtlige av intervjupersonene fikk muntlig og/eller skriftlig informasjon med kontaktinformasjon til en hjelpetelefon (Mental Helse), snarlig etter at intervjuet var gjennomført. Kontaktinformasjon til hjelpetelefonen ble gitt for å sikre at intervjupersonene hadde noen å kontakte, dersom de opplevde psykisk ubehag eller vansker etter intervjuet. Jeg har vært oppmerksom på beskyttelse av intervjupersonenes integritet også i prosessen med å analysere, tolke og rapportere datamaterialet.

3.4.4 Hensynet til sårbare og utsatte grupper

Uten å konkludere om de lukkede, religiøse samfunnene som berøres av mitt prosjekt kan defineres som sårbare eller utsatte grupper, har jeg gjort en etisk refleksjon om mulige konsekvenser knyttet til det å undersøke oppvekstforhold i slike samfunn. Mine funn kan få negative konsekvenser for og bidra til en mulig stigmatisering av lukkede trossamfunn. Spesielt med tanke på at jeg retter søkelys mot vold som del av religiøs praksis. Imidlertid vurderer jeg at mulige uheldige konsekvenser for trossamfunnene ikke kan veie tyngre enn gevinsten ved økt innsikt i barns oppvekst i slike samfunn. «Beskyttelse av en utsatt gruppe kan i noen tilfeller virke mot sin hensikt» (NESH, 2016, s. 24), slik at det i realiteten er samfunnet som beskyttes mot innsikt i barns oppvekstforhold i disse gruppene. Det er viktig å poengtere at prosjektet mitt begrenser seg til å undersøke deler av oppveksten i lukkede trossamfunn, slik den oppleves for noen personer. Som forsker har jeg et viktig ansvar for å ikke hevde at funnene er gjeldende for alle som vokser opp i lukkede, religiøse samfunn (NESH, 2016, s. 24).

3.5 Gyldighet, pålitelighet og overførbarhet

Gyldighet i kvalitativ forskning handler om de tolkningene jeg gjør er gyldige sammenlignet med den virkeligheten jeg har undersøkt (Thagaard, 2018, s. 189). I Intervjuene var jeg påpasselig med å oppsummere det intervjupersonene fortalte med jevne mellomrom, for å sjekke ut om jeg hadde riktig forståelse av det intervjupersonene fortalte. Før intervjustart

gjennomgikk jeg den brede definisjonen av vold som ligger til grunn for prosjektet, for å få frem at jeg ønsker å belyse former som vold som ikke er så synlige, i tillegg til fysisk, psykisk og seksuell vold. Jeg spurte om intervjupersonens forståelse av vold, og ba dem fortelle i tråd med sin opplevelse. Jeg kan likevel ha påvirket hva intervjupersonene valgte å fortelle om vold og ikke, eksempelvis ved at intervjupersonene utelot noe eller justerte seg etter min forståelse av vold. Videre er det stor variasjon i hvor lenge intervjupersonene har vært ute av det religiøse samfunnet, fra under ett år til tjue år. Dette kan ha betydning for hva de husker, hvordan de forstår oppveksten sin nå, hvilket syn de har på trossamfunnets praksiser med mer.

Å gi andre innblikk i forskningsprosessen styrker påliteligheten (Thagaard, 2018, s. 188). Forskningsmessige krav om pålitelighet og etterprøvbarhet må imidlertid veies opp mot etiske hensyn (NESH, 2016, s. 29). For å sikre intervjupersonenes anonymitet, har jeg ikke gjort transkripsjoner av intervjuene tilgjengelig for andre forskere. Imidlertid styrker jeg påliteligheten ved å gjøre grundig rede for fremgangsmåten i forskningsprosjektet, samt redegjøre for teoretisk utgangspunkt og hvordan jeg analyserer og tolker datamaterialet (Thagaard, 2018, s. 200).

Når det gjelder overførbarhet er spørsmålet om de tolkningene jeg gjør i rammen av dette forskningsprosjektet, også er relevante i andre sammenhenger (Thagaard, 2018, s. 193–194). Min analyse av empiri, knyttet til mer overordnede teoretiske begreper, vil kunne belyse forhold ved å vokse opp i lukkede religiøse miljøer i Norge, som er gjenkjennbart for flere enn kun mine fem intervjupersoner. Imidlertid kan det ikke sies å gjelde de fleste, eller alle som vokser opp i slike samfunn. Det å rekruttere intervjupersoner blant dem som har valgt å forlate trossamfunnet de vokste opp i, er ikke uproblematisk med tanke på funnenes overførbarhet. Jeg risikerer å få et skjevt bilde, ved kun å samle inn data fra personer som har forlatt miljøet, og som *kan* preges av misnøye mot og ønske å sverte det miljøet de har forlatt. Skoglund (2011) påpeker fallgruven ved å kun rette søkelys mot de som har forlatt slike samfunn. Det er «... de sinteste og mest frustrerte tidligere medlemmene av en religiøs gruppe som er lettest tilgjengelig for intervjuer», ifølge Skoglund (2011, s. 198). De som har forlatt trossamfunnet kan være de som har de dårligste erfaringene med oppvekst i slike samfunn. Utvalget har dermed en slagside både med tanke på at jeg velger intervjupersoner som har forlatt samfunnet og som har opplevd vold i oppveksten. Personer som ikke lenger er del av det religiøse samfunnet, ser på det religiøse samfunnets normer, regler og praksiser med andre briller enn da de var deltakende i det selv. Dette *kan* gi en positiv effekt ved at intervjupersonene lettere får øye på og beskriver samfunnets praksiser.

3.6 Refleksiv tematisk analyse som analysemetode

Jeg har benyttet meg av analysemetoden refleksiv tematisk analyse (Braun & Clarke, 2021) for å analysere datamaterialet. Tematisk analyse innebærer at jeg undersøker, på tvers av intervjuene, om jeg finner «... repeated patterns of meaning» (Braun & Clarke, 2006, s. 15). Målet er å konstruere tema rundt viktige fellestrekk (Johannessen et al., 2018, s. 249). Til sammen skal tema gi svar på forskningsspørsmålet. Braun og Clarke har videreutviklet sin måte å gjøre tematisk analyse på fra den velkjente artikkelen de skrev i 2006, og har også i nyere artikler konkretisert hvilke valg forskeren må gjøre i bruken av metoden (Braun & Clarke, 2006; 2019; 2021, s. 339). I tråd med dette vil jeg klargjøre at jeg bruker tematisk analyse med et sosialkonstruktivistisk perspektiv – med et hint av strukturalisme, slik jeg har beskrevet i kapittelet om vitenskapsteoretisk forankring. Jeg ser datamaterialet som en konstruksjon av virkelighet, som er fortolket både av intervjupersonene og av meg som forsker. Min beskrivelse av intervjupersonenes uttalelser er en fortolkning, som er preget av min historiske, sosiale og kulturelle bakgrunn, min barnevernfaglige utdanning og min yrkesfaglige og personlige erfaring. Selv om jeg i analysen bruker intervjupersonenes stemmer, vil den analytiske fortellingen være min.

Før datainnsamlingen hadde jeg satt meg inn i Bourdieu sin teori om symbolsk makt og symbolsk vold. Dette teorigrunnlaget, i kombinasjon med det jeg har lest om lukkede religiøse samfunn, vold og barns rettigheter, drev meg i analysearbeidet. Imidlertid oppdaget jeg også interessante analytiske spørsmål underveis i analysearbeidet. Dataene inspirerte meg til fordypning i teori om kulturens betydning for selvoppfatning, samt om skammens betydning i utvikling av psykiske vansker. Jeg har følgelig kombinert teoridrevet og datadrevet analyse (Braun & Clarke, 2006, s. 18; 2021, s. 331).

Analysen tar utgangspunkt i Braun og Clarke (2006, s. 15–23) sine seks trinn: bli kjent med data; kode data; konstruere tema; vurdere tema; definere og navngi tema; rapportere resultater. Det er viktig å påpeke at tematisk analyse ikke er en lineær prosess hvor man gjør seg ferdig med trinn en, deretter gjør trinn to, så trinn tre og så videre. I analysearbeidet har jeg gått frem og tilbake mellom flere av trinnene mange ganger. Braun og Clarke (2019) betegner selv sin fremgangsmåte for refleksiv tematisk analyse som «... an adventure, not a recipe ...» (s. 592), noe jeg opplever som beskrivende for min egen prosess. Dog skal det sies at jeg glimtvis har opplevd analysearbeidet som et mareritt heller enn et eventyr. Poenget er uansett at det har vært et komplisert, spennende og tidkrevende arbeid, i en ikke-lineær prosess.

3.6.1 Bli kjent med data

Første trinn handler om å gjøre seg kjent med datamaterialet. Dette gjøres ved å transkribere, lese igjennom, notere og se etter mønstre og meninger. Transkribering er en metode som benyttes for å oversette talespråk til skriftspråk. Metoden organiserer intervjuene slik at de blir bedre egnet for analysen (Braun & Clarke, 2006, s. 17). Jeg utførte transkriberingen selv, kort tid etter intervjuet. Jeg skrev (F) foran mine uttalelser og (I) foran uttalelsene til intervjupersonen for å skille mellom hvem som sa hva. For å ivareta intervjupersonenes (og tredjeparters) anonymitet, transkriberte jeg alle intervjuene i bokmålsform, samt fjernet/anonymiserte stedsnavn, personnavn og annet som kan føre til gjenkjennelse. Jeg transkriberte verbatim, men gjentakelser og småord som «ehh», «uhm» og lignende ble som regel utelatt. Det samme ble mine støttekommentarer og ord som «ja» og «mhm». Utelatelsene gjør transkriberingen lettere å lese, uten at det forringer meningsinnholdet i det som blir sagt. Dersom gjentakelsene og småordene understreket et poeng, eller var uttrykk for at det var vanskelig å svare, ble de inkludert. Ved lengre pauser i setninger markerte jeg det med – (tankestrek). Jeg transkriberte lydfiler med varighet på til sammen 511 minutter. Transkriberingen resulterte i 229 A4-sider med tekst. Underveis i transkriberingen gjorde jeg notater om meninger og mønstre i intervjuet. Jeg var opptatt av å fordele like mye oppmerksomhet på alle intervjuene, selv om de varierte i lengde. Jeg leste igjennom de transkriberte intervjuene flere ganger, før jeg gikk videre til koding.

3.6.2 Kode data

Jeg benyttet meg av dataprogrammet NVivo, som et verktøy for å strukturere datamaterialet. Jeg overførte transkriberte intervjuer til NVivo, og kodet intervjuene i programmet. Å kode er å identifisere små meningsbærende, analytiske enheter i datamaterialet (Braun & Clarke, 2021, s. 340). Jeg hadde ikke forhåndsbestemte koder, men kodet mens jeg leste intervjuene. Jeg benyttet meg altså av induktive koder. Induktive koder er koder jeg lager underveis (Braun & Clarke, 2006, s. 12), ut fra det som viser seg interessant for forskningsspørsmålet mitt. Etter å ha gjennomgått alle intervjuene én gang, gjentok jeg prosessen flere ganger, for å justere og gjøre nødvendige endringer i kodene. Jeg kodet både semantisk og latent mening i datamaterialet, men hovedsakelig semantisk. Semantisk mening er den åpenbare betydningen i det som blir fortalt, mens latent mening er den implisitte, skjulte betydningen (Braun & Clarke, 2021, s. 332).

3.6.3 Konstruere tema og vurdere tema

Å konstruere og vurdere tema var en prosess som tok lang tid. Jeg konstruerte noen initiale tema, som viste seg å ikke være tema i det hele tatt, men heller oppsamlingskategorier. Jeg gikk derfor frem og tilbake mellom å konstruere, vurdere og definere tema, helt til jeg hadde syv hovedtema, med tilhørende undertema. I denne prosessen gjorde jeg aktivt bruk av tematiske kart, for å prøve ut ulike organiseringer av tema og undertema. Jeg tok også for meg kodene tilhørende mulige tema og undertema, og skrev enkle analytiske fortellinger for å vurdere om de fungerte som et tema, eller ikke. Jeg vurderte om de ulike tema hadde et sentralt organiserende konsept: en *delt mening* som holder det hele sammen (Braun & Clarke, 2019, s. 593). Etter mye frem-og-tilbake-jobbing i å konstruere og vurdere tema, justere tema, forkaste tema og begynne på nytt – endte jeg opp med fem hovedtema, tre av dem med tilhørende undertema.

3.6.4 Definere og navngi tema

I prosessen med å definere og navngi tema formulerte jeg hvert hovedtema sitt sentrale organiserende konsept. Jeg vurderte hvorvidt hvert tema sin analytiske fortelling passet sammen med hovedfortellingen, samt vurderte tema i relasjon til mitt forskningsspørsmål. Deretter ga jeg tema og undertema navn. Jeg har navngitt mine hovedtema: kontrollen er sammenvevd med troen; en fryktstyrt verden av oss og dem; kjærligheten har så mange betingelser; muliggjøring av seksuelle overgrep; vansker og verktøy for å håndtere livet.

3.6.5 Rapportere resultater

Da jeg hadde fullført arbeidet med tema og undertema, skrev jeg ferdig den analytiske fortellingen. Jeg gjør utstrakt bruk av sitater fra intervjupersonene i fortellingen. Imidlertid er tolkningen og analysen av sitatene, preget av min stemme. For å synliggjøre variasjon i bruk av datamaterialet, knytter jeg sitatene til de enkelte intervjupersoner (intervjupersonene er tildelt nummer 1–5). Jeg rapporterer om empiriske funn og analyse i kapittel 5.

4. Teoretiske perspektiver

Med utgangspunkt i at jeg retter interessen min mot opplevelser av vold, vil jeg analysere og diskutere de empiriske funnene i lys av ulike former for vold. Det finnes mange definisjoner av vold. Jeg redegjør ikke for ulike definisjoner her, men beskriver hvilken definisjon av vold jeg legger til grunn i dette prosjektet, og hvorfor. Isdal (2018) definerer vold som: «... enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil» (s. 7). Isdal sin definisjon tar utgangspunkt i hvordan volden oppleves av de som utsettes for den, altså at volden *skader, skremmer, smerter, og krenker*. Samt hva som er konsekvensen av volden, at *den får noen til å gjøre noe mot sin vilje, eller slutte å gjøre noe den vil*. Jeg vurderer denne voldsdefinisjonen som egnet til mitt prosjekt, siden jeg skal undersøke personers opplevelser av vold. Jeg vil i kapittel 4.1 beskrive fysisk, psykisk, seksuell og latent vold slik Isdal (2018) definerer det. I tillegg vil jeg redegjøre for negativ sosial kontroll, slik begrepet er benyttet i regjeringens handlingsplan ***Retten til å bestemme over eget liv (2017–2020)*** (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017, s. 12).

Det er ulike meninger om og på hvilken måte vold er knyttet til makt. Ifølge Isdal inneholder vold alltid en form for makt, selv om makt og vold ikke *er* det samme. Det er ulike måter å utøve makt på, og vold er én måte. Isdal hevder makten kan komme til uttrykk som en følelse, en handling eller en posisjon (Isdal, 2018, s. 43–44). Som følelse kan makten være at jeg føler meg mektig. Som handling kan det være at jeg forbyr deg å klippe håret. Makt som posisjon kan være at jeg er din religiøse leder. Ved å analysere empirien i et maktperspektiv kan jeg belyse hvordan makt spiller inn når vold inngår i religiøse praksiser i lukkede trossamfunn. Jeg velger å bruke Pierre Bourdieu sitt begrep symbolsk makt. Bergsland beskriver at i Bourdieu sin maktforståelse handler vi på grunnlag av strukturelle betingelser vi ikke tenker over i det daglige. Det at makten utøves gjennom mekanismer vi ikke ser, kaller Bourdieu symbolsk makt (Bergsland, 2021, s. 43). Bourdieu beskriver symbolsk makt som makt til å konstruere virkeligheten, og symbolsk vold som å se på andres dominans som naturlig og legitimt (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 40). I kapittel 4.2 redegjør jeg for symbolsk makt og symbolsk vold, samt begrepene habitus, sosiale felt, kapital, nomos og doxa, som jeg mener er relevante for å analysere empirien i rammen av Bourdieu sin maktforståelse.

Isdal sin voldsdefinisjon tar den voldsutsattes perspektiv, og beskriver hva vold er ut fra hvordan den oppleves. I tråd med dette perspektivet, vil jeg i kapittel 4.3 se på noen følelser

og reaksjoner som volden kan utløse i individet: frykt, stress, skam og skyld. At vold kan utløse frykt ligger innbakt i Isdal (2018, s. 7) sin voldsdefinisjon: vold kan være en handling som *skremmer* de som utsettes for det. Når vi skremmes/opplever frykt, aktiveres kroppens stressresponser. Kvello beskriver at stress skjerper oppmerksomheten vår og setter kroppen i beredskap for å håndtere situasjonen vi står overfor. Stress er på denne måten en viktig og nyttig respons. Imidlertid kan barn som opplever mye frykt og langvarig stress, utvikle vansker (Kvello, 2010, s. 173). Forskning viser at vold kan utløse skam og skyld, og at skam spesielt er koblet til utvikling av helsevansker og sosiale vansker (Aakvaag et al., 2019, s. 139). Det at volden utløser frykt, stress, skam eller skyld, kan forklare noen av de negative konsekvensene vold kan få for individets fysiske og psykiske helse (jeg lister opp noen konsekvenser av å bli utsatt for vold i kapittel 2.3). De nevnte følelser og reaksjoner kan også utløses uten at vold er involvert. Jeg vil imidlertid konsentrere meg om frykt, stress, skam og skyld som utløses av vold, slik jeg definerer vold i dette prosjektet.

Til sist i teorikapittelet vil jeg si noe om den symbolske voldens betydning for hvordan personene ser på seg selv. De tidligere nevnte følelsene skam og skyld er relevante også her. Jeg tar i kapittel 4.4 utgangspunkt i Leira (2003) sitt kulturpsykologiske perspektiv og hennes argumentasjon om at doksiske forestillinger og symbolsk vold (begge i Bourdieusk forstand) virker inn på individets selvoppfatning.

4.1 Fysisk vold, psykisk vold, seksuell vold, latent vold og negativ sosial kontroll

Jeg velger å benytte følgende former for vold som verktøy til å analysere empiri: fysisk, psykisk, seksuell og latent vold, samt negativ sosial kontroll. Alle fem formene for vold faller inn under Isdal (2018) sin voldsdefinisjon, som jeg har vist til innledningsvis i kapittel 4.

Isdal (2018, s. 45–47) beskriver fysisk vold som bruk av fysisk makt, eksempelvis å klappe, slå, dytte, skade med gjenstander eller drepe. Psykisk vold er «... alle måter å skade, skremme eller krenke på som ikke er direkte fysiske i sin natur, eller måter å styre eller dominere andre på ved hjelp av bakenforliggende makt eller trussel» (Isdal, 2018, s. 51). Psykisk vold innebærer eksempelvis trusler, ydmykelser, kontroll, isolering og følelsesmessig vold (Isdal, 2018, s. 51–68). Trusler kan være direkte eller indirekte. Direkte trusler er å ytre hva som kommer til å skje hvis du ikke gjør noe en person ønsker (Isdal, 2018, s. 51), eksempelvis å bli truet med å komme til helvete hvis du ikke slutter å stille spørsmål ved religiøse regler.

Indirekte trusler er ytringer om mulige voldelige konsekvenser (Isdal, 2018, s. 53). Indirekte trusler kan være vanskelig å få øye på. Disse truslene kan være svært effektive, spesielt hvis de hentyder til tidligere utøvd vold (Isdal, 2018, s. 52–53). Ydmykelser handler om å få den andre til å kjenne seg ydmyket, ved å krenke eller latterliggjøre. Krenkelser kan eksempelvis være i form av negative karakteristikk (Isdal, 2018, s. 54–55), som å si at noen er udugelig, gal eller dum. Kontroll handler ifølge Isdal om å kreve kontroll over andres liv – helt eller delvis, ved bruk av makt eller trusler. Kontrollen snevrer inn andres frihet, og kontrollen kan rette seg mot for eksempel informasjon, aktivitet, tid, atferd, påkledning, sosial kontakt og vaner. Dersom det ligger sanksjoner (eller trusler om det) bak kontrollen, er dette en form for dominans det er vanskelig å beskytte seg mot (Isdal, 2018, s. 55). Isolering innebærer å «... begrense bevegelsesfriheten og livsrommet ...» (Isdal, 2018, s. 63) til en person, enten direkte eller ved indirekte press. Å nekte noen å treffe venner og familie, og sette begrensning på kontakt med omverdenen er isolering. Isdal (2018, s. 64) betegner isolering som en alvorlig voldsform som i seg selv kan bidra til å opprettholde voldsutøvelse, fordi personen kan oppleve volden som naturlig og fortjent, og fordi avhengigheten til voldsutøver øker når kontakten med omverdenen begrenses. Emosjonell vold er rettet mot å få andre til å føle seg dårlige, små og uviktige (Isdal, 2018, s. 64). Eksempelvis er det å ignorere noen emosjonell vold. Isdal beskriver at seksuell vold er handlinger som retter seg mot en persons seksualitet, eksempelvis seksuelle krenkelser, voldtekt, eller seksuell trakassering. Seksuell vold er særlig nedbrytende og krenkende (Isdal, 2018, s. 47–49). Latent vold handler om å vite at det er en mulighet for at volden kan skje, og at personen handler for å unngå den mulige volden (Isdal, 2018, s. 68). Isdal (2018) mener at for de som utsettes for vold i sine nærmeste relasjoner vil volden kunne bli «... en kronisk livsbetingelse ...» (s. 68).

Negativ sosial kontroll er også en form for vold. Regjeringens handlingsplan *Retten til å bestemme over eget liv* (2017–2020) beskriver negativ sosial kontroll som «... ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves systematisk for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter ...» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017, s. 12). Denne definisjonen av negativ sosial kontroll har likhetstrekk med Isdal sin forståelse av psykisk vold. Imidlertid presiseres det at negativ sosial kontroll knyttes til en gruppe, og at den er systematisk. Det at negativ sosial kontroll innebærer systematikk, kan knyttes til Isdal (2018, s. 43) sin definisjon av mishandling som: en form for systematisk vold for å underkue, krenke eller ødelegge en person. Mishandlingen innebærer ulike voldshandlinger som skjer

gjentatte ganger over tid (Isdal, 2018, s. 43). Negativ sosial kontroll kan dermed inneha elementer av både psykisk vold og mishandling, slik jeg ser det.

Jeg vil analysere intervjupersonenes beskrivelser med utgangspunkt i de ovennevnte formene for vold. Jeg vil se om det intervjupersonene beskriver faller inn under definisjonen av de ulike voldsformene, slik jeg tolker det.

4.2 Symbolsk makt og symbolsk vold i sosiale felt

Pierre Bourdieu var utdannet filosof, men omtales også som sosiolog og etnograf (Rey, 2014, s. 19). Han inntok et kritisk perspektiv på sosiale forhold, og var opptatt av makt og sosial dominans, spesielt makt og dominans som ikke er så lett synlig (Rey, 2014, s. 19; s. 41; Bjørnhaug, 2002, s. 163).

Habitus handler om hvordan individuelle preferanser påvirkes av det sosiale miljøet individet deltar i, om individets unike disposisjoner, samt summen av kroppslige erfaringer (Wilken, 2008, s. 36–37). Wilken (2008) mener habitus-begrepet viser til at kulturen «... internaliseres i individer og naturliggjør deres forståelse og handlinger» (s. 36). Bourdieu kaller habitus en kroppstilstand, og beskriver internaliseringen av normer, kroppsholdninger, væremåter, språk, med mer – som en ryggmargskunnskap. Vi har lært disse normene, holdningene og så videre, men vi har glemt at vi har lært dem og opplever de derfor som naturlige (Bourdieu, 1974/84; 1980/90, i Wilken, 2008, s. 37). Bourdieu tenker seg at vi handler med bakgrunn i vår habitus på sosiale arenaer. Bourdieu illustrerer samfunnet med det analytiske begrepet *det sosiale rommet*, som kan deles opp i ulike *felt*, et analytisk begrep vi kan bruke for å studere sosial praksis (Wilken, 2008, s. 38–39; Bergsland, 2021, s. 49). Felt er «... egne nettverk, der avgrensede grupper mennesker kjemper om noe som er felles for dem. Et felt kjennetegnes altså både av delte verdier, og av kamp om dem» (Bjørnhaug, 2002, s. 167). Vi kan definere felt bredt eller snevert. Dette prosjektet berører både det brede, religiøse feltet og det snevrere feltet av kristenfundamentalister i Norge. Wilken (2008, s. 39) poengterer at det må være noe av verdi som står på spill, for å definere noe som et felt. Verdier som står på spill kaller Bourdieu *kapital*, noe han forklarer som «samlingen av faktisk omsettelige ressurser og makt» (Bourdieu, 1979/84, i Wilken, 2008, s. 55). Bourdieu opererer med begrepene økonomisk, kulturell og sosial kapital. Økonomisk kapital er eksempelvis penger. Utdannelse og kunnskap er eksempler på kulturell kapital, og relasjonelle forbindelser og familienettverk eksempler på sosial kapital (Bourdieu, 1983/86, i Wilken, 2008, s. 39). Kapital kan veksles i andre former,

eksempelvis kan lang utdanning veksles i penger ved at man får en godt betalt jobb. Bourdieu opererer også med begrepet *symbolsk kapital*, som skiller seg fra de andre kapitalformene, ved at det handler om evnen til å utnytte økonomisk, kulturell og sosial kapital og omsette de til andre former for verdi – for eksempel moral (Wacquant, 1998, i Wilken, 2008, s. 39). Symbolsk kapital utgjør som regel status eller anerkjennelse, som feilaktig anerkjennes som en legitim kapital (Rey, 2014, s. 53). Rey poengterer at symbolsk kapital mer eller mindre tilsvarer makt (Rey, 2014, s. 52).

Bourdieu beskriver *symbolsk makt* som makt til å konstruere virkeligheten, og dermed også en usynlig makt (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 38–40).

Symbolsk makt er en makt til å konstruere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den eller til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen, og dermed verden selv. Symbolsk makt er en nesten magisk makt som gjør det mulig å oppnå det samme som en kan oppnå med styrke. (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 45)

Den symbolske makten influerer både habitus og hverdagslige opplevelser, og griper inn i måten vi ser, opplever og handler i verden (Bergsland, 2021, s. 43). Bourdieu forklarer at den som har symbolsk makt samtidig har en rett til å mene noe om visse emner innenfor et felt. Det er ikke det man mener som inngir autoritet, men den symbolske makten som gir personen legitimitet til å uttale seg (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 45). Ifølge Rey kan alle former for kapital veksles inn i symbolsk kapital og dermed bli til «... weapons of symbolic violence» (Rey, 2014, s. 53). *Symbolsk vold* forklares av Bourdieu som mekanismen som får individer til å godta sosiale strukturer, selv om disse strukturene undertrykker dem (Wilken, 2008, s. 68). Symbolsk makt er altså makt til å konstruere virkeligheten, og symbolsk vold er mekanismen som får denne (vilkårlige) virkeligheten til å fremstå som objektiv og sann (Wilken, 2008, s. 68). Ifølge Bourdieu er symbolsk vold en myk form for vold, fordi den ikke involverer bruk av fysisk makt (Wilken, 2008, s. 68–69). Imidlertid hevder Silverman (2005, i Rey, 2014, s. 101) at symbolsk vold i noen tilfeller kan manifestere seg i fysisk vold, eksempelvis i form av fysisk avstraffelse. Symbolsk vold er usynlig fordi den miskjennes av både den utøvende og den makten utøves på (Wilken, 2008, s. 68–69). Nettopp det faktum at dominansen er usynlig og ubevisst, gjør at dominansrelasjonene har en sterk virkning (Bourdieu, 1999, i Bjørnhaug, 2002, s. 164). Bjørnhaug forklarer at dominansrelasjonene sitter i kroppen via habitus, og de «... preger måten vi ser og forstår på ...» (Bjørnhaug, 2002, s. 164). I tillegg til å være koblet til habitus, er den symbolske volden også koblet til *doxa*; det er *doxa* som får individer til å akseptere den sosiale strukturen uten å forstå at de selv er dominerte,

eller at det eksisterer alternativer (Wilken, 2008, s. 69). Doxa er de grunnleggende antagelsene som vi tar for gitt og ikke stiller spørsmål ved (Bourdieu, 2000, s. 16, i Deer, 2014, s. 115). Eksempelvis er synet på kvinnen som underordnet mannen en sannhet det ikke stilles spørsmål ved, i det kristenfundamentalistiske feltet. På denne måten veves den symbolske makten inn som doksiske trekk i feltet. De doksiske trekkene er ikke uten videre mulig å tematisere eller diskutere, ifølge Wilken (2008, s. 43), det avhenger av om man er innenfor feltet eller utenfor. «Doxa er kun udiskutabel *innenfor* et felt. Hvis man står utenfor feltet, kan man problematisere og diskutere feltets premisser så mye man vil» (Wilken, 2008, s. 43). Kvinnen som er del av det kristenfundamentalistiske feltet, har dermed ikke mulighet til å synliggjøre feltets doksiske mønstre som undertrykker kvinner, uten å risikere eksklusjon fra feltet. Mens en forsker utenfor det kristenfundamentalistiske feltet, kan gjøre det. Det er feltets doksiske binding som muliggjør noen posisjoneringer og umuliggjør andre, ifølge Wilken (2008, s. 43). Enkelt forklart er doxa «the often tacitly accepted ‘rules of the game’» (Rey, 2014, s. 5), og hvis man vil være med å spille, må man akseptere spillereglene. Vi kan si at doxa har en normerende makt i feltet. Det har også *nomos*, som er feltets normer, syn på verden og deling i kategorier; «[t]he nomos, then, is the underlying grid that organizes both cognition (the way of seeing the field itself) and action (the way of acting within it)» (Epstein, 2012, s. 170). Synet på verden som inndelt i det gode (de som følger Gud) og det onde (de som er styrt av djevelen), er del av *nomos* i det kristenfundamentalistiske feltet. *Nomos* og *doxa* gir begge føringer for hva vi tenker er akseptable handlinger i feltet, og hvordan vi ser og forstår verden.

Terry Rey (2014) har i boken *Bourdieu on religion: Imposing faith and legitimacy*, samlet og analysert Bourdieus tekster og uttalelser om det religiøse feltet. Rey mener at Bourdieus tekster om religion er påvirket av hans overbevisning om at religionens sosiale funksjon er å hjelpe mennesker til å forstå sine egne posisjoner i samfunnsordenen. I tillegg hevder Rey at Bourdieus tekster viser til hvordan religiøse organisasjoner – ved å innføre sitt verdensbilde som *det eneste rette*, og fordømme andre verdensbilder som kjetterske, forsøker å ta enerett på det religiøse feltet (Rey, 2014, s. 57). Et sentralt poeng for Bourdieu, ifølge Rey, er at oppfattelsen og verdsettelsen av religiøse symboler og doktriner i stor grad kan tilskrives individenes religiøse habitus og maktrelasjoner i det religiøse feltet (Rey, 2014, s. 93). Den religiøse habitus påvirker individets religiøse interesser og behov, hvordan det tolker, responderer på og bruker religiøse symboler, hvordan individet deltar i ritualer og reagerer på religiøse ledere, hvilken kapital det er verdt å kjempe om, samt hvordan individet generelt sett ter seg i det religiøse feltet (Rey, 2014, s. 92). Religiøs kapital kan være symbolske systemer

av myter og ideologier, kompetanse og kunnskap knyttet til religionen og religiøse praksiser (Verter, 2003, s. 157, i Rey, 2014, s. 94). Religiøs kapital kan også være frelse, eksempelvis i form av medlemskap i et religiøst samfunn, hvor medlemskapet i seg selv er et krav for å kunne oppnå frelse (Bourdieu, 1986, s. 242, i Rey, 2014, s. 95). På det religiøse feltet kjempes det om ulike former for religiøs kapital og symbolsk makt. Den symbolske makten innehar muligheten til å påvirke både virkelighetssynet og praksisen til individer i det religiøse feltet ved å påtvinge og innprente dem med «... a particular religious habitus» (Bourdieu, 1987, s. 126, i Rey, 2014, s. 81). Rey (2014, s. 10) mener at Bourdieus arbeider tvinger frem undersøkelser av det doksiske paradokset; mennesker underkaster seg sosiale systemer som rent faktisk undertrykker de fleste av dem. Bourdieu skriver om det doksiske paradokset «... the fact that the order of the world as we find it [...] is broadly respected [...] and that the most intolerable conditions of existence can so often be perceived as acceptable and even natural» (Bourdieu, 2001 i Rey, 2014, s. 11).

Bourdieus begrep religiøse felt har blitt kritisert for «... kun at fungere i situasjoner med sterke hierarkier og stor magtkoncentration hos præsterne» (Kühle, 2009, s. 8). Jeg vil argumentere for at det er nettopp slike religiøse samfunn dette prosjektet omhandler. I kapittel 2.1 viste jeg til at Langvann (2013) peker på både hierarkisk oppbygging av samfunnet og konsentrert makt hos de religiøse lederne som kjennetegn ved lukkede trossamfunn.

Bourdieu betegner sine teoretiske begreper som *tankeverktøy*. Begrepene kan benyttes hver for seg, eller sammen, og begrepene er ment å være fleksible (Rey, 2014, s. 43). Brubaker (1993, s. 217 i Rey, 2014, s. 43) poengterer begrepene intenderte fleksibilitet, ved å fortelle om sitt forsøk på å finne én presis definisjon av habitus, som endte med et dusin litt ulike beskrivelser. Jeg vil bruke noen av begrepene fra Bourdieu som tankeverktøy for å undersøke om intervjupersonenes subjektive opplevelser med vold i lukkede religiøse samfunn, kan belyse noe *mer* enn enkeltpersonenes opplevelser. Jeg vil se om jeg ved hjelp av Bourdieus tankeverktøy, kan oppdage fellestrekk ved det kristenfundamentalistiske feltet. Jeg vil rette særlig søkelys på begrepene symbolsk makt, symbolsk vold og doxa, når jeg analyserer personenes opplevelser med vold som del av religiøs praksis.

4.3 Frykt, stress, skam og skyld utløst av vold

Vold kan oppleves skremmende, og utløse frykt hos de som utsettes for det. Frykt er en følelsesmessig tilstand som oppstår når en person opplever fare og kjenner seg truet

(Følelseskompasset, u.å.). Ifølge Blindheim vil gjentatte opplevelser av frykt, spesielt tidlig i livet, prege grunnleggende hjernestrukturer. Barn med gjentatte fryktopplevelser vil kunne utvikle et bilde av verden som utrygg og mennesker som farlige (Blindheim, 2012, s. 174). Kvello beskriver at frykt aktiverer stressresponser som gjør personen klar til å kjempe mot faren eller flykte fra den. Stress kan ha både positive og negative virkninger. Det er særlig det langvarige stresset som knyttes til negative konsekvenser. Mye og langvarig stress tidlig i livet kan føre til varige nevrobiologiske endringer, og resultere i dårligere evne til å håndtere stress – også senere i livet. Langvarig stress i barndommen er knyttet til utvikling av følelsesmessige vansker og atferdsvansker (Kvello, 2010, s. 173). I en undersøkelse av hva som bidrar til at voldsutsatte har høyere risiko for utvikling av fysiske helsevansker, fant Thoresen et al. (2019, s. 84) at psykiske stressreaksjoner utløst av vold er en medvirkende faktor.

Strøm et al. (2019, s. 57) beskriver skam som en sosial følelse, som er knyttet til våre forestillinger om hvordan andre ser oss. «Voldsrelatert skam kan dermed ses på som et problem som oppstår i relasjon til andre, men som samtidig er en følelse hos personen selv» (Strøm et al., 2019, s. 57). Berg og Pallesen (2004, s. 3) beskriver at skam er effektivt brukt og misbrukt i sosialiseringen, ved at vi føler skam når vi ikke innordner oss. Skam er en ubehagelig følelse som kan hindre oss i å gjøre noe som er sosialt uakseptabelt. Overdreven skam kan hindre livsutfoldelse. Berg og Pallesen (2004, s. 3–4) påpeker at skamfølelsen retter oppmerksomheten innover i oss selv, i motsetning til frykt som retter oppmerksomheten ut mot ytre faktorer. Skam knyttes til opplevelsen av det vi *er*, og oppleves derfor mer smertefullt enn skyld, som knyttes til det vi *gjør*. Tomkins mener at skyld kan sees som en variant av skam. Vi kan oppleve skyld hvis vi gjør noe som kan skade andre, eller hvis vi frykter straff fordi vi har brutt moralnormer (Tomkins, 1963; 1987, i Berg & Pallesen, 2004, s. 4).

Flere studier viser en klar sammenheng mellom det å være utsatt for vold og utløsning av skamfølelse (Aakvaag, 2016; Aakvaag et al., 2019; Berg & Pallesen, 2004). Sammenhengen er sterkere jo flere typer vold personen er utsatt for, og skamfølelse som følge av vold er bidragsyter i utviklingen av psykiske vansker (Aakvaag, 2016, s. 52). Alternativ til vold (u.å.) knytter virkningene av psykisk vold til utløsning av skamfølelse, og poengterer at psykisk vold gjør skade på selvbildet. Berg og Pallesen (2004) fant i en studie sterk sammenheng mellom skamfølelse, og lidelsene angst og depresjon. Aakvaag et al. (2019, s. 136–139) studerte volds- og overgrepssatte og fant at voldsutløst skam er sentral i utvikling av helsevansker og sosiale vansker. Skam knyttet til volden har sammenheng med utsatthet for mobbing, ensomhet,

vansker i sosiale relasjoner, reviktimisering (ny vold), og utvikling av fysiske og psykiske helsevansker (Aakvaag et al., 2019, s. 139).

Jeg vil bruke begrepene frykt, stress, skam og skyld som teoretiske verktøy i analyse av empirien min. Jeg vil undersøke om intervjupersonene selv forteller om slike følelser og reaksjoner, samt om det de forteller om kan tolkes til å være frykt, stress, skam eller skyld utløst av vold.

4.4 Betydningen av symbolsk vold og doksiske forestillinger for individets selvoppfatning

Halldis Karen Leira (2003) tar i boken *Det gode nærvær: Kulturens psykologiske betydning* et kulturpsykologisk perspektiv på individets selvoppfatning; kulturelle normer påvirker hvordan vi tolker hendelser, forstår oss selv og vårt handlingsrom. Leira (2003, s. 28) beskriver selvoppfatning som en dynamisk prosess mellom hva individet tenker om seg selv, og hvilke handlinger som sees som mulige. Leira (2003, s. 65) peker på at doksiske forestillinger og symbolsk vold virker inn på individets selvoppfatning gjennom internalisering. Eksempelvis doksiske forestillinger om normalitet:

Definisjonsmakten som bestemmer at den ene normaliteten er litt mer normal enn oss andre, er et blick hvor normaliteten forakter, og hvor de som blir definert som avvikere, skammer seg. Denne skammen er internaliseringen av «det normales forakt». Den er et uttrykk for symbolsk vold, slik Bourdieu bruker begrepet. (Leira, 2003, s. 69)

Eksempelvis er heterofili det *normale* i vårt samfunn, og homofili er det *avvikende*. Leira (2003) hevder at unge «på tusen usynlige måter sosialiseres ...» (s. 69) til at normalitet betyr å være heterofil. Hvis omgivelsene ser på oss med forakt, og vi har internalisert omgivelsenes briller, ser vi på oss selv med den samme forakten – og skammer oss (Leira, 2003, s. 65). Motsatt vil omgivelsenes anerkjennende blick gi oss selvtillit og pågangsmot (Leira, 2003, s. 28–29). Leira (2003, s. 197) knytter symbolsk vold – gjennom selvforakt og skam – til psykisk smerte.

Jeg vil i analyse av min empiri se om jeg finner tegn til at doksiske forestillinger og symbolsk vold påvirker intervjupersonenes selvoppfatning.

5. Empirisk analyse og diskusjon

Jeg intervjuet fem personer som har vokst opp i ulike kristne, lukkede samfunn i Norge: Brunstad Christian Church (BCC); Jehovas vitner; Læstadianere; Guds Menighet; og Endetidens budskap. Samtlige intervjupersoner opplever selv at trossamfunnet de har vokst opp i faller inn under betegnelsen lukket. De nevnte trossamfunnene har mange av kjennetegnene ved lukkede, religiøse samfunn, slik Hjelpeskilden definerer det (Langvann, 2013). Alle intervjupersonene opplever seg utsatt for en eller flere former for vold som del av den religiøse praksisen i samfunnet de vokste opp. Ingen av dem har hatt kontakt med offentlige hjelpeinstanser i oppveksten. Av fem intervjupersoner er tre kvinner og to menn, i alderen 31 til 45 år. Ingen er ved intervjutidspunktet praktiserende i det religiøse samfunnet de vokste opp i. Det er variasjon i hvor lang tid det har gått siden bruddet med det religiøse samfunnet, fra under ett år til tjue år.

BCC og Jehovas vitner er registrerte trossamfunn med relativt stor medlemsmasse i Norge. BCC og Jehovas vitner har fått statsstøtte for henholdsvis 8726 og 12648 medlemmer i 2020. Guds Menighet i Ørsnes er registrert og har fått statsstøtte for 482 medlemmer i 2020 (Fylkesmannen, u.å.a; b; c). Læstadianismen er ikke registrert som trossamfunn, da læstadianere er registrert som medlemmer i Den norske kirke. Jeg har ikke funnet oversikt over antall læstadianere i Norge, men Store Norske Leksikon (Molland et al., 2021) anslår 50.000 medlemmer på slutten av 1990-tallet, fordelt på ulike forsamlinger. Endetidens Budskap er ikke registrert som trossamfunn, og jeg har ikke funnet informasjon om medlemstall. Som tidligere beskrevet, stiller trossamfunnsloven (2020) krav om rapportering fra registrerte trossamfunn. Offentlige myndigheter har derimot ikke innsyn i de uregistrerte trossamfunnene sin virksomhet, og har heller ikke sanksjonsmuligheter med hjemmel i trossamfunnsloven dersom disse trossamfunnene bryter barns rettigheter.

Jeg vil i det følgende rapportere om fem tema i min tematiske analyse. Tema er konstruert for å svare på forskningsspørsmålet: *Hvordan, i retroperspektiv, opplever personer som har vokst opp i lukkede religiøse samfunn, det å ha blitt utsatt for vold som del av samfunnets religiøse praksiser?* I den analytiske fortellingen tar jeg utgangspunkt i sitater fra intervjupersonene, for å vise mønstre og sammenhenger i det empiriske datamaterialet. Jeg tolker og analyserer empirien, og knytter det til former for vold samt begrepene frykt, stress, skyld og skam. Det tematiske kartet gir en oversikt over organisering av tema og undertema.

Tematisk kart

5.1 Kontrollen er sammenvevd med troen

Felles for samtlige av intervjupersonene er beskrivelser av at den sosiale kontrollen er tett vevd sammen med den religiøse troen og det lukkede religiøse samfunnet de er vokst opp i.

Negativ sosial kontroll – og det er jo egentlig det, det ligger jo egentlig i kjernen av hele religionen. Altså, hvordan skal man kontrollere massene. Fordi, dette er ikke en sånn her type, du kan tro på det her, også kan du leve livet som du vil – det er veldig, veldig, veldig kontrollert hvordan du skal leve livet ditt. (3)

Det er ikke mulig å vokse opp i det lukkede religiøse samfunnet, uten å samtidig vokse opp i en ekstrem kontroll, slik intervjupersonene forteller det. I tillegg til å bli kontrollert av religiøse autoriteter og strenge regler for det meste, blir de også lært opp til å kontrollere hverandre.

Vi blir også opplært til å kontrollere hverandre, sant – og man ender jo opp i et spindelvev da. Alt påvirker hverandre fra innsiden. Så det er jo ikke ett menneske som kan stilles til ansvar her, det er jo hele. (1)

Opplevelsen kan beskrives som et spindelvev av kontroll, som er klebrig og holder tak i personen på en måte det nesten er umulig å løsrive seg fra. En intervjuperson beskriver det som at «alle ble hverandres fangevoktere» (1) innenfor det religiøse samfunnet. Med strenge regler for hvordan intervjupersonene skal leve livet sitt, følger det også med straff i form av fysisk vold, uthenging og utfrysning for de som bryter reglene. Det å vokse opp i en ekstrem

kontroll gjør at intervjupersonene ikke opplever å ha eierskap til seg selv som mennesker, innenfor det religiøse samfunnet. Flere av intervjupersonene poengterer hvor underkommunisert det er, at slik ekstrem sosial kontroll foregår i lukkede kristne miljøer i Norge. «*Det er så sykt, for det skjer så mye rundt omkring i Norge. Og hvor skadelig det er for folk, det tror jeg få vet om*» (5).

5.1.1 Religiøs autoritet

I de lukkede religiøse miljøene intervjupersonene er vokst opp i, eksisterer det flere former for religiøs autoritet. Det er religiøse skrifter (og lydopptak), religiøse ledere, religiøse regler og straffer. Samtlige av intervjupersonene har vokst opp i samfunn som har bibelen som utgangspunkt. «*I utgangspunktet er jo det de tror på at hele bibelen er sann, de bruker både gamle testamentet og nye testamentet. De er bokstavtro til bibelen, ja*» (2). I tillegg har de ulike religiøse samfunnene sine religiøse skrifter. «*Når vi lurte på noe, hvis ikke vi fant svaret i bibelen, så skulle vi liksom gå til heftene og se der da, hva sa [profeten] om det. Han hadde en sånn egen spørsmål og svar bok som ble laget*» (2). Skriftene er enten laget av grunnleggeren av det religiøse samfunnet, eller av religiøse ledere. Skriftene gir medlemmene regler og retningslinjer for det gode livet, og gir svar på en rekke spørsmål.

Han grunnleggeren han skrev jo sine egne – nærmest egne bibler, det skulle være en sånn grunnskrift da, også har du noe sånn her brev – en tykk bok med brev, som er skrevet hvor han får spørsmål og svarer på det. (4)

Religiøse ledere har mye autoritet i det lukkede religiøse samfunnet. I noen samfunn er det flere ledere. En intervjuperson forteller at lederne kalles de eldste. «*De eldste er en gjeng menn som er innsatt av Gud, de er ikke demokratisk valgt*» (1). En annen intervjuperson forteller at den øverste ledelsen for det religiøse samfunnet, bestemmer detaljert hvilke regler som skal gjelde, og hva som skal være innholdet i de religiøse møtene.

Og hele det programmet det er jo satt av ledelsen, som er åtte gamle menn som sitter i [utlandet]. Det er jo de i menigheten som på en måte holder programmet, men programmet er et veldig sånn rigid, veldig grundig satt opp program. Og temaene man skal snakke om og hvordan man skal snakke om de temaene, det er gitt. Så vi har en fasit. (3)

Lederne har også makt til å tolke bibelen. «*Og bibelen er jo ganske diffus. Så når det sitter en eller flere på toppen som bestemmer hvordan vers skal tolkes, så – ja, da har de ganske mye makt altså*» (3). Andre religiøse samfunn har kun én leder, som innehar mye makt alene.

Det er liksom lederen som dikterer hva som er innenfor og utenfor, og da er det egentlig ikke noe rom for diskusjon. Det er noen som til enhver tid kan være litt sånn kritisk til det, men blir det for høylytt, så får de problemer eller det blir trusler om å bli pælmet ut – eller, liksom tilsidesatt da til de kommer på bedre tanker. Så, ja. Og lederen sier han er ledet av, det er alltid en han, lederen sier han er ledet av Gud igjen. Så det er jo sånn – er du uenig med lederen så er du jo på en måte uenig med Gud, for det er Guds forlengede arm da. (4)

Den som innehar høyest religiøs autoritet er Gud, og de som hevder å være Guds forlengede arm, Guds profet eller lignende, vil naturlig nok bli ansett som autoriteter i det religiøse samfunnet. I samtlige av samfunnene er det kun menn som kan være ledere. Mannen er også gitt religiøs autoritet i kraft av sitt kjønn, og han er ansett som kvinnens overhode. «Hvis det var uenighet i et hjem så var det selvfølgelig sånn at det var mannen som skulle ha det siste ordet. For kvinnen er underordnet mannen, det står jo i bibelen» (1). I de religiøse samfunnene har lederne makt til å avgjøre hvordan regelbrudd skal håndteres. En intervjuperson forteller om en indre justis.

Det fungerer sånn at hvis – ofte så kommer de jo til de eldste selv, for de har så dårlig samvittighet. Og da er det opp til de eldste å sette sammen noe de kaller et domsutvalg, som er en sånn liten – ja, hva skal man kalle det da – en liten retts sak da med tre gamle menn som snakker med den personen og får dratt alle detaljer ut av denne personen om det som har skjedd. Men ja, det er altså disse tre gamle mennene som skal avgjøre, som skal finne ut om du angrer eller ikke – og hvis de da mener at du ikke angrer, så blir du da kicket ut av menigheten. Du blir ekskludert. Da mister du også kontakt med alle venner og familie som er i menigheten. Som jo da, hvis du har vokst opp i det, er alt du har. (3)

Det religiøse samfunnet håndterer brudd på lover og regler ved hjelp av en intern domstol. Lederne har i kraft av domsutvalget myndighet til å ekskludere personer, altså utestenge dem fra trossamfunnet mot deres vilje. Eksklusjon er et dramatisk virkemiddel fordi det innebærer tap av kontakt med familie og venner. Utestengning, avvisning og ydmykelse kan være andre konsekvenser av regelbrudd. En intervjuperson forteller hvordan hele den religiøse forsamlingen straffet henne i flere uker, fordi hun hadde vært til stede sammen med en annen som brøt en regel.

Det var helt grusomt, og da ble vi jo uglesett av hele forsamlingen i mange uker etterpå. Da ble virkelig hele forsamlingen involvert. Nei, men folk kunne si ting til oss eller så ble vi bare ikke snakket til. Vi kom på ungdomssamling for eksempel og ble ikke snakket til. Og at folk bare glodde med sinte øyne liksom, bare en så enkel ting, i tillegg til at vi ikke ble snakket til – vi bare sto der og følte oss som utenomjordinger. Og folk ville liksom ikke helt bli sett med oss, for da hadde vi gjort noe så fælt – vi var ungdommer liksom. Det var en kjempeuskyldig greie. (5)

Jeg tolker det som om intervjupersonen kjente på både skyld- og skamfølelse i denne situasjonen. Forsamlingens langvarige avvising i etterkant, forsterker skamfølelsen. Å bli ignorert, snakket stygt til og foraktet slik intervjupersonen beskriver, faller inn under begrepet psykisk vold i form av følelsesmessig vold og ydmykelse. Flere intervjupersoner forteller om opplevelsen av å ikke ha et reelt valg med tanke på å døpe seg. Dåp innebærer at personen tar et valg om å innvie livet sitt til Gud. En beskriver at han hele livet hadde blitt påvirket til å døpe seg.

Jeg så aldri på det som et alternativ å ikke døpe meg. Og det er litt forventet at du skal gjøre det når du har vokst opp i det. Og det er mye snakk om at ja, men det er deres valg og det er ingen som pusher deg til det – men hele samfunnet du er i har jo egentlig primet deg til det her hele livet. At når du er voksen, så skal du døpe deg. (3)

En annen intervjuperson opplevde seg manipulert til å døpe seg, uten å egentlig vite hva dåpen innebar, og uten å kjenne til at forventningene og reglene endrer seg etter dåpen.

Når jeg var elleve år så ble jeg liksom manipulert til å døpe meg. De har jo sånn, det de kaller for troendes dåp med full neddykking, og – det skjedde jo på en sånn måte at det ble spurt i menigheten om er det noen her som vil følge Jesus, og som barn så rekker du jo opp hånda, du vil jo det ikke sant – også i neste øyeblikk så er det sånn, ja, da er det dåp, da kan dere døpe dere. Og da var jeg helt satt ut liksom, helt sånn der – jeg synes det var kjempeubehagelig, så turte jeg ikke si det til noen, så jeg ble jo fullt neddykket og døpt og sånne ting. Men jeg følte meg jo manipulert til å bli døpt da, så jeg følte ikke det var mitt – det var ikke det jeg hadde svart ja til liksom. (2)

Etter dåpen måtte intervjupersonen delta i aktiviteter som hun ikke ønsket å delta i, som for eksempel å vaske andres føtter i tilknytning til en religiøs samling. «Etter dåpen er det enda en ting som liksom blir tredd nedover hodet ditt da – og som jeg motvillig ble med på og synes var fryktelig ubehagelig» (2). Slik intervjupersonen beskriver det, er det knyttet press og tvang til avgjørelsen om å døpe seg, samt til handlinger etter dåpen. Jeg tolker dette til å være psykisk vold i form av kontroll. De religiøse autoritetene, i form av religiøse skrifter, ledere eller regler, innehar mye makt til å påvirke de som lever i lukkede religiøse samfunn. Ekstra stor påvirkningskraft kan man anta de har på barn, som ikke har den samme muligheten til å velge seg vekk fra trossamfunnet, som det voksne har.

5.1.2 Det er regler for alt

Flere intervjupersoner har vokst opp i samfunn med strenge regler for utseende. Det var regler for «hvordan man skulle kle seg. Lange skjørt. Ikke greit med hestehale. Ikke greit med løst hår. Ikke greit med pannelugg. Ikke sminke. Ikke smykker» (1). Det beskrives markant flere

regler for hvordan jenter og kvinner kan se ut, enn for gutter og menn. De strenge reglene for klær oppleves som et hinder i å gjøre aktiviteter, særlig sportslige aktiviteter.

Jeg var veldig glad i sport og likte å trene og sånn. Også var på en måte det greit inntil en viss alder, også var det sånn at nei, hvis du skal fortsette å trene fotball så må du trene i skjørt. Og jeg synes jo det var kjempeflaut å trene i skjørt, så det var – jeg prøvde jo, men det var så ubehagelig, så jeg bare nei. Da lot jeg heller være. (2)

Reglene ble bestemt av lederne i de religiøse samfunnene, ofte med henvising til bibelen. «Og så var det viktig med å ha tørkle på i bedehuset, for jentene, sånn oppå håret. Det var et eller annet sted i bibelen det står det da sikkert» (5). Ved å kle seg på en annen måte enn det som er vanlig i storsamfunnet, blir man veldig synlig. Jenta som alltid går i lange skjørt formidler med dette både en tilhørighet til sitt religiøse samfunn, og en avstand til storsamfunnet.

Du skiller deg ut også. Du er så synlig. Alle visste i bygda der jeg kom fra, alle visste hvem jeg var. Jeg visste ikke hvem de var, men de visste hvem jeg var – det er sånn, åja, hun i skjørt ja, åja, ikke sant – og det var fryktelig ubehagelig. (2)

Jeg tolker det uttrykte ubehaget til å handle om skamfølelse. I det religiøse samfunnet hun vokste opp i, var det nettopp et poeng i å skille seg ut utseendemessig. Ved å skille seg ut ville hun vekke nysgjerrighet, og slik få mulighet til å snakke om religionen når noen stilte spørsmål. Samtlige av intervjupersonene vokste opp med mange og strenge regler for hva de kunne og ikke kunne gjøre. Felles for alle var strenge regler for seksualitet og forbud mot sex utenfor ekteskapet. Homofili er ansett som synd. Noen forteller at det i deres religiøse samfunn er akseptert å være homofil, men at det er strengt forbudt å leve homofilt.

Det blir stadig større aksept for at man er født homofil. Da jeg vokste opp så var det noe folk fant på, det var mote og det var – ingen var født homofile. Gud skapte ikke mennesker homofile, sant. Men i dag innser man at jo, det gjør han innimellom, men da gir han dem en ekstra prøvelse. Det er sånn man ser det da. At man kan være født med en sånn legning, men man kan ikke utøve det da. (1)

Et kjærlighetsforhold mellom to av samme kjønn aksepteres altså ikke. Det beskrives som en umulighet å leve homofilt og fortsatt ta del i det religiøse samfunnets felleskap. «Det er hundre prosent inkompatibelt at du fortsetter å utøve religionen din og være en del av trossamfunnet og lever ut den seksuelle legningen din» (1). Flere av intervjupersonene forteller at det er strengt forbudt også å definere seg som homofil, i de religiøse samfunnene de vokste opp i. Flere har i ungdomstiden opplevd det som vanskelig både å erkjenne for seg selv og håndtere tanker om at de har en homofil legning. «Og for min del som var tiltrukket av jenter allerede da – det var helt grusomt, det kunne jeg ikke, dit kunne jeg ikke gå i den tankegangen liksom»

(5). Det er sannsynlig at slike tanker om å ha en forbudt legning utløser både skyld, skam og stress. Skamfølelsen vil særlig kunne gjøre seg gjeldende, ettersom personene opplever å *være feil*. Intervjupersonene forteller om strenge forbud mot ting som er vanlige i storsamfunnet. «*Det er to store holdepunkter som gjenspeiler hele det religiøse samfunnet, det er forbud mot alkohol og prevensjon*» (5). Flere tar avstand fra feiringer. En intervjuperson forteller at de skulle «*ikke feire en del høytider som er vanlige å feire, som blir ansett som avgudsdyrkelse*» (3). Begrunnelsen for å avstå fra feiringer er hentet fra bibelen. Flere forteller om forbud mot ting som beskrives som å høre hjemme i samfunnet *utenfor* det religiøse samfunnet, eller ting som gir glede.

De feirer ikke jul, ingenting av fysiske ting, det heter jo mitt rike er ikke av denne verden, så alle de fysiske tingene – politikk holder man seg utenfor, stemmer ikke ved valg, arrangert sport. Det er lov å gå på fjellet, men det er ikke lov å spille fotball i et fotballag. Verdslig musikk, skjønnlitteratur. Faglitteratur er det lov å lese, men skjønner du. Så, ja – you name it liksom, det var mange ting. Fordi det regnes som, alt av menneskenatur er liksom, alt som du har lyst til, alt som gir glede, sånne hobbyrelaterte ting – veldig mange ting er sett på som fy altså. (4)

Flere forteller om forbud mot TV og visse typer av musikk, som popmusikk eller musikk med mye rytme. En av intervjupersonene vokste opp med forbud mot alt av dans og musikk, foruten sang av godkjente salmer. «*Nei, ikke musikk. Vi hadde heller ikke TV hjemme. Men der var det også veldig strengt, der hadde de ikke engang orgel i bedehuset. Der sang man tørt liksom. Til salmer som allerede er tørre*» (5). Samtlige forteller om regler for informasjon. Flere av intervjupersonene er vokst opp med klare regler for hvilken informasjon som er godkjent, og ikke. En intervjuperson forteller om behov for å vite mer om tema hvor moderne vitenskapelige og religiøse forklaringer kolliderer. Da var det forbudt for han å benytte seg av informasjonskilder utenfor det religiøse samfunnet. «*På dette området så skal man bare bruke organisasjonen som kilde. Man skal ikke hente noe informasjon utenifra*» (3). Intervjupersonen forteller videre om opplevelsen av å kognitivt sett ikke ha tilgang på ikke-godkjent informasjon.

Fordi mye av den negative sosiale kontrollen, kontrollerer hva slags informasjon du har tilgang på. Og det er det som holder folk i den troen, at de ikke har tilgang på informasjon. Ja, rent fysisk så har de det. Men rent kognitivt så er de blokkert. (3)

Samtlige beskriver mangel på informasjon, eksempelvis om helse og hvordan kroppen fungerer. «*Det skulle jo ikke snakkes om – så det var mye forvirring rundt det da. Kropp, og det med kvinnekroppen og mensen og sånt, det var jo helt tabubelagt. Det skulle ikke snakkes om*» (5). Psykisk helse var nærmest et ikke-tema. «*Psykisk helse er jo noe som var ekstremt*

tabu ikke sant. Depresjoner fantes ikke, angst var noe folk fant på. Psykiske lidelser eksisterte knapt, og psykologer skulle man jo ikke snakke med, man kunne jo bare be til Gud» (1). En beskriver det som ekstremt å nekte barn tilgang til informasjon. «Og bare det med en sånn enkel ting som retten til informasjon – hvor forvirret barn er når de ikke får vite noe, og de bare får beskjed om å ikke spørre, for det er galt» (5). En av intervjupersonene forteller om et strengt forbud mot blodoverføring.

Det står i bibelen at man skal avholde seg fra blod. Og det her går jo tilbake til Israels tid hvor de drev med dyreofringer og sånt, hvor blodet av dyret det skulle helles ut på bakken. Det var på en måte – det var til Gud da. Og det har jo noen litt høyt oppe i ledelsen i [trossamfunnet] tatt til å bety at alt inntak av blod er imot bibelske prinsipper. (3)

Forbudet innebærer at medlemmer i det religiøse samfunnet bærer med seg det de kaller blodkort. Disse kortene er informasjon til helsepersonell om at personen vil avstå fra blodoverføring, i tråd med retten til å nekte helsehjelp (Pasient- og brukerrettighetsloven, 1999, § 4-9). «Selv når det kan komme til å bety at du dør hvis du ikke gjør det. Det er ikke sånn som muslimer som synes det er greit å spise ikke-halal hvis det redder livet. Her er det til døden» (3). Dette forbudet knytter jeg til en ekstrem negativ sosial kontroll, hvor valget står mellom å følge gruppens regler (nekte blodoverføring), og mulig dø av det. Eller å handle i motstrid med gruppens regler (ta imot blodoverføring), og følgelig bli ekskludert fra gruppen og tro at man skal dø i Harmageddon. Uansett valg er konsekvensene dramatiske, og individet blir utsatt for et ekstremt press for å leve (og dø) i tråd med gruppens regler. Det er viktig å påpeke at fra år 2001 er helsepersonell gitt mulighet til å gi blod til de under 18 år i akutte, livstruende situasjoner, selv om pasienten selv og foreldrene motsetter seg det (Syse & Befring, 2003). Det vil likevel være problematisk å tvinge barnet til blodoverføring – dersom barnet tror det er dømt til evig fortapelse som følge av dette. Fra perspektivet til helsepersonell kan tvangshandlingen forstås som å redde livet til barnet, mens det fra barnets perspektiv kan oppleves som en fratakelse av muligheten til et evig godt liv.

Det å vokse opp i lukkede, religiøse samfunn innebærer, slik intervjupersonene beskriver det, å vokse opp med mange og strenge regler. Flere av reglene er absolutte, og én kan medføre døden. Streng kontroll og konformitetspress slik intervjupersonene beskriver, knytter jeg både til negativ sosial kontroll og til psykisk vold. Den negative sosiale kontrollen knyttes til kontrollen som utøves overfor hele gruppen, og den psykiske volden knyttes til kontrollen de nære omsorgspersonene utøver overfor barna. Slik intervjupersonene beskriver det i dette undertema, utøves det kontroll over informasjon, aktivitet, atferd, påkledning, og vaner.

Kontrollen snevrer klart inn deres frihet. Jeg vil peke på at det også utøves kontroll over tid og sosial kontakt, noe som kommer frem i den videre analytiske fortellingen.

5.1.3 Fysisk vold som straff og kjærlighetshandling

Flere forteller om ris, ørefik og å bli tatt hardt i armen dersom de gjorde noe galt. Disse handlingene er bruk av fysisk makt som smerter, skremmer og krenker, og som klart faller inn under definisjonen av fysisk vold. En person forteller «*det var jo sånn ris på baken med flat hånd eller bjørkeris, og bjørkeriset hang på badet som sånn trussel*» (2). Jeg forstår bjørkeriset som en trussel om mulighet for fysisk vold. Trusselen er effektiv, fordi intervjupersonen har opplevd at bjørkeriset har blitt brukt til å slå henne over baken tidligere. Det at bjørkeriset henger på badet er en påminner om at den fysiske volden kan gjenta seg, noe jeg vil betegne som latent vold. Det som er gjennomgående blant de av intervjupersonene som har opplevd fysisk vold som del av oppdragelsen, er at de forstår denne volden som en forventet konsekvens av en handling.

Men det var jo det at, hvis jeg liksom hadde tatt noe jeg ikke fikk lov til eller ikke gjort det jeg hadde fått beskjed om – ja, komme forseint, eller ikke følge beskjedene. Mhm, men jeg kan jo huske at jeg liksom tenkte at jeg hadde fortjent det, hvis du skjønner.
(2)

I tillegg til at volden oppleves som en straff, er den også en kjærlighetshandling. En sier det slik «*så fikk jeg høre det at man skal tukte den man elsker og hvis ikke man gjorde det så elsket man på en måte ikke ungene sine*» (2). Det blir referert til religiøse tekster som legitimerer bruk av fysisk vold i oppdragelsen. «*Det var jo et eget sted i bibelen som det var sagt at man får lov til å tukte barn hvis de ikke hørte på mor og far*» (5). Jeg forstår dette som at voldsutøveren – fra sitt perspektiv – eier retten til voldshandlingene, og volden utøves med hensikt om å gi barnet god oppdragelse. Samtlige som forteller om tukt i oppveksten, påpeker at det ikke er denne volden som har satt sterkest spor i dem. En intervjuperson beskriver det slik «*det var en konsekvens av en handling. Helt forferdelig! Det er klart at det har påvirket meg. Men det er det minste som har satt spor i meg. Uten tvil*» (5). De forteller om den fysiske volden nærmest som en parentes i sin oppveksthistorie. Imidlertid er en av intervjupersonene opprørt over at slik tukt fortsatt forekommer i det religiøse samfunnet hun er vokst opp i. «*Og så plager det meg veldig at jeg vet at det er barn som får fysisk avstraffelse i de her miljøene*» (2). Hun ble selv anbefalt å bruke fysisk vold i oppdragelse av barna sine, for få år siden.

Det var mange som sa det at du må liksom gi han ris ikke sant – og jeg, nei hadde det nå hjulpet, men det hjelper jo ikke – og jeg tenker det her er jo ikke så lenge siden, og jeg visste jo at det var noen i menigheten som var veldig for det med fysisk avstraffelse og passet på å fortelle oss småbarnsmødrene det. (2)

Andre forteller at praksisen med tukt av barn er mindre vanlig i det religiøse samfunnet nå, og at det har hatt betydning at det er nedfelt i lov at det ikke er lov å slå barn. Selv om lovendringen førte til diskusjoner om statens inngrep i familien. «Så husker jeg det var massive diskusjoner også i min familie – om at staten skulle inn og styre hvordan man oppdro barna sine sant, og hvor forferdelig det var. Det var foreldres frie valg» (1). Det beskrives endring av praksis etter enn viss tid, til tross for uenighet om at fysisk avstraffelse av barn skal være ulovlig.

5.1.4 Du eier ikke deg selv

Alle intervjupersonene beskriver en opplevelse av å ikke eie seg selv og ikke kunne være seg selv under oppveksten. En forteller «du var liksom fengslet i din egen kropp da. Den tilhører jo ikke deg selv på noen måte. Verken hvordan du ser ut, hva du gjør, hva du tenker, hva du føler. Det er jo ingenting som var ditt» (5). Opplevelsen av å ikke eie seg selv handler om flere forhold. Kvinnene forteller om strenge regler for klær og utseende. Samtlige av intervjupersonene beskriver strenge regler for hva de kan gjøre og ikke gjøre. Det som imidlertid fremheves er at de ikke opplever å eie sine egne tanker og følelser. En intervjuperson beskriver det som svært vanskelig å ikke skulle kjenne på følelser.

Ja, du skal ikke kjenne etter. Du skal ikke føle på ting. Det var skadelig. Nei, nå kjenner du for mye, nå tenker du for mye på det, nå føler du for mye. Og for et menneske som er veldig sensitivt og har mye følelser – jeg har alltid hatt det – så har det vært kjempevanskelig. Fordi, følelser var liksom fornuften som snakket, og fornuften var skadelig. Vår egen fornuft. Det var noe vi ble fortalt. Din fornuft var skadelig, det sto i bibelen. Du skulle ikke lytte til fornuften. Det er helt sant. Du skulle på en måte bare gjøre det du ble fortalt. Så det er jo på en måte en ekstrem kontroll. Det finnes ingen aspekter ved livet ditt du skulle lytte til selv da, du skulle ikke – du skulle bare gjøre det som ble fortalt deg, da ble det bra. (5)

Følelsene blir altså koblet til fornuften, og fornuften defineres som skadelig i bibelen, og begge skal dermed unngås. Dette er noe som går igjen hos alle intervjupersonene. En annen sier det slik: «fornuften var vår fiende nummer en, følelser fiende nummer to. Det ble vi indoktrinert med. Man skulle ikke forstå ting, og man skulle ikke kjenne etter hvordan man hadde det» (1). Å ikke kjenne på egne følelser og ikke tenke egne tanker blir beskrevet som nærmest en umulighet. Løsningen blir da å forsøke å unngå det man tenker og føler. «Man må tvinge seg

til å ikke stole på seg selv, og fornuften, og bare stole på det som er rundt deg og det de andre forteller og – på en måte følge den oppskriften» (5). Oppskriften ble formidlet av de religiøse autoritetene. For noen handler det om å bøye seg for Guds vilje.

Min vilje skulle bøyes under Gud og Guds vilje og det å skulle leve under Guds vilje var det eneste som var viktig – så det handlet om å prøve å finne ut av hva det var Gud ville da, det var oppveksten min. Så var det ikke noe plass til å være meg – på noe som helst vis egentlig. (1)

Opplevelsen av å bøye seg helt og holdent for Gud, innebærer at det ikke er plass igjen til individet. En snakker om å overgi seg til en åndelig kraft, uten å helt begripe hvordan.

Ja, altså det er jo en veldig ubehagelig følelse, spesielt når du er egentlig innforstått med at alle dine tanker er egentlig satans verk, så med en gang du har egne tanker, logikk for eksempel, det er bare menneskets natur og det er ikke – du må liksom bare overgi deg til en sånn åndelig kraft. Men jeg har ennå til gode å treffe mennesker som har funnet ut hva det vil si i praksis, for du vil jo hele tiden ha egne tanker, så. (4)

Enten det kalles å bøye seg for Guds vilje eller overgi seg til en åndelig kraft, så handler det om det samme: du er ikke viktig, men dette du skal bøye deg for eller overgi deg til er viktig. Det å unngå å kjenne etter hva man tenker og føler, er noe flere beskriver som et hinder i å forstå hvem de er selv. «Jeg ikke vet hvilket bein jeg skal stå på, hva jeg egentlig liker, hvem er jeg. Og jeg er veldig sånn forvirret i forhold til identiteten da, fordi jeg har ikke fått lov å utforske den» (5).

Tema **Kontrollen er sammenvevd med troen** forteller om en oppvekst preget av kontroll i form av strenge regler, krav om lydighet og konformitet, straff, og trusler om straff. Kontrollen er sammenvevd med troen og den religiøse praksisen. Kontrollen tar grep om livet på en slik måte at mange opplever å ikke eie seg selv og sin egen kropp. Jeg knytter denne kontrollen til begrepet negativ sosial kontroll, fordi den er systematisk, omfattende og bryter med barns rettigheter.

5.2 En fryktstyrt verden av oss og dem

Samtlige av intervjupersonene beskriver en oppvekst med inndeling av verden i oss og dem, hvor *oss* er de innenfor det aktuelle religiøse samfunnet, og *dem* er alle utenfor. Benevnelsen på *dem* er ulik: de verdslige, verdensborgere, verdensbarn eller de vantroende, men meningen er den samme; de er ikke som oss og de er fortapt. Innad i samfunnet dannes det sterke bånd.

Altså, det båndet de har og det fellesskapet de har innad i menigheten er fryktelig sterkt. Og man finner ikke det på en måte så mange andre steder da. Det er nesten sterkere enn blodsband – fordi de er liksom Guds brud, og de er søsken og de er familie liksom. (2)

En av intervjupersonene beskriver fellesskapet innenfor som et savn, og at hun ikke har lyktes i å finne en lignende fellesskapsfølelse utenfor. En annen forklarer at det eksisterer en uttalt forpliktelse overfor de som er innenfor. «*Du har jo folk du misliker innenfor samfunnet, men de er du jo forpliktet til å fortsatt synes bedre om enn alle som er utenfor*» (4). Man får ikke bestemme selv hvem man vil være venner med. «*Alle i menigheten skal du være venn med. Alle utenfor skal du ikke være venn med. Uansett om du viber med dem eller ikke*» (3). I tillegg til at det utvikles sterke bånd mellom de som er innenfor, skapes det også et bilde av en felles fiende utenfor.

5.2.1 Verden utenfor er styrt av djevelen

Det er gjennomgående at intervjupersonene har vokst opp med en tro om at verden utenfor er styrt av det onde. «*Så det er helt klart et behov for å stå sammen innenfor der, for de utenfor de vil oss bare ondt*» (4). Noen kaller det onde djevelen, andre kaller det satan. Intervjupersonene forteller om en grunnleggende frykt for og mistillit til de utenfor. «*Man kunne jo ikke stole på noen i denne verden – verden utenfor var ond og forført av satan*» (1). Hva som inkluderes i verden utenfor varierer i intervjupersonenes fortellinger, og styres av det enkelte religiøse samfunnets regler og forbud. En intervjuperson beskriver at de ble oppfordret til å søke svar på ting de lurte på, men kun via informasjon godkjent av det religiøse samfunnet. Informasjon som kom utenfra var farlig, «*fordi alt utenfor det kommer fra satans verden*» (3). Flere forteller at de vokste opp med en frykt for verden utenfor og vantroende mennesker.

Samfunnet utenfor var kjempeskummelt. Du visste på en måte – hele samfunnet utenfor var styrt av djevelen. Alt de gjorde, alt de vantroende gjorde var djevelens verk liksom. De hørte på musikk, de drakk alkohol, de var rett og slett bare helt forferdelige mennesker alle sammen der ute. Og deres agenda var på en måte å trekke oss inn i noe som var ennå verre da. Liksom, de blir fortalt av djevelen at de skal lokke oss inn i det da. (5)

Frykten for mennesker i verden utenfor handler altså både om at de er styrt av djevelen, og at de har en agenda om å lokke de troende til djevelen. Flere av intervjupersonene har vokst opp i den tro at musikk og dans er djevelens verk, og at denne type aktiviteter kan benyttes for å lokke dem ut. En intervjuperson forteller hvordan hun først kjente på en ekte glede ved å høre på musikk, for så å oppleve at hun lot seg bli lokket av djevelen.

Det er sånn små ting som jeg husker, at jeg ble veldig glad i Dolly Parton, for jeg hadde en kusine som fikk lov til å høre på musikk av og til. Og den her Dolly Parton Turn Around-sangen, jeg var veldig glad i den en periode. Også husker jeg at den type musikk ga meg sånn glede. Liksom det var noen ting inni meg som gjorde at jeg ble ekte glad. Men så var jeg så skammelig, for det var jo verden – det var liksom, det å ha musikk og danse og sånt. Så den gleden – du vet når du blir skikkelig glad av å høre på høy musikk og du danser i stua liksom, fordi du får en sånn der – ja, men du bare føler deg fri et par sekunder. Og det kunne jeg kjenne et par sekunder når jeg hørte på den sangen husker jeg, og jeg lånte den CD-spilleren hjem og jeg hadde gjemt den under madrassen da, for å av og til høre. Også gikk det kanskje en uke også følte jeg at, men den følelsen jeg har i meg, det er jo djevelen som prøver å lokke meg. Han prøver å lokke meg til å like noe, og så kommer jeg til å bli dratt ut i verden på grunn av den her musikken. Jeg kan ikke høre på det. Og da var det jo å gå og be om tilgivelse. Den lille frihetsfølelsen jeg fikk var helt fantastisk. Og det kunne jeg ikke ha. Jeg fikk ikke lov å ha det. Det var liksom – alt var djevelens verk da, alt som føltes godt og alt som føltes bra og alt som føltes fritt og morsomt – så du skulle ikke nyte ting i det hele tatt. Nytelse var jo galt. Så, ja. (5)

Jeg tolker det slik at intervjupersonen ble fylt av skyldfølelse over å ha brutt reglene, og skamfølelse for å ha kjent glede ved å gjøre det. Det å leve i frykt for å bli dratt ut til djevelen, kan resultere i langvarig forhøyet stressnivå, som kan gi negative helseeffekter. Noen av intervjupersonene beskriver begrensninger i fritidsaktiviteter, fordi aktiviteten gjøres sammen med barn utenfor trossamfunnet.

Noen foreldre var jo så strenge at bare det at man var på et lag sammen med andre, verdslige barn, så var det grunn nok til å ikke drive med det. For kontakt med de verdslige skulle begrenses til det absolutt nødvendigste. (3)

Begrensningene handler om å ikke få lov til å delta i idrett som er organisert i lag, ikke få delta i kor fordi rockemusikk er djevelens verk og på andre måter ikke blande seg med de verdslige barna. En person forteller at hun lærte måter å tydelig demonstrere for de i klassen, at hun skilte seg fra dem.

Altså, jeg sto ved en anledning foran klassen min og rev i stykker bursdagsinvitasjonen jeg hadde fått, demonstrativt så alle skulle se det, fordi broren min hadde kommet hjem fra et ungdomsmøte der de hadde sagt at vi må vise tydeligere at vi ikke blander oss med denne verden – så neste gang vi får en bursdagsinvitasjon så må vi rive den i stykker mens folk ser på det og slutter å invitere oss. (1)

Alle intervjupersonene gikk i offentlig grunnskole. En person gikk på skole med nesten utelukkende barn, og lærere, fra samme menighet. De andre gikk i grunnskole sammen med barn utenfor deres religiøse samfunn. Samtlige beskriver at synet på de utenfor samfunnet, påvirket vennsksrelasjoner i oppveksten. En intervjuperson forteller at hun ikke hadde venner på barneskolen. «Det er jo rart å ta inn for et barn. Det ødelegger for å danne

vennskapsrelasjoner. *Det ødelegger for det å se mennesker for dem de er, for du blir jo bare indoktrinert med masse fordommer mot dem rundt deg»* (1). En annen forteller at han hadde venner som han var sammen med i skoletiden, men at vennskapene var overfladiske. *«Ja, jeg opplevde å ha venner, men samtidig, ja, jeg ville jo nesten ikke heller regnes som venner, fordi jeg visste at skillet var så klart da, og jeg holdt de også på en armlengdes avstand»* (4). Videre forteller han at synet på de utenfor som fortapt og mindreverdige, umuliggjorde nære relasjoner. *«Fordi vi tenkte jo at vi hadde liksom muligheten til å komme til himmelen, mens de var jo bare rask og liksom, de var ikke noe verdt. Så det ble aldri noe nært forhold»* (4). Det å ikke skulle danne nære vennskap med de utenfor det religiøse samfunnet, begrunnes med henvisning til bibelen. *«Man skal ikke bære åk med vantroende egentlig, sånn som vi har blitt fortalt hele våre liv. Man bærer en slags tung bør da, og det skulle man ikke gjøre med vantroende, det skulle man gjøre sammen med troende»* (5).

I overbevisning om hvor farlig verden utenfor er, blir det veldig viktig å holde seg inne med de innenfor samfunnet. Synet på verden utenfor som farlig og styrt av djevelen, begrenser vennskapsrelasjoner, aktiviteter og informasjon i en slik grad at det kan defineres som negativ sosial kontroll. Den kontrollen som utøves av de nærmeste omsorgspersonene, kan betegnes som psykisk vold i form av kontroll, samt isolering i form av at kontakt med de utenfor samfunnet begrenses i stor grad. Flere av barnets menneskerettigheter brytes systematisk, eksempelvis rett til informasjon og rett til fritid.

5.2.2 Helvete og Harmageddon. Trussel om evig pinsel eller evig tilintetgjørelse

Alle intervjupersonene har hatt visshet om hva som kan skje dersom de ikke følger reglene som finnes i det religiøse samfunnet. De fleste har vokst opp med en trussel om evig pine i helvete, og en har vokst opp med trussel om evig tilintetgjørelse i Harmageddon. Harmageddon er *«evig tilintetgjørelse, som er egentlig at du bare dør. Men hvis du setter det i kontrast med det som man lærer seg er sånn det burde være da, at du får evig liv, så er jo det ganske alvorlig»* (3). I kontrast til helvete, som er et sted du havner når du dør, kan Harmageddon skje på en hvilken som helst dag. *«Man vokste også opp med at enden er nær. Så Harmageddon det kommer når som helst. Det er flere av mine venner, som forteller meg at de trodde ikke vi kom til å fullføre barneskolen før Harmageddon kom»* (3). Harmageddon er en alltid tilstedeværende trussel, som for noen oppleves veldig nær. Flere intervjupersoner beskriver at de fikk detaljerte, torturlignende beskrivelser av helvete fra de var små barn.

Men så er det jo den der, det å true med at du kommer til et sted som du blir plaget i evigheter og evigheter og litt til, på de verste måtene du kan tenke deg. Og da fikk vi billedlige forklaringer om hvordan man skulle bli pisket med – liksom pisk det var tent fyr på, spise lavastein og aldri få sove. Altså, det var sånn tortur som vi ble så billedlig fortalt da om hva som kom til å skje hvis ikke vi fulgte de reglene. Som barn. Bitteliten. Og det ble vi fortalt både hjemme og på skolen, fordi vi hadde jo dessverre lærere som var [medlemmer av trossamfunnet]. Vi ble fortalt det på søndagsskolen og i bedehuset. Og av andre foreldre når vi var på besøk og forskjellig, så det ble fortalt ofte. (5)

Samtlige forteller at de justerte atferden sin for å unngå å havne i helvete, eller dø i Harmageddon. Imidlertid er opplevelsene deres, både av hva som skal til (hvor går grensen?) og hvor mye frykt trusselen utløser, ulik. Noen av intervjupersonene forteller om opplevelser av å holde seg innenfor grensene. En forteller at hun i barne- og ungdomsårene reflekterte mye over hvor grensen gikk for å havne i helvete.

For jeg justerte livet mitt på den måten jeg gjorde fordi jeg var opptatt av å unngå å havne i helvete. Men samtidig så brukte jeg såpass mye energi på å vite hvor grensene gikk – at jeg visste intellektuelt sett at jeg holdt meg på innsiden, at det var veldig mange andre som gjorde veldig mange dårligere ting enn meg og at de kom til å havne i helvete da. (1)

Intervjupersonen opplevde altså at hun holdt seg innenfor grensene, og at det var et visst rom for å gjøre feil. I kontrast til dette, forteller andre intervjupersoner om en opplevelse av at det er små ting som er avgjørende. «*Det virket nesten som det var mest sanne småting som var om du kom til himmel eller helvete. Så om du kledde deg stygt eller farget håret eller tok hull i ørene liksom, da kom du til helvete*» (5). De små, avgjørende tingene handler om å bryte regler som finnes i det religiøse samfunnet, som å gå med bukser, klippe håret, bruke smykker, høre på populærmusikk, eller stille spørsmål ved religiøse sannheter.

Og hvis ungdommer og barn ofte stilte spørsmål, og de ikke klarte å svare på det, så var det bare å gå rett på den truingen, med at du spør for mye og hvis ikke du lytter så havner du i helvete. Og det var liksom alltid enden på diskusjonen. (5)

Trusler er i seg selv en form for psykisk vold. Å true med helvete er å true med fysisk vold i form av evig tortur. En intervjuperson vokste opp med et bilde av at mennesket i utgangspunktet er ondt, og at det skal mye til for å ikke havne i helvete.

I [trossamfunnet] er du bare ond helt fra starten av, så du må gjøre en innsats hele veien med alt for at du liksom så vidt kanskje kan komme deg over kneika, sånn at du blir tilgodesett en god plass når du dør. Ellers trues du med helvete og evig pinsel. (4)

De intervjupersonene som beskriver at det skal lite til for å havne i helvete, er også de som beskriver størst grad av frykt knyttet til helvete. «*Den frykten for å ikke være en del av bruden,*

og gå til helvete – hvis jeg ikke oppførte meg og ikke fulgte levereglene. Det er jo det jeg har opplevd som er verst da» (2). Frykten for helvete utløste for noen et ekstremt stress og dødsangst.

Nei, det var jo en ekstrem stress. Og dødsangst var jo noe jeg hadde da hele min barndom. En ekstrem dødsangst. Og det var jo ingenting jeg fikk hjelp med. Man skulle bare be til Gud hvis man hadde bekymringsfulle tanker, eller hvis man følte på angst eller hvis det var noe, så man skulle liksom ikke prate om det heller. (5)

Stresset og dødsangsten handler ikke om kortvarige episoder, men varte hele barndommen. Jeg forstår det som helseskadelig stress. Frykten for å havne i evig pinsel i helvete, eller evig tilintetgjørelse i Harmageddon, har stor påvirkning på hva en kan gjøre og si. En beskriver at: «frykten, den henger jo over hele tiden» (2), noe jeg tolker til å handle om latent vold og trusler. Store deler av livet er fryktstyrt og preget av psykisk vold i form av trusler, samt latent vold. De er altså klar over muligheten for at volden kan skje, og justerer atferden for å unngå den. Det å hele tiden justere seg selv for å unngå å havne i helvete kan være svært krevende, og utløse en langvarig stressreaksjon i barnet. Som en påpeker: «det var – hardt arbeid for et lite barn» (5).

5.2.3 Gud ser, hører og vet alt

De fleste intervjupersonene opplevde at Gud så og visste alt, inkludert tankene deres. «Jeg var overbevist om at han visste alt, inkludert hva jeg tenkte og hva jeg følte. Det er noe man lærer» (3). En annen beskriver hvordan han i barndommen lærte seg hva han måtte skjule for familie og andre, av ting og aktiviteter som brøt med reglene. Likevel visste han at selv om han klarte å skjule ting for mennesker, er det alltid noen andre som følger med på alt han gjør. «Så man er så på tå hev i forhold til at Gud ser alt, alltid. Det er ingenting du kan skjule for Gud» (4). For flere av intervjupersonene har vissheten om at de ikke kan skjule noe for Gud, ført til at de ikke har opplevd å ha noe som er bare sitt. Jeg knytter denne opplevelsen av overvåkning til psykisk vold i form av kontroll. En forteller hvor slitsomt det var å stadig synde i tankene. «Det var en sånn sirkel med at jeg tenkte på et eller annet, ba om tilgivelse, tenkte på noe, ba om tilgivelse – og rett og slett tenkte at jeg tenker feil tanker, og at jeg er gal» (5). Det intervjupersonene forteller om tolker jeg som skyldfølelse for å bryte regler, frykt og stress ved å oppleve overvåkning, og skam fordi de opplever å være feil. De som opplevde at Gud kjente til tankene deres, lærte også at å synde i tanker er like ille som å synde på andre måter. «Og det var veldig vanskelig, for hvis du hadde tanker da – det var en typisk sånn her, synde i tanker, ord og gjerninger. Så det spilte liksom ikke noen rolle hvilket aspekt, du kunne synde

i tanker og» (5). Flere har en bestemt oppfatning av at de ikke hadde en reell tankefrihet som barn.

Selvfølgelig har man – man kan jo tenke hva man vil. Det er ingen som fysisk kan kontrollere tankene dine, men når du da er så indoktrinert at du føler deg som et dårlig menneske hvis du har seksuelle følelser for noen du ikke burde ha det for – så har du jo egentlig ikke myndighet over dine egne tanker. (3)

En opplevde å ha tankene sine for seg selv, og at grensen for hva Gud visste om, gikk ved ord og handling. Så raskt noe ble sagt høyt, da var det kjent for Gud. Å uttale noe negativt om Gud, eller gjøre noe mot reglene, ville gi konsekvenser.

Du skal ikke ta lett på noen av dine valg for, på en måte – det får konsekvenser. Og det kunne være ganske sånne gufne konsekvenser når jeg tenker meg om. Jo, jeg havnet i en ulykke, jeg ramlet ned en trapp og knuste kneskåla, og da var det sånn der ah, jeg følte liksom at – det her skjer fordi jeg har brutt, altså jeg har snakket ned profeten og sånn. Og det er en greie som jeg har hørt veldig mange si at, fordi de har vært veldig tydelige på det at hvis du på en måte snakker mot Gud og sånn, så – det blir konsekvenser. Og det blir jo ikke sagt hva slags konsekvenser, men at det er ulykker og at det skjer ting, det er veldig sånn – ja det vet man om liksom. (2)

Konsekvensene kunne være sykdom, ulykker eller andre ting. Slik intervjupersonen opplevde det, kunne Gud gi straff også mens den syndende personen levde, og ikke kun etter døden. Psykiske vansker forstås som at det er noe man ikke har rett med Gud. «*Ja, for de tenker på all sykdom som en konsekvens av vantro – at man ikke tror nok. Det er et eller annet du ikke har rett med Gud da hvis du får psykiske vansker» (2).* En allvitende Gud er en som har kontroll over alt man sier, gjør og tenker, og som kan straffe både nå og senere. Jeg mener det er betimelig å undre seg over om dette innebærer brudd med barns rett til tanke- og trosfrihet.

Tema *En fryktstyrt verden av oss og dem* forteller om en oppvekst preget av mye frykt. Blant annet frykt for: mennesker utenfor det religiøse samfunnet; djevelen; helvete; konsekvensene av å ikke leve i tråd med normer og regler; å bli utestengt fra fellesskapet; en allvitende Gud. Frykten er veldig tilstedeværende og styrer atferd, handlinger, ytringer og tanker, og utløser stress, skam og skyld. Å skremme, krenke, styre og dominere barn ved hjelp av isolering, trusler, kontroll og et fiendeorientert verdensbilde er psykisk vold – slik jeg ser det. Denne praksisen er også negativ sosial kontroll, fordi den utøves mot grupper av barn, og bryter systematisk med flere av barnets rettigheter.

5.3 Kjærligheten har så mange betingelser

Intervjupersonene beskriver alle en oppvekst hvor kjærligheten har mange betingelser. Overordnet er kjærligheten fra Gud betinget av å leve riktig og etter reglene. Kjærligheten fra foreldre, familie, og det religiøse fellesskapet er også knyttet til en rekke betingelser.

Man følte seg veldig forpliktet til å ikke forbryte seg mot de tingene som var ulovlig på noen måte, for ellers så – det følt på mange måter som om man levde, som om kjærligheten var betinget av at man levde riktig. (4)

Flere har i oppveksten strevd med en opplevelse av å ikke være god nok, verken i seg selv, overfor familie, det religiøse fellesskapet eller Gud.

5.3.1 De utvalgte kommer til himmelen eller paradiset

Dette undertema er beslektet med undertema om helvete og Harmageddon. For det å komme til himmelen handler jo også om å unngå å havne i helvete. Samtidig handler dette undertema om å vokse opp med å være utvalgt til å komme til himmelen eller paradiset, eller få muligheten til det, dersom man gjør de riktige valgene slik trossamfunnet ser det. Alle intervjupersonene har vokst opp med å lære at de og deres religiøse samfunn er de utvalgte til å få et godt evig liv. «For vi var jo oppdratt med og indoktrinert med at vi var utvalgt, og en del av bruden og vi var veldig mye heldigere enn resten av verden som var ond og forført av satan og på vei til avgrunnen» (1). Flere kaller de utvalgte Guds brud, eller bruden. «Man skal vise på måten man lever på da at man er Guds brud. Fordi de tror jo på at de er utvalgte, fordi de har sett lyset – eller de har tatt imot denne profeten til endetiden» (2). Et godt evig liv i himmelen kan oppnås etter døden. Mens et godt evig liv i paradiset er noe som skjer på jorden, etter Harmageddon. «Så tror de at jorden skal bli til et paradiset, og da skal alle leve på jorden, i et paradiset – leve evig der. Og det er kun noen få som får komme igjennom det nåløyet da» (3). Hva som skal til for å komme gjennom nåløyet, varierer mellom de ulike religiøse samfunnene, og flere forteller at det var vanskelig for de å skjønne hva som egentlig skulle til.

De prøvde å fortelle det som at det skulle være så enkelt liksom. Ja, men, du skal være et godt menneske, du skal følge reglene og være et godt menneske og – tro på Gud da. Ikke fornekte at han fantes og be til han og litt sånne ting da. Så kommer man til himmelen. Så var det jo plutselig ikke så lett likevel da. Det var jo mer komplisert enn man trodde. Det var så mye sånn der kryss-greier. Altså, det var veldig vanskelig å skjønne hvordan man skulle komme seg til himmelen til slutt. (5)

I noen av samfunnene er nåløyet trangere enn i andre. En intervjuperson beskriver en opplevelse av at det nærmest er umulig å komme til himmelen, og dersom man skal ha en sjanse så innebærer det et liv der man forsaker alt som gir glede. «*Det er egentlig bare et liv i bønn og forsakelse som kan føre til at du har et vennlig forhold til verdens skaper da*» (4). Samtlige beskriver at som utvalgte skal de sette Gud og troen som førsteprioritet i livet. «*Det er jo stort fokus på at du skal sette Gud og religionen på første plass ikke sant – i livet. Og det gjenspeiler seg jo i alle sider av livet på en måte*» (3). En beskriver at han opplevde det som om livet var en eneste lang eksamen, hvor alt var tellende for om det evige livet etter døden ble godt eller pinefullt.

Det påvirket jo egentlig alt, fordi at det var jo som om hele livet var som en lang eksamen der hvor alt du sa og gjorde ble veid opp, om du var god nok liksom til å få det bra etter døden. Så da ble det liksom sånn at alt av tanker og ord og handlinger – så hele livet er som en eksamen da for hva som vil skje etterpå, så det er ikke noe frirom. (4)

Slik jeg tolker det, handler eksamensfølelsen om trusler og latent vold som utløser langvarig forhøyet stress. Det å være utvalgt, å være Guds brud, Jesu disippel, eller «*i front i herrens hær*» (1), som en intervjuperson beskriver det, er dermed knyttet til strenge regler, forsakelser og prøvelser i livet her og nå. En intervjuperson opplevde alvorlig mobbing på skolen i sin oppvekst, og ble forklart at dette var noe hun måtte tåle fordi hun var utvalgt.

Vi ble alle mobbet på skolen. Og når jeg tok opp dette her med ungdomsleder, så husker jeg at vi ble fortalt at det er et vanærens dekke over Jesu disipler. Så mobbing på skolen var en del av det vi skulle tåle fordi vi var utvalgt. Det er en forferdelig slem ting å si til et barn, som står alene hvert eneste friminutt. (1)

I tillegg til å tåle prøvelser, skal man være glad fordi man er en av de utvalgte, noe som innebærer at det er lite rom for andre følelser. «*Du skal være så jævla glad hele tiden, sant – Jesus elsker deg og vi er utvalgt og alt er fantastisk og – sterke negative følelser var ikke noe det var rom for da, det skulle gjemmes bort*» (1).

Intervjupersonene vokser opp i forståelsen av at Gud sin kjærlighet til dem er betinget av hva de sier, gjør og er i livet her og nå. Er de gode nok, vil Gud belønne dem med et godt evig liv. Er de ikke gode nok, vil Gud straffe dem med evig pinsel i helvete, eller evig tilintetgjørelse i Harmageddon. Jeg knytter de mange betingelsene for kjærlighet til psykisk vold i form av kontroll når det opptrer i nære relasjoner, og negativ sosial kontroll når det opptrer for grupper. Samtidig tolker jeg det å knytte mange betingelser til at barn skal oppleve kjærlighet fra sine omsorgspersoner, som psykisk vold i form av følelsesmessig vold.

5.3.2 Aldri god nok

«Man har hele tiden blitt opplært til at man ikke er bra nok» (4).

Opplevelsen av å ikke være god nok handler om flere ting. En intervjuperson forteller at hun aldri kjente seg god nok, uansett hvor mye hun fulgte reglene, hvor hardt hun jobbet eller hva hun presterte. «Jeg har aldri hatt en forståelse av å være god nok til noen ting» (1). Dessuten lærte hun at alt som var godt i henne, var der fordi Gud hadde plassert det der. «Du blir aldri sett og elsket for den du er, du blir fortalt at det gode som fins i deg er utelukkende der fordi Gud har nedlagt det i deg» (1). Opplevelsen av å ikke være god nok handler altså både om hva man er, som knyttes til skamfølelse, og hva man gjør, som knyttes til skyldfølelse. En av intervjupersonene opplevde å bli fortalt av andre i det religiøse samfunnet, at hun ikke var god nok, selv når hun fulgte alle reglene.

Og ofte fikk jeg jo høre at jeg ikke var bra nok likevel da. Til tross for at jeg ikke gjorde noe galt, så fikk jeg høre at det ikke var bra nok. Og det var ikke nødvendigvis foreldrene mine som sa det, men det var jo på skolen, og foreldre til de barna. Det var et eller annet med meg som på en måte – jeg tror jeg var veldig nysgjerrig, og jeg var pratsom, veldig glad, sosial. Så selv om jeg fulgte reglene, så var det sånn – det var et eller annet ved meg som de følte ikke var bra nok. Så til tross for at jeg fulgte de reglene, så var det aldri godt nok da, det var bare, ja – man var aldri god nok. (5)

Jeg tolker det slik at hun opplever skam fordi tilbakemeldingene fra de andre forteller henne at hun er feil, selv når hun følger reglene. En intervjuperson beskriver forventninger og press fra det religiøse samfunnet, om å delta på flere møter i uka, gå ut og forkynne budskapet, i tillegg til bibelstudier, verv og andre religiøse forpliktelser.

Og det det går i er at man hele tiden blir spurt, gjør du alt du kan gjøre for Jehova. Og det er jo klart, svaret på det er jo alltid nei. Det er alltid fysisk mulig å gjøre mer. Og da kommer den der angsten da, med at du ikke er bra nok. Jeg er ikke egentlig verdifull i Jehovas øyne. Altså, det er jo mye følelser i det her, det er ikke bare den der med hva som kan gå galt, men det er også det med å ikke føle seg bra nok. Man har jo faktisk et personlig forhold til denne fiktive personen som er Gud da – og du vil ikke skuffe han. Jeg tror kanskje den effekten er sterkere enn den at man er redd for å dø. Å føle at man ikke er bra nok for Jehova. (3)

Presset om å alltid gjøre mer, og bidra mer kommer fra det religiøse fellesskapet, mens følelsen av å ikke være god nok, handler om relasjonen til Gud, slik intervjupersonen beskriver det. En annen forteller at Gud sin helbredelse er betinget av om du er god nok.

Ja, så de som ikke trodde nok da, og ikke ble helbredet – de sleit jo litt, for da var det litt sånn hvorfor opplever ikke de helbredelse. Ja, da har de kanskje ubekjent synd og

liksom, det kunne kanskje være arvesynd, men det kan du jo ikke noe for liksom, at noen i familien din har gjort noe for lenge siden. (2)

Å ikke bli helbredet vil kunne utløse skyldfølelse. Det handler ikke bare om du er god nok, tror nok og følger reglene, men også om andre i din familie gjør det. En intervjuperson forteller at hun ble oppsøkt og skjelt ut av noen fra det religiøse fellesskapet på et offentlig sted, fordi hun ikke levde på en god nok måte.

Jeg ble vel utsatt for en sånn – de kaller det en formaning. Også kaller de det for en kjærlighetsfull formaning. Og de mener at de gjør det med kjærlighet, du vet, man skal bare ta det imot, fordi at de gjør jo det med kjærlighet. Og da kommer de rett og slett frem til deg og sier hvor ubrukelig du er og at måten du lever på ikke er riktig. Det du gjør nå er feil. Du kommer til å havne i helvete. Altså, de pakker ikke inn det. (5)

En slik formaning vil kunne utløse både skyld og skam for å leve feil, samt frykt for evig lidelse. Stadige tilbakemeldinger om å ikke være god nok, knytter jeg til psykisk vold i form av ydmykelser og krenkelsers. Særlig ydmykende kan det være å få en slik formaning på et offentlig sted, med andre personer til stede. Å gjentatte ganger bli fortalt at man ikke er god nok vil få betydning for hvordan man ser seg selv.

5.3.3 Kontakten avhenger av troen

Alle intervjupersonene forteller at den religiøse troen påvirker kontakten med familie, venner og andre i det religiøse samfunnet. «Den største betingelsen er jo at du tror på Gud. Så det å praktisere og være en del av miljøet, og det å ære din gudstro er en forutsetning for å beholde familien din slik du har familien din» (1). Man har ikke tilgang på den samme sosiale omgangen med familien hvis man velger bort det religiøse. For mange oppleves dette svært vanskelig, spesielt når tvilen om det religiøse oppstår.

Det fører jo til en sånn voldsom konflikt da, med at hvis du ikke tror på det så må du skjule det for alle andre rundt deg, fordi det har så store konsekvenser å si at du ikke vil være med på det her lenger. For da er du ute i kulden også har du mistet alle. Familie og venner og – det får folk til å gå i rekke igjennom hele livet liksom, fordi at konsekvensen er så dramatisk. (4)

En intervjuperson beskriver vissheten om at alle han kjenner vil bryte kontakt, som en fryktrevet motivasjon for å følge reglene og holde seg innenfor.

For hvis man er døpt og man trekker seg, eller blir kastet ut fordi man gjør noe man ikke burde gjøre, så er det forventet at alle familie og venner skal bryte kontakten med deg fullstendig. Ja, fullstendig. Det er et virkemiddel som blir brukt ikke sant. Som

kanskje ikke er så relevant når du er barn, men veldig når du er ungdom. At det er en sånn ekstra liten frykt der da, en ekstra motivasjon for å holde seg på matta. (3)

Trusler om avvisning, isolering og eksklusjon knytter jeg til psykisk vold. Når intervjupersonene bryter med det religiøse samfunnet de er vokst opp i, endres eller brytes kontakten med familie og venner. For noen er endringene svært dramatiske. «Jeg har mange kjære som er i [trossamfunnet] som jeg nå ikke har kontakt med. De ser på meg som død» (3). Andre opplever seg nedprioritert, noe som er spesielt tydelig i kontakten med foreldrene. «Vi er der, men vi er liksom ikke prioritert. Men vi er ikke utestengt, vi bryter ikke helt kontakt. Men kontakten blir veldig liksom begrenset» (2). En intervjuperson har fortsatt kontakt med foreldrene sine, men opplever det som problematisk at foreldrene har en agenda når hun kommer på besøk. «Det forventes da at når jeg kommer hjem så skal pappa og mamma prøve å få meg til å bli kristen igjen» (5). Samtlige intervjupersoner har vokst opp med oppfordring om begrenset kontakt med mennesker utenfor. Dette innebærer at de har nettverket sitt hovedsakelig innenfor trossamfunnet. Som en sier «hele vårt sikkerhetsnett var jo i menigheten» (2). At kontakt med familie og venner betinges av å dele deres religiøse overbevisning og religiøse praksis, innebærer at det er vanskelig å velge bort troen.

Ja, men altså når alle du ser opp til og har tillit til, alle mennesker du kjenner godt og har nært i livet ditt forteller deg at dette er den ene sanne retningen og den eneste måten å få et godt liv på. Og du i tillegg vet at du mister kontakten med de fleste av dem hvis du velger bort den troen, så er ikke det er reelt valg for et barn. Det er ikke reell trosfrihet. Det er ikke reell valgfrihet. (1)

Samtlige av intervjupersonene har nå brutt med det religiøse samfunnet, og felles for de er at det har vært en prosess over tid. Intervjupersonene har alle blitt voksne (tjue- og trettiårene) før de har valgt bort troen, og samtidig valgt bort den nære kontakten med familie og venner innenfor. For noen er det et umulig valg, å skulle velge bort alt og alle man kjenner. Praksisen med avvisning og ekskludering forstår jeg som negativ sosial kontroll, ved at det legges press på medlemmene om å forbli i det religiøse samfunnet for å bevare kontakt med familie og venner. Praksisen kan på denne måten bryte retten til trosfrihet.

Tema **Kjærligheten har så mange betingelser** forteller om opplevelsen av å måtte følge strenge regler for å få tilgang til kjærlighet og omsorg. Jeg knytter tema til psykisk vold og negativ sosial kontroll fordi trossamfunnet begrenser tilgangen til kjærlighet, omsorg og nære relasjoner, til de som følger samfunnets normer og regler.

5.4 Muliggjøring av seksuelle overgrep

Flere av intervjupersonene forteller om opplevelser av seksuelle overgrep i det religiøse samfunnet. En intervjuperson beskriver voldtekt i rammen av ekteskap. Dette knyttes direkte til religionen, og til mannens autoritet over kvinnen. Noen av intervjupersonene opplevde ikke at overgrepene de ble utsatt for som barn, i seg selv var knyttet direkte til religionen. Imidlertid beskriver de at forhold ved det lukkede, religiøse samfunnet hadde mye å si for at overgrepene kunne skje. En intervjuperson forteller om seksuell vold fra et familiemedlem. Overgrepene startet i treårsalder og pågikk i årevis. «*Jeg var seksuelt misbrukt av min farfar som var veldig, veldig, veldig sånn – fundamentalistisk. Og ekstrem*» (2). Overgriperen beskrives som en autoritet i familien. «*Jeg tenkte at ingen kom til å tro på meg. Og jeg var jo redd for at de skulle vende meg ryggen da, i og med at han var en sånn autoritær person i familien, som nøt stor respekt*» (2). Overgriperens autoritet, frykten for mistro og avvísning samt skam knyttet til det å være utsatt for overgrep, er hinder for å si ifra. En skisserer hvor vanskelig det kan være å varsle om overgrep når man lever i et lukket trossamfunn.

Det skal veldig mye til for at du skal si ifra, for det vil få så enorme konsekvenser. Og da, den tanken om at hvis folk ikke tror på deg – det er liksom alle, alt du kjenner i hele verden. Du har ikke noen plass å rømme, for alle er innenfor det samfunnet. Og hvis lederen ikke tror på deg så er alle forpliktet til å ikke tro på deg, og da – jeg ser for meg det kan bli veldig vanskelig. (4)

De enorme konsekvensene det kan få, gjør at noen ikke våger å stå frem med sine opplevelser. En forteller om seksuelle overgrep fra flere av brødrene sine.

Det var ingen som snakket med oss om seksuelle grenser, det gjorde heller ikke foreldrene våre, så vi var jo en barneflokk som vokste opp med svært høy grad av kunnskapsmangel hva intimgrenser angikk. Så flere av mine brødre har forgrepet seg på meg, under type utforskning kan man vel kalle det. (1)

Overgrepene handlet om mangel på kunnskap og informasjon, slik intervjupersonen opplever det. Det handler også om «*de enorme tabuene som ofte finnes i strenge religiøse miljøer når det gjelder kropp og sex. Fordi ingen noen gang snakket med oss om at vi eide vår egen kropp, om hvor grensen gikk*» (1). Det å snakke om tabubelagte tema kan utløse skam. Opplevelsen av å ikke eie sin egen kropp, slik det er beskrevet tidligere i undertema **Du eier ikke deg selv**, er også en faktor som muliggjør overgrep. Samtlige av intervjupersonene, både de som selv har erfart overgrep, og de som ikke har det, beskriver hvordan lukkede, religiøse samfunn kan være en arena som muliggjør at seksuelle overgrep kan skje, og gjenta seg. «*Det er muliggjort. Og hysjes ned da. Men det blir jo tilgitt, hvis det blir oppdaget så blir det på en måte en intern*

greie isteden for at man tar politiet til hjelp eller at man anmelder» (5). De fleste beskriver en kultur for å håndtere slike situasjoner internt i det religiøse samfunnet, fremfor å involvere offentlige instanser.

Jeg har sett at dette er en arena der overgripere har fått jobbe litt i ro og mak og ikke få noe særlig søkelys på seg. Jeg vet jo om at det er flere overgripere i miljøet, og som har, på en måte fått lov til å holde på – kanskje satt litt på sidelinjen, men også tatt inn igjen og, ja – jeg ser at måten de har håndtert det på da, har vært veldig dårlig. For eksempel når det kom frem at jeg hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, så ble jeg liksom kalt inn på et møte med de eldste i menigheten også ble jeg anbefalt å ikke anmelde det. Men jeg måtte tilgi. (2)

Seksuell vold inkluderer både krenkelser, trakassering og voldtekt, noe som bryter med barnets rett til en oppvekst uten vold. Imidlertid er den interne håndteringen av overgrepene, som kan føre til at overgriperen fortsetter å forgripe seg, også et brudd med barnets rettigheter. I de religiøse samfunnene eksisterer det en forventning om eller en plikt til å tilgi synder, også synder som handler om seksuelle overgrep. «*Da fikk jo de tilgivelse etter å ha stilt seg opp og liksom ba om tilgivelse på den talerstolen der, også hadde lederen sagt at her skal vi tilgi og gå videre» (4). Plikten til å tilgi omfatter også de som er utsatt for overgrepene, som er forventet å tilgi sin overgriper. En intervjuperson forteller om en praksis hvor man verken skal snakke om at overgrep forekommer eller gripe inn når det skjer. «Altså, det skal hysjes ned, det skal stilnes» (5). Personen er kjent med at flere i det religiøse miljøet vet om at enkelte utsettes for overgrep, uten at de opplever muligheten til å gjøre noe med det. «Man har en sånn der, akkurat når det gjelder sånne ting så skal man ikke blande seg» (5). Seksuelle overgrep er tabuisert på en slik måte av man ikke skal gripe inn når man vet at det forekommer.*

Tema ***Muliggjøring av seksuelle overgrep*** forteller om religiøse samfunn som ved å begrense informasjon, tabuisere seksualitet og enten håndtere overgrepssaker internt eller lukke øynene og la være å gripe inn, bryter barnets rett til beskyttelse mot seksuell vold.

5.5 Vansker og verktøy for å håndtere livet

Intervjupersonene beskriver å mangle en del verktøy for å håndtere livet på en god måte. Samtlige beskriver også vansker, som kan knyttes til oppveksten i det lukkede religiøse samfunnet. En intervjuperson opplevde seg uforberedt til å håndtere livet. «*Hadde jeg hatt en mer trygg oppvekst så hadde jeg hatt en grunnmur å stå på. Men når det skjer noe og du egentlig er helt naken og bare tar det – du har ingen verktøy» (5). Voldsopplevelser i*

barndommen gir økt risiko for å oppleve ny vold (reviktimisering), ifølge studier av Aakvaag et al. (2019, s. 139). Ytterlige voldsopplevelser, i kombinasjon med manglende verktøy for å håndtere følelser, og mangel på trygge relasjoner, gir en dobbel sårbarhet, slik jeg ser det. Noen av intervjupersonene opplever å mangle verktøy, og andre opplever å ha med seg dårlige verktøy fra oppveksten. «*Jeg hadde jo forferdelig dårlige navigeringsverktøy med meg hjemmefra. Jeg begikk jo sosialt selvmord på skolen. Så jeg hadde jo ingen venner*» (1). Flere av intervjupersonene forteller om sosiale vansker, og manglende eller dårlige verktøy for å håndtere sosiale situasjoner. Eksempelvis det å lære seg å danne vennskap. «*Jeg måtte jo lære meg i voksen alder hvordan jeg får meg venner. Hvordan snakker man med fremmede folk og liksom danner en eller annen connection med dem*» (3). En beskriver at det krever øvelse å forholde seg til andres meninger, når man selv kommer fra et ensrettet samfunn. «*Det er klart, de er uenige om småting, men alle de grunnleggende tingene i livet er de enige om. De er stort sett enige politisk, de er enig religiøst, de er enig i barneoppdragelse, ikke sant*» (1). Det å mangle gode, funksjonelle verktøy påvirker hvordan man møter og danner relasjoner til andre mennesker, og hvordan man ser på seg selv i relasjon til andre.

Også har det jo veldig mye å si for hvordan jeg har dannet vennskskapsrelasjoner, kjærestere relasjoner. Jeg har ikke hatt verktøy til å navigere i verken vennskap eller partnerskap. Så jeg har oppført meg på mange måter og hatt uklare grenser på – ja, hva jeg skal ta ansvar for og hva andre skal ta ansvar for, for eksempel. Så jeg lot meg jo trække på i stor grad da. (1)

En forteller at det er vanskelig å ha tillit til andre mennesker, fordi han opplever seg forrådt av de han stolte på i oppveksten. «*Alle har løyet for meg hele livet, og jeg har ingen grunn til å stole på at de som er nær at de har rett eller at de forteller sannheten*» (4). Intervjupersonens vansker med tillit til andre, knytter jeg til relasjonsvansker. Flere beskriver følelsesmessige vansker. I oppveksten lærte de verken å gjenkjenne, stole på eller håndtere egne følelser.

Så hadde jeg visst hvordan – ja, hvordan man håndterer følelser da. Så enkel basic sak, som å bare – hva gjør jeg med de følelsene som kommer, hva er de for noe, hvor kommer de fra. Og det følte jo kjemperart for meg å få, jeg fikk en sånn nettside jeg skulle gå inn og lese på om følelser. Om liksom, hva føler jeg når du – og jeg forsto konseptet. Men når jeg skal jobbe med det innenfra, så fungerer det ikke så bra. (5)

Det er vanskelig å lære seg grunnleggende følelshåndtering i voksen alder, når man gjennom hele oppveksten er lært opp til å unngå følelser. En intervjuperson opplevde alvorlige vansker etter oppveksten, og ble diagnostisert med posttraumatisk stresslidelse (PTSD) etter hun forlot det religiøse samfunnet. Hun forteller at det har tatt tid å innse hvor stor innvirkning oppveksten har hatt på hennes helse og fungering. «*Det er jo nå først de siste årene jeg har*

skjønt hvor mye det har påvirket meg. Jeg er ekstremt lite tolerant for stress. Jeg tåler nesten ikke stress. Jeg har fått diagnosen kompleks PTSD på grunn av det» (5). Intervjupersonens lave toleranse for stress og hennes posttraumatiske stresslidelse kan handle om gjentatte fryktopplevelser, langvarige stressreaksjoner og voldsutløst skamfølelse i oppveksten. Som tidligere beskrevet er mye frykt og langvarig stress i barndommen knyttet til dårligere stresshåndtering senere i livet (Kvello, 2010, s. 173), og voldsutløst skam er knyttet til utvikling av psykiske vansker (Aakvaag, 2016, s. 52). Voldsutløst skamfølelse har en sterk sammenheng med utvikling av angst og depresjon (Berg & Pallesen, 2004), noe flere av intervjupersoner beskriver langvarige plager med. «Angst og panikkanfall, noe av det kommer jo derfra. At jeg liksom skal være så hovmodig at jeg setter meg over Gud, og hans vilje liksom. Og mene at jeg, lille, føle menneske vet bedre» (1). En intervjuperson forteller om gjentakende perioder med depresjon, og at hun opplever å ha en slags sårbarhet i seg for psykiske vansker. «Jeg kjenner jeg har en sårbarhet som ligger der da, som jeg hele tiden må jobbe med og holde meg frisk» (2). Flere har hatt suicidale tanker i perioder av livet. En intervjuperson opplever vansker med stress, hvile og søvn. Spesielt vanskelig er det å roe seg om kvelden.

Jeg har jo hatt en del – ja, la oss kalle det stress da. Jeg har slitt en del med søvn. Det går litt opp og ned. Nå har det gått et par uker nå som jeg har sovet stort sett fire timer eller mindre hver natt – og det er fordi hodet, tanker og følelser går i hundre hele tiden. Jeg sliter litt med å roe meg på kvelden. (3)

Som beskrevet over, er vansker med å håndtere stress knyttet til langvarig forhøyet stressreaksjon i barndom (Kvello, 2010, s. 173). Flere opplever dårlig selvfølelse og manglende egenverdi, noe som kan handle om at psykisk vold, ifølge ATV (u.å.) gjør skade på selvbildet. «Aller mest har det vel hatt veldig mye å si for min manglende forståelse av egenverdi. At jeg ikke er viktig» (1). En forteller at hun i starten av voksenlivet var «ute av stand til å prioritere mitt liv og mitt ve og vel på en god måte, eller på en balansert måte» (1). Flere beskriver et problematisk forhold til kropp og seksualitet. «Dette har jo hatt massive ting å si for seksualiteten min for eksempel. Jeg er jo skeiv, og det er jo ikke noe som jeg noen gang turte å føle på eller tenke eller kjenne etter den gangen» (1). Vansker med egen seksualitet, inkludert seksuell legning, kan handle om utløst skamfølelse i oppveksten, og opplevelsen av å være feil i trossamfunnets øyne. Jeg knytter dette til Berg og Pallesen (2004, 3–4) som påpeker at vi retter skamfølelsen innover i oss selv. Dermed kan vi tenke det er oss selv det er noe feil med, og ikke samfunnets normer og regler. Flere av intervjupersonene poengterer at det man lærer i oppveksten, sitter dypt i og påvirker alle deler av livet.

Det har virkelig bare påvirket alle spekter i mitt liv. Det er liksom – jeg tror jeg har måttet jobbe ekstra hardt for å på en måte kunne leve et normalt liv da. Ikke engang i dag liksom, når jeg har det bra – så kan jeg ikke slappe av. Jeg tror liksom hele tiden at noe skal skje og at det ja – det er et eller annet. (5)

Det at oppveksterfaringer med vold påvirker mange aspekter av livet – også lenge etter at volden har skjedd, samsvarer med det vi vet om at vold i oppveksten har mange mulige negative konsekvenser (slik beskrevet i kapittel 2.3).

Tema *Vansker og verktøy for å håndtere livet* forteller om å være dårligere rustet til å håndtere livet. Både på grunn av manglende eller dårlige verktøy, og på grunn av utviklede vansker. De manglende eller dårlige verktøyene for å håndtere følelser, relasjoner og sosiale situasjoner, såvel som å ivareta egenomsorg, knytter jeg til den religiøse praksisen. Jeg ser det som sannsynlig at vanskene har sammenheng med voldsopplevelsene i oppveksten, og med langvarig forhøyet stressnivå, gjentatte fryktopplevelser og følelser av skam og skyld utløst av volden.

5.6 Oppsummering av empirisk analyse og diskusjon

I presentasjon av den tematiske analysen har jeg pekt på opplevelser hvor frykt, stress, skam og skyld utløses som følge av vold, slik jeg tolker det. Jeg har analysert intervjupersonenes opplevelser, ved å knytte de til teoretiske begreper om ulike former for vold. Analysen viser at intervjupersonene samlet sett har opplevd fysisk, psykisk, latent, og seksuell vold, samt omfattende negativ sosial kontroll. De fem hovedtema besvarer forskningsspørsmålet: *hvordan, i retroperspektiv, opplever personer som har vokst opp i lukkede religiøse samfunn, det å ha blitt utsatt for vold som del av samfunnets religiøse praksiser?* Intervjupersonene har opplevd oppveksten som preget av ekstrem kontroll. Kontrollen er vevd sammen med den religiøse troen, og er en integrert del av samfunnets religiøse praksis. Den ekstreme kontrollen har preget alle sider av livet, og har begrenset intervjupersonenes livsutfoldelse og utvikling. Kontrollen faller klart inn under begrepet negativ sosial kontroll, fordi den er systematisk, omfattende og bryter med flere av barnets rettigheter. Blant annet brytes rettigheter i barnekonvensjonen (1989, art. 12, art. 13, art. 14) om rett til å uttrykke egne synspunkter og søke opplysninger, rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Samt rettigheter i barneloven (1981, §§ 31–33) om å bli hørt og kunne bestemme over seg selv i tråd med stigende alder. Kontrollen har vært så omfattende, at intervjupersonene har vokst opp med en opplevelse av å ikke eie seg selv, sine tanker, kropp og fremtid. Intervjupersonenes fortellinger

viser også manglende adgang til helsetjenester, og begrensninger i rett til utdanning, hvile og fritid, i strid med barnekonvensjonen (1989, art. 24, art. 28, art. 31). Intervjupersonene har opplevd en oppdeling av verden i oss og dem, og har justert tanker, ytringer og handlinger av frykt for konsekvenser. Konsekvensene kan betegnes som psykisk vold i form av direkte og indirekte trusler, ydmykelser, avvisning, utfrysning og isolering. Konsekvensene har også vært fysisk vold, i form av slag og ørefik. Både psykisk og fysisk vold er klare brudd på barnekonvensjonen (1989, art. 3, art. 19) såvel som barneloven (1981, § 30). Oppdelingen av verden i oss og dem, og påføring av verden utenfor som fiende, har ført til både frykt, vansker i sosiale relasjoner og utenforskap. Det å være del av et intenst, sammenvevd *oss* gir også en unik følelse av tilhørighet og fellesskap. Imidlertid er tilhørigheten og fellesskapet betinget av at intervjupersonene lever i tråd med samfunnets normer og regler. For mange er det umulig å leve opp til krav og forventninger samfunnet stiller til dem, og fellesskapet går tapt når de vurderes som ikke gode nok, bryter reglene eller stiller spørsmålstegn ved religiøse autoriteter. Det stilles strenge krav til de som er utvalgte, som skal få belønning i et evig, godt liv. Å være utvalgt oppleves ikke bare positivt. De må tåle prøvelser og påkjenninger, og forsake verdslige goder og gleder. For noen har det religiøse samfunnet opplevdes som en arena hvor overgripere får utnytte sin autoritet og barnas underdanighet, uten nødvendig inngripen. Noe som bryter barnets rettigheter etter barnekonvensjonen (1989, art. 19), og barnets rett til beskyttelse mot nedverdiggende behandling og krenkelser av fysisk og psykisk integritet (EMK, 1950, art. 3, art. 8). Ens egen verdi oppleves lav når seksuelle krenkelser av kroppen, sidestilles med andre synder som å klippe håret, eller høre på musikk. Eller ignoreres, skjules og stilnes. Intervjupersonene møter verden utenfor med manglende verktøy for å håndtere alt livet har å by på. De bærer med seg opplevelser som faller inn under begrepet Adverse Childhood Experiences (Felitti et al., 1998). Noen bærer tyngre enn andre. Samtlige har eller har hatt psykiske vansker eller psykiske lidelser, en sannsynlig konsekvens av belastende oppveksterfaringer.

Synet på oppdragelse og fysisk avstraffelse har endret seg over tid (Thuen & Sommerschild, 1997). Lovendringen som fra 1987 gjorde det ulovlig å slå barn (Barneloven, 1981, § 30), kan sees som et resultat av endring i intersubjektive forståelser om vold mot barn. Intervjupersonene forteller om en form for oppdragelse som samsvarer med det Hardman (2004, i Skoglund et al., 2008, s. 86) karakteriserer som typisk for konservative, kristne grupper, hvor målet med oppdragelsen er lydighet og konformitet til gruppens regler og normer. Intervjupersonenes beskrivelser tyder på at trossamfunnene opprettholder et syn på

barnet som noe som må formes, tuktes og temmes – i kontrast til det rådende synet på barn og oppdragelse i dagens Norge. Samt i brytning med barnets rettigheter, og i uoverensstemmelse med forskningsfunn som knytter vold til fysiske og psykiske helsevansker. Dette vitner om ulike sosiale konstruksjoner om hva som er en god barndom og oppvekst, samt ulik forståelse av hva som er vold og skadelig for barnet. Det kan synes som om målet med volden er å disiplinere barnet til å leve opp til trossamfunnets krav og regler for akseptabel livsførsel. Samt at oppdragelsen samsvarer med det trossamfunnet mener er bra for barnet, dets utvikling og fremtid. Det må her poengteres at selv om det er fellestrekk i intervjupersonenes beskrivelser, er det også variasjon. Eksempelvis i praktisering av tukt og i graden av krav om underdanighet for å nevne noe. Variasjonen kan forklares av ulik praksis og forståelser i ulike trossamfunn. Variasjon i hvor lang tid det har gått fra intervjupersonene forlot trossamfunnet og til jeg intervjuet dem kan også ha betydning, både fordi praksiser og forståelser endres over tid, og fordi opplevelser (og erindring av opplevelser) endres over tid.

Selv om foreldre har rett til å oppdra barnet i tråd med sin religiøse overbevisning (SP-konvensjonen, 1966, art. 18), kan denne retten innskrenkes dersom den innebærer brudd med barnets rettigheter, slik som intervjupersonene i dette prosjektet forteller om. I de situasjonene hvor barnets og foreldrenes rettigheter står i konflikt med hverandre, må det foretas en avveining av kryssende interesser.

Voldsopplevelsene intervjupersonene beskriver, harmonerer med andre fortellinger om vold som del av religiøs praksis i lukkede samfunn (slik beskrevet i kapittel 2.2 og 2.2.1). Dette prosjektet gir ikke svar på omfang av vold som del av religiøs praksis. Imidlertid indikerer fellestrekk i beskrivelser at vold rammer flere som vokser opp i lukkede, religiøse samfunn i Norge. Ytterligere ett aspekt som taler for at prosjektets funn er gyldige for flere, er måten volden – spesielt den ekstreme negative sosiale kontrollen – er vevet sammen med den religiøse troen. Intervjupersonene beskriver vold, tvang og krenkelser av barns rettigheter som kan gi grunnlag for å nekte tilskudd til trossamfunnene, i tråd med trossamfunnsloven (2020, § 6). Samtlige av intervjupersonene har formidlet at det også er positive sider ved oppvekst i slike samfunn, noe som er viktig å poengtere da dette prosjektet retter søkelys mot utvalgte negative opplevelser.

I neste kapittel vil jeg ved hjelp av teoretiske verktøy, undersøke om det finnes mer skjulte former for vold, i det intervjupersonene beskriver om oppvekst i lukkede trossamfunn.

6. Teoretisk analyse og diskusjon

Jeg vil i de følgende to kapitlene se om begrepene symbolsk makt og symbolsk vold kan belyse og bidra med økt forståelse av intervjupersonenes voldsopplevelser. Samt hvordan symbolsk vold og doksiske forestillinger kan ha betydning for intervjupersonenes selvoppfatning.

6.1 Vold som del av religiøs praksis i lys av symbolsk makt og symbolsk vold i det kristenfundamentalistiske feltet

Intervjupersonene har vokst opp i ulike kristne, lukkede samfunn, som hver for seg kan defineres som separate felt. De ulike kristne samfunnene er avgrensede grupper av mennesker som har mange felles verdier, basert på den kristne troen de deler. Innenfor feltet er det kamp om disse verdiene, eksempelvis i form av moral og frelse. De ulike trossamfunnene tilhører alle det bredere feltet av kristenfundamentalister i Norge, slik jeg ser det. Felles for intervjupersonene – som alle har vokst opp i det kristenfundamentalistiske feltet – er bruken av bibelen og Gud som de fremste religiøse autoriteter. Gud, bibelen og de kristne levereglene er en viktig del av nomos, som Bourdieu (Epstein, 2012, s. 170) kaller det underliggende nettet som organiserer hvordan vi ser, forstår og handler i verden. Slikt sett deler de ulike trossamfunnene en del viktige verdier. I det kristenfundamentalistiske feltet er det kamp mellom trossamfunnene, om å ha *den riktige formen* for kristendom. Samtlige av intervjupersonene har vokst opp i felt som hevder de er innehavere av den rette måten å leve på: «*vi var jo oppdratt med og indoktrinert med at vi var utvalgt*» (1), og at de andre, til tross for at de også kaller seg kristne, tar feil. Jeg vil peke på at Rey hevder dette er et gjennomgående poeng i Bourdieus tekster om religion; de ulike religiøse samfunnene innfører sitt verdensbilde som *det eneste rette*, og kjemper med det om enerett på det religiøse feltet (Rey, 2014, s. 57). Rey (2014, s. 57) påpeker at et trossamfunn som hevder sitt religiøse verdenssyn som det eneste rette, samtidig stempler de andre religiøse verdenssyn som feil. Dette kommer tydelig frem i undertema *Verden utenfor er styrt av djevelen*, som forteller om synet på alt utenfor trossamfunnet, som fortapt og styrt av djevelen.

Bourdieu betegner symbolsk makt som makt til å definere andres virkelighetsoppfatning (Bourdieu & Prieur, 1996, s. 38–40). Ut fra intervjupersonenes beskrivelser forstår jeg det slik at de religiøse lederne i trossamfunnene har symbolsk makt. «*Det er liksom lederen som dikterer hva som er innenfor og utenfor, og da er det egentlig ikke noe rom for diskusjon*» (4).

De religiøse lederne benytter seg blant annet av religiøse skrifter og ideen om Gud for å få medlemmene til å tro på og handle i tråd med en bestemt virkelighetsoppfatning. Noen ledere hevder å være Guds forlengede arm, noe jeg knytter til symbolsk makt: «*er du uenig med lederen så er du jo på en måte uenig med Gud, for det er Guds forlengede arm*» (4). Lederen, i kraft av sin posisjon som leder, kan hevde seg å være i kontakt med Gud – og slik vise til autoritet. Det lederen sier, har legitimitet i kraft av lederens symbolske makt, og denne makten kan omsettes til symbolsk vold ved å få feltets medlemmer til å akseptere sosiale strukturer som undertrykker og forskjellsbehandler dem. Eksempelvis store begrensinger for jenters og kvinners utseende: «*Lange skjørt. Ikke greit med hestehale. Ikke greit med løst hår. Ikke greit med pannelugg. Ikke sminke. Ikke smykker*» (1). Disse begrensningene for kvinners utseende blir hevdet å være Guds vilje, selv om det er utvalgte mennesker som rent faktisk bestemmer at det skal være slik. På denne måten miskjennes lederens makt. Rey påpeker Bourdieus overordnede bekymring for sosiale dominansforhold, og at disse aldri må forveksles som noe annet enn dominansforhold: «[t]he injustices and inequalities that plague human society are not, he insists, the will of God ...» (Rey, 2014, s. 58).

Et annet eksempel på religiøse ledes symbolske makt, slik jeg ser det, er deres makt til å tolke bibelen. «*Og bibelen er jo ganske diffus. Så når det sitter en eller flere på toppen som bestemmer hvordan vers skal tolkes, så – ja, da har de ganske mye makt altså*» (3). Ved å legge ned et absolutt forbud mot blodoverføring med bakgrunn i sin tolkning av bibelvers, utøver lederne symbolsk vold. Betydningen av ledernes makt tilsløres, og forbudet legitimeres i bibelen. Av fem kristne samfunn, er det kun ett som har forbud mot blodoverføring. Til tross for at alle fem bruker bibelen som sitt utgangspunkt. Dette poengterer vilkårligheten i tolkningen, og synliggjør den miskjente makten. Rent faktisk ligger makten hos de religiøse lederne med legitimitet til å uttale seg om hvordan bibelen skal forstås – dette er den symbolske makten. Samt til å få andre til å følge bibeltolkningen som en naturgitt sannhet – dette er den symbolske volden. I eksempelet som handler om blodoverføring, ser vi at den symbolske volden, til tross for Bourdieus (Wilken, 2008, s. 68–69) omtale av den som *myk vold*, i verste fall kan få dødelige virkninger for enkeltmennesker. Felles for de fem religiøse samfunnene jeg berører i dette prosjektet, er at den symbolske volden særlig rammer barn, som lærer at de skal gjøre det de blir fortalt, være lydige og underdanige. Samt kvinner, som opplever særlige begrensninger når det gjelder utseende, atferd, utdanningsmuligheter, seksualitet, med mer. Undertrykkingen av barn og kvinner ydmyker, begrenser og smerter – men forstås i det kristenfundamentalistiske feltet som naturlig og riktig. Dette kan tyde på at undertrykking og

begrensning av barns og kvinners muligheter er del av doksiske mønstre i det kristenfundamentalistiske feltet.

Intervjupersonene forteller om en virkelighet der de tar for gitt at makten ligger hos Gud, i religiøse skrifter, hos de religiøse lederne og dernest hos foreldrene og mannen. Denne tatt-for-gittheten om maktfordeling tyder på at den hierarkiske maktfordelingen er en del av feltets doksiske mønstre. Maktfordelingen sees som naturlig og slik det skal være, både av de som utsettes for makten og de som utøver den. Et viktig poeng er at makten miskjennes for alle de involverte, inkludert de religiøse lederne. De religiøse lederne er også påvirket av det rådende virkelighetssynet, de doksiske trekkene og de tatt-for-gitte maktstrukturene i feltet.

Wilken mener at personer innenfor et felt, ikke uten videre kan problematisere doksiske trekk ved feltet de er del av. I det minste ikke uten å risikere eksklusjon fra feltet (Wilken, 2008, s. 43). Som barnevernpedagog og masterstudent kan jeg problematisere og diskutere de doksiske mønstrene i det kristenfundamentalistiske feltet som jeg får kunnskap om i dette prosjektet – fordi jeg ikke er en del av det kristenfundamentalistiske feltet selv. Jeg risikerer dermed ikke eksklusjon. Prosjektets intervjupersoner har satt ord på doksiske trekk i feltet de tidligere var del av, men først etter at de har forlatt feltet selv. Jeg vil peke tilbake på et tidligere brukt utdrag fra en intervjuperson: *«det er liksom lederen som dikterer hva som er innenfor og utenfor, og da er det egentlig ikke noe rom for diskusjon»* (4). Jeg tolket lederens definisjonsmakt til å være symbolsk makt. Intervjupersonen sier videre *«det er noen som til enhver tid kan være litt sånn kritisk til det, men blir det for høylytt, så får de problemer»* (4). Her kommer det frem at deltakere i feltet som stiller spørsmål ved hvorfor det er slik eller sånn, eller ved den religiøse lederens legitimitet, helt klart trår over en grense for hva de kan problematisere innenfor eget felt. Konsekvensen av slik problematisering er trusler om å bli ekskludert fra feltet, enten midlertidig *«liksom tilsidesatt da til de kommer på bedre tanker»* (4), eller permanent *«pølmet ut»* (4).

I intervjupersonenes oppvekst har symbolsk vold gjennomsyret måten å se verden på, forstå verden og handle i den. Det har blitt en del av intervjupersonenes (religiøse) habitus. Den symbolske volden virker også i den fysiske, psykiske og latente volden personene utsettes for, fordi volden rettferdiggjøres og naturliggjøres i religionens navn. Intervjupersonene som vokste opp i det kristenfundamentalistiske feltet oppfattet ikke at de ble utsatt for vold i oppveksten. Slagene, begrensningene, truslene, ydmykelsene og avvisningen ble ikke kalt vold. Personene forsto disse handlingene med bakgrunn i sin religiøse habitus, der slag ikke

var fysisk vold, men tuktt som betyr at foreldrene elsker barnet sitt. Begrensninger handlet ikke om psykisk vold, men om å bli rettledet til frelse og et evig, godt liv. Trusler handlet om å beskytte barna fra å havne i evig pinsel i helvete. Og så videre. Den tematiske analysen har tydeliggjort at negativ sosial kontroll er så tett vevd sammen med religionen, at det er vanskelig å skille de to. Det å oppdra barnet i den religiøse troen i det kristenfundamentalistiske feltet er per definisjon negativ sosial kontroll, fordi det i oppdragelsen og sosialiseringen utøves ulike former for press, trusler, tvang og overvåkning for at individene skal leve på linje med gruppens normer. Slik jeg ser det er trusler om helvete og Harmageddon eksempler på dette. Det samme er avvisning og eksklusjon ved regelbrudd. Rey definerer både trusler om fortapelse og eksklusjon som bruk av religiøse «... weapons of symbolic violence ...» (Rey, 2014, s. 103). Fordi volden er symbolsk, vet ikke individene som utsettes for det, at de utsettes for vold. Maktforholdene tilsløres under dekke av at det er slik verden fungerer og det er dette som er rett, og denne forståelsen internaliseres i den enkeltes habitus. Et godt eksempel er hvordan dåpen er en forventet handling i feltet: «*hele samfunnet du er i har jo egentlig primet deg til det her hele livet*» (3). En intervjuperson beskriver dåp som å inngå en bindende kontrakt om å vie livet sitt til Gud og den religiøse organisasjonen. Den bindende kontrakten som dåpen er, innebærer eksklusjon fra feltet og samtidig eksklusjon fra familie, venner og alle man kjenner innenfor feltet – om individet bryter feltets regler. Intervjupersonen binder seg altså opp til en symbolsk kontrakt som holder han fast i en undertrykt posisjon, og som bidrar til å støtte og videreføre de sosiale strukturene som undertrykker. Wilken (2008, s. 36) mener at kulturen internaliseres i habitus og naturliggjør individets forståelse og handlinger. Med dette perspektivet er det forståelig at intervjupersonen opplever dåpshandlingen som en naturlig og riktig handling i sin ungdomstid: «*jeg så aldri på det som et alternativ å ikke døpe meg*» (3).

En intervjuperson forteller om en spontan og ekte glede ved å høre musikk, for deretter å selv tenke hun hadde gjort noe alvorlig galt og syndet mot Gud. Den symbolske volden er internalisert i personens habitus, og hun forstår seg selv som en synder. Følelsen av skyld og skam, og den påfølgende handlingen med å be om tilgivelse, demonstrerer og viderefører maktstrukturene og legitimerer reglene om at det er forbudt å høre på musikk. Et avgjørende poeng i dette er at personen som hører på musikk ikke er et dårligere menneske enn en som ikke hører på musikk, objektivt sett. Det ligger i feltets nomos og i personens habitus at musikk hører djevelen til, og de som hører på musikk er syndere og dårlige mennesker. Wilken (2008, s. 69–70) peker på at det er miskjennelse av maktutøvelse når de som er dominert anvender de

dominerendes bedømmingskriterier for å vurdere egne handlinger. Wilken mener at dette kun kan skje når alle involverte aksepterer kriteriene som objektive. For personer som vokser opp i lukkede, religiøse samfunn vil det lønne seg å handle på måter som støtter de gjeldende maktstrukturene.

It is then often in the best interests of actors, within the context of a given field, to act in ways that end up both lending credence to, and reproducing, the very symbolic systems of domination that are resulting in symbolic violence. (Schubert, 2014, s. 181)

Et eksempel er at personer selv tar kontakt med de religiøse lederne, når de har syndet. «*Ofte så kommer de jo til de eldste selv, for de har så dårlig samvittighet*» (3). Lederne har makt til å ekskludere personen fra det religiøse samfunnet. Men tar de selv kontakt, kan lederne tolke dette som et tegn på angrep fra den syndende, og bestemme seg for tilgivelse heller enn ekskludering, til personens fordel. Ofte sitter de religiøse lederne i en posisjon hvor de kan tildele religiøs kapital. Personen som tar kontakt med lederne og bekjenner sine synder, kan få tildelt verdifull religiøs kapital, i form av tilgivelse og mulighet for frelse. Imidlertid gir personen samtidig en aksept av bedømmingskriteriene de syndende vurderes etter, og aksept av at det er de religiøse lederne som har makt til å vurdere konsekvensene for syndende.

Den tematiske analysen viser at de fem trossamfunnene (som egne, separate felt) håndterer seksuell vold mot barn på to måter, grovt sett. Noen av feltene har en integrert og uttalt forståelse av at seksuell vold mot barn ikke tas tak i, men heller forties. «*Altså, det skal hysjes ned, det skal stilnes – akkurat når det gjelder sånne ting så skal man ikke blande seg*» (5). Det å hysje ned seksuelle overgrep virker å være doksiske trekk ved det aktuelle feltet. Andre felt har normer og regler for internhåndtering av overgrepssaker, som del av feltets nomos. Intern håndtering innebærer at religiøse ledere har makt til å avgjøre om den seksuelle volden har skjedd, og hva som skal gjøres med det. For eksempel å tilgi. Begge disse måtene å håndtere seksuell vold mot barn på, er akseptert i feltene de foregår i. Det virker å være de religiøse lederne som anbefaler å melde sak til politiet – eller ikke: «*når det kom frem at jeg hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, så ble jeg liksom kalt inn på et møte med de eldste i menigheten også ble jeg anbefalt å ikke anmelde det. Men jeg måtte tilgi*» (2). Religiøse ledere, i kraft av sin symbolske makt, uttaler seg med autoritet, bestemmer gjeldende praksis for internhåndtering og ber overgrepsutsatte om å ikke søke offentlig bistand slik de har krav på. Disse sosiale strukturene virker på den måten at overgrep ikke blir oppdaget, ikke blir håndtert i tråd med barnets rettigheter, og ikke ivaretar det overgrepsutsatte barnet. De sosiale strukturene muliggjør at seksuelle overgrep kan skje og gjenta seg, slik at «*overgripere har*

*fått jobbe litt i ro og mak og ikke få[tt] noe særlig søkelys på seg» (2), slik en intervjuperson beskriver. Den symbolske volden muliggjør på denne måten seksuell vold mot barn i det kristenfundamentalistiske feltet, slik jeg ser det. I tillegg til at feltets strukturer muliggjør overgrep, vil jeg også mene at den religiøse habitusen spiller inn. Dette gjennom at barna lærer – og etter hvert internaliserer i sin habitus – at de skal adlyde, ikke stille spørsmål og ikke stole på seg selv. Undertema **Du eier ikke deg selv** forteller om opplevelsen av å ikke ha plass til å være seg selv på grunn av trossamfunnets krav om lydighet og konformitet, samt forventning om å avvise egne følelser og tanker. Slik intervjupersonene har beskrevet det, stiller de religiøse samfunnene ekstreme krav til lydighet, konformitet og underordning til autoriteter. «Det er jo på en måte en ekstrem kontroll. Det finnes ingen aspekter ved livet ditt du skulle lytte til selv da – du skulle bare gjøre det som ble fortalt deg» (5). Dette gjør barna særlig utsatt og sårbare for personer som vil utnytte dem, slik jeg ser det.*

For å kunne stille spørsmål ved det naturlige og tatt-for-gitte må man først bli det bevisst. I lukkede samfunn som oppfordrer medlemmene til begrenset kontakt med verden utenfor, vil den symbolske makten ha større effekt, fordi man i stor grad skjermes fra andre virkelighetsoppfatninger. Forståelse av verden og menneskene utenfor det religiøse feltet man er en del av, som onde og styrt av djevelen, hindrer personene i å se at det finnes andre måter å forstå verden på og andre måter å leve et godt liv. Slikt sett vil maktstrukturene og den symbolske volden «... limit even the ways in which we can imagine the possibility of an alternative world» (Schubert, 2014, s. 192). Maktstrukturene virker på den måten at de opprettholder seg selv – og videreføres i feltets doksiske trekk og i individenes habitus.

6.2 Å se seg selv med den andres blikk. Symbolsk vold og doksiske forestillinger påvirker individets selvoppfatning

Inspirert av Leira (2003) som drøfter kulturens betydning for selvoppfatningen, vil jeg knytte noen tråder mellom symbolsk vold, doksiske forestillinger og selvoppfatning. Leira bruker Bourdieus doxa-begrep og kaller det usynlige kulturelle tråder eller kulturell undertekst som virker inn på hvordan vi oppfatter oss selv (Leira, 2003, s. 45–47). Jeg har i forrige kapittel pekt på (det jeg tolker som) doksiske forestillinger og symbolsk vold i de lukkede, religiøse miljøene intervjupersonene har vokst opp i. Hvis vi legger til grunn at den symbolske volden veves inn i doxa i det kristenfundamentalistiske feltet, vil det bety at den symbolske volden påvirker individets selvoppfatning. Jeg vil i det følgende gi noen eksempler på dette.

De som bryter religiøse regler og forventninger – synderne – blir sett på som avvikere. Skammen som synderne kjenner på er *det normales forakt*, slik Leira beskriver det, og er et uttrykk for symbolsk vold (Leira, 2003, s. 69). Ifølge Leira påfører den symbolske volden psykisk smerte fordi individene internaliserer den dominerendes blick og retter det mot seg selv (Leira, 2003, s. 197). Eksempelvis er flere av intervjupersonene tiltrukket av personer av samme kjønn. I trossamfunnene var det både tydelige uttalte regler om forbud mot homofili, i tillegg til en doksisk normalitet om at seksuell omgang bare kan skje mellom mann og kvinne. Selv om intervjupersonene aldri gir uttrykk for at de har en annen seksuell legning enn heterofili i oppveksten, møter de samfunnets blick av forakt. «*Og for min del som var tiltrukket av jenter allerede da – det var helt grusomt, det kunne jeg ikke, dit kunne jeg ikke gå i den tankegangen liksom*» (5). Blikket er internalisert, og de (avvikende) ser seg selv med *det normales forakt*. For intervjupersonene innebærer dette at de ikke har mulighet til å leve ut denne delen av seg selv og fortsatt tilhøre trossamfunnet. Deres handlingsrom begrenses.

Et annet eksempel er når intervjupersonen synder mot trossamfunnets regler i tankene sine, og responderer til seg selv med den samme forakten som trossamfunnet ville gjort: «*det var en sånn sirkel med at jeg tenkte på et eller annet, ba om tilgivelse, tenkte på noe, ba om tilgivelse – og rett og slett tenkte at jeg tenker feil tanker, og at jeg er gal*» (5). Intervjupersonen oppfatter seg selv som feil og gal. Selvoppfatningen har betydning for hvordan nye hendelser tolkes, og følgelig hvilke handlingsalternativer vi ser som mulige. En selvoppfatning som er fylt av selvforakt, sier Leira (2003, s. 42), kan gjøre at vi handle på måter som forsterker selvforakten. Intervjupersonen forteller om en dramatisk avvisning fra hele trossamfunnet etter regelbrudd. Avvisningen varte i flere uker. «*Vi kom på ungdomssamling for eksempel og ble ikke snakket til. Og at folk bare glodde med sinte øyne liksom [...] vi bare sto der og følte oss som utenomjordinger*» (5). Personens beskrivelse av å føle seg som *utenomjording* forteller om de andres blick på henne som avviker. *De sinte øynene som glodde*, forteller om samfunnets forakt. Leira mener at det å bli utstøtt og foraktet er den største faren vi står overfor, psykologisk sett. Når vi blir utstøtt og skammer oss, tenker vi det er oss selv det er noe feil med (Leira, 2003, s. 68–69). Følgelig påvirkes selvoppfatningen, og handlingsrommet vårt.

Doksiske mønstre – de usynlige kulturelle trådene – og den usynlige symbolske volden virker inn på hvordan individer ser på seg selv, og hvordan de oppfatter sitt handlingsrom. Å bli møtt med forakt, samt å se på seg selv med de dominerendes blick, kan føre til psykisk smerte gjennom følelsen av skam og selvforakt. «Å bli foraktet der ute er til å bære hvis man er elsket av sine nærmeste», skriver Leira (2003, s. 45). Slik jeg forstår det, mener Leira at de viktigste

blikkene er de fra våre nærmeste relasjoner. Det kan bety at å bli sett på med forakt av våre nærmeste, har sterk negativ påvirkningskraft på vår selvoppfatning. I et lukket, religiøst samfunn hvor det knyttes tette bånd innenfor samfunnet, og kontakten med de utenfor begrenses, vil det være svært farlig, psykologisk sett, å bli utstøtt og foraktet av de innenfor. Undertema ***Aldri god nok*** forteller om stadige tilbakemeldinger fra omgivelsene om å ikke være god nok. Jeg forstår det som at omgivelsenes gjentatte tilbakemeldinger til intervjupersonene om at de avviker fra det trossamfunnet forventer av dem når det gjelder oppførsel, normer, innsats med mer, fører til selvforakt. Slik intervjupersonene beskriver det er det vanskelig – for noen umulig – å være god nok til å få trossamfunnets anerkjennelse. Undertema ***Du eier ikke deg selv*** forteller om en opplevelse av å ikke kunne bestemme over seg selv, tanker, handlinger, utseende og så videre. Dette undertema kan forstås som uttrykk for et begrenset handlingsrom. Og kanskje også en form for resignasjon? Intervjupersonene beskriver det i alle fall slik at de ikke opplever å ha mulighet til å handle selv, de må «*bare stole på det som er rundt deg og det de andre forteller og – på en måte følge den oppskriften*» (5).

I neste kapittel vil jeg komme med noen avsluttende refleksjoner om prosjektets funn og betydningen av disse.

7. Avsluttende refleksjoner

Dette prosjektet har hatt oppmerksomhet om opplevelser av vold, og gir ikke et helhetlig bilde av hvordan det er å vokse opp i lukkede, religiøse samfunn. Utvalget av intervjupersoner er heller ikke representativt for populasjonen av mennesker med oppvekst i lukkede, religiøse samfunn i Norge. Det kan være andre erfaringer og positive sider ved oppvekst i slike samfunn, som ikke belyses her.

Intervjupersonenes oppveksterfaringer har ulike dimensjoner av vold i seg. Fysisk vold i form av tukt samt oppdragelse preget av sterk negativ sosial kontroll rettfærdiggjøres i religiøse tekster og autoriteter, og er slikt sett legitimt i trossamfunnene, men ikke legalt fordi det bryter med lovbestemmelser. Seksuelle overgrep er verken legale eller legitime handlinger i trossamfunnene, men handlinger som likevel muliggjøres på bakgrunn av flere forhold ved trossamfunnene. Den symbolske volden bringer inn en annen dimensjon, fordi den er del av skjulte makt- og dominansforhold i trossamfunnet, som internaliseres i individene. Funnene i denne undersøkelsen antyder at for de barna som utsettes for vold, kan det være svært vanskelig å opponere mot volden. Siden volden forstås som å ha en mer eller mindre naturlig plass i trossamfunnet, og inngår i en form for symbolsk vold, hindres personer i lukkede religiøse samfunn i å diskutere og protestere mot voldspraksiser. Billedlig sett kan det oppleves som å være klebet til et spindeltev av kontroll – som det er vanskelig både å se, snakke om og løsrive seg fra.

All vold mot barn – inkludert symbolsk vold – bryter med barnets rett til en trygg oppvekst. Prosjektet har vist at det foregår rettighetsbrudd overfor barn i lukkede, religiøse samfunn i nyere tid i Norge. Rettighetsbruddene vies lite oppmerksomhet i handlingsplaner, tiltak og diskusjoner i det offentlige rom. Det er grunn til bekymring for barn som vokser opp i lukkede trossamfunn. Bekymringen handler om hva barna utsettes for av vold vevd sammen med troen, samt hvilke negative konsekvenser det får for dem. Bekymringen handler også om lukketheten i trossamfunnene, som gjør det vanskelig for barna og familiene å få hjelpen de kan trenge fra offentlige instanser. Til tross for at samtlige intervjupersoner har opplevd vold i oppveksten, har ingen av dem hatt kontakt med barneverntjenesten eller andre offentlige hjelpetjenester. Barna har slikt sett en dobbel sårbarhet; de er voldsutsatt, og har ofte ikke reell tilgang til hjelp.

Barn som vokser opp i lukkede trossamfunn har lik rett til offentlige tjenester som andre barn. Barneverntjenesten er avhengig av å motta bekymringsmeldinger for å kunne undersøke

barnas omsorgssituasjon og iverksette tiltak. Barneverntjenestens inngripen fordrer derfor at andre oppdager, reagerer og handler på vegne av barn som lever i voldspregede omsorgssituasjoner. Oppdagelse av disse barna krever kunnskap om vold som del av religiøs praksis. Ansatte i skoler, barnehager, helsestasjoner, barneverntjenester og andre som møter barn, behøver å vite hvordan vold mot barn i lukkede religiøse samfunn kan utøves og ta form.

Det er også nødvendig med en erkjennelse av at vold i lukkede religiøse samfunn kan oppfattes som naturlig og riktig i barnets og foreldrenes virkelighetsforståelse. Det at volden er en del av det tatt-for-gitte for de som utsettes for det – stiller større krav til de av oss som er i posisjon til å oppdage, reagere og handle på vegne av de voldsutsatte barna. Vi trenger mer kunnskap om vold som del av religiøs praksis – om omfang, uttrykk, konsekvenser og mulige tiltak.

Innledningsvis skriver jeg at en religiøs oppdragelse av barn først blir problematisk, når den bryter barnets rett til en trygg og god oppvekst uten vold. Spørsmålet jeg stiller meg i lys av funnene i dette prosjektet er – hva når volden og troen er sammenvevd? Det rådende synet på barnet som selvstendig individ med egne rettigheter – det synet som ligger til grunn for barnets menneskerettigheter – fordrer at vi i praksis ikke behandler barnet som en forlengelse av foreldrenes frihet og rettigheter. Barnet har sine egne rettigheter, og disse bør vektlegges i tilfeller der barnet og foreldrene har motstridene interesser og behov. Slikt sett må det sikres at barn i lukkede, religiøse samfunn har samme vern mot vold som andre barn i det norske samfunnet.

Litteraturliste

- Aakvaag, H. F. (2016). *Violence, revictimization and trauma-related shame and guilt. An investigation of event characteristics and mental health correlates among violence-exposed men and women from the general population and among young survivors of a terrorist attack.* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/51986/PhD-Aakvaag.pdf?sequence=1>
- Aakvaag, H. F., Strøm, I. F., Birkeland, M. S. & Thoresen, S. (2019). Konklusjoner og implikasjoner. I H. F. Aakvaag og I. F. Strøm (Red.), *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen* (NKVTS Rapport nr. 1/2019) (s. 136–145). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress
- Agderposten. (2022, 1. mars). *Jehovas vitner klager på statstilskudd-nekt.* <https://www.agderposten.no/nyheter/jehovas-vitner-klager-pa-statstilskudd-nekt/>
- Alternativ til vold. (u. å.) *Hva er vold?* Hentet 29.09.2021 fra <https://atv-stiftelsen.no/om-vold/hva-er-vold/>
- Andersen, T. H. (2001). *Tause menn. Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer.* Verbum.
- Bae, B. (2007, 10. januar). Å se barn som subjekt – noen konsekvenser for pedagogisk arbeid i barnehage. *Kunnskapsdepartementet.* <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnehager/artikler/a-se-barn-som-subjekt---noen-konsekvenser/id440489/>
- Barnekonvensjonen. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter.* <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/barnekonvensjonen>
- Barneloven. (1981). *Lov om barn og foreldre (LOV-1981-04-08-7).* Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1981-04-08-7>
- Barneombudet. (2017). *Barneombudets høringsuttalelse til ny trossamfunnslov.* <https://www.barneombudet.no/vart-arbeid/hoyringssvar/ny-trossamfunnslov>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020). *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Årsrapport 2020).* https://bufdir.no/contentassets/10c19efafedc43e38b03022f3de0a4af/bufdir_arsrapport-kompetanseteam_2020.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2021, 01. september). *Barn utsatt for vold i familien.* https://www.bufdir.no/statistikk_og_analyse/oppvekst/vold_og_overgrep_mot_barn/barn_utsatt_for_vold_i_familien/
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100).* Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>

-
- Barnevernsloven. (ikke tredd i kraft). *Lov om barnevern* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2021-06-18-97>
- Berg, G. & Pallesen, S. (2004, 1. mai). Skam og selvfølelse: Teoretiske aspekter og psykometriske egenskaper ved en norsk versjon av Internalisert skam-skala. *Psykologtidsskriftet*. <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2004/05/skam-og-selvfoelse-teoretiske-aspekter-og-psykometriske-egenskaper-ved-en-norsk>
- Bergsland, M. D. (2021). Refleksivitet i empirisk kvalitativ forskning på symbolske maktrelasjoner. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 105(1) 42–54. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2987-2021-01-05>
- Bjørnhaug, I. (2002). Pierre Bourdieu – alle stridigheters sosiolog. *Norsk sosialt arbeid* 3(22) 161–168. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2002-03-06>
- Blindheim, A. (2012). Ettervirkninger av traumatiserende hendelser i barndom og oppvekst. *Tidsskriftet Norges barnevern* 89(3), 168–195. <https://doi-org.ezproxy.inn.no/10.18261/ISSN1891-1838-2012-03-05>
- Bourdieu, P. & Prieur, A. (1996). Symbolsk makt: artikler i utvalg. Pax Forlag.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3(2), 77–101. https://www.researchgate.net/publication/235356393_Using_thematic_analysis_in_psychology
- Braun, V. & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 11(4), 589–597. DOI: 10.1080/2159676X.2019.1628806
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). One size fits all? What counts as quality practice in (reflexive) thematic analysis? *Qualitative Research in Psychology* 18(3), 328–352. DOI: 10.1080/14780887.2020.1769238
- Brunstad Christian Church. (2020, 2. november). *Hvem kan definere åpenhet?* <https://bcc.no/2020/11/hvem-kan-definere-apenhet/>
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming* (2. utgave). Universitetsforlaget.
- Deer, C. (2014). Doxa. I M. J. Grenfell (Red.), *Pierre Bourdieu: Key concepts* (114–125). Taylor & Francis Group.
- Den europeiske menneskerettskonvensjon. (1950). *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>
- Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. (1966). *Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>

- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (4. utgave). <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/>
- Egedius, T. & Torp, A. (2016). *Jessoldaten. Gutten som skulle vinne landet for Gud*. Cappelen Damm.
- Epstein, C. (2012). Norms. I R. Adler-Nissen (Red.), *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR* (165–178). Routledge.
- Essén, C. (2008). *Sektbarn: ett reportage om de utvalda för paradiset*. Albert Bonniers Förlag.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., Marks, J. S. (1998). Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine* 14(4), 245–258. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8)
- FN-komiteen for barnets rettigheter. (2011, 18. april). *Generell kommentar nr. 13. Barnets rett til frihet fra alle former for vold*. https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/fn_barnekonvensjon/barnekonvensjonen_generell_kommentar_nr_13_norsk_oversettelse.pdf
- Fylkesmannen. (u.å.a). *Brunstad Christian Church*. Hentet 31.01.2022 fra <https://trussamfunn.fylkesmannen.no/trossamfunn/detaljer/438>
- Fylkesmannen. (u.å.b). *Jehovas vitner*. Hentet 31.01.2022 fra <https://trussamfunn.fylkesmannen.no/trossamfunn/detaljer/122>
- Fylkesmannen. (u.å.c). *Guds Menighet Ørsnes*. Hentet 31.01.2022 fra <https://trussamfunn.fylkesmannen.no/trossamfunn/detaljer/320>
- Følelseskompasset. (u.å.) *Frykt/angst*. Hentet 29. januar 2022 fra <https://www.folelseskompasset.no/informasjon/ulike-folelser/frykt/>
- Gording Stang, E. (2011). Alle former for vold mot barn er forbudt – og straffbart? *Kritisk Juss* 37(3), 155–177. <https://doi.org/10.18261/ISSN2387-4546-2011-03-01>
- Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1814-05-17>
- Henriksen, I. M. & Tøndel, G. (2017). Spontane dybdeintervjuer: Strategisk interaksjon som sosiologisk forskningsmetode. *Norsk sosiologisk tidsskrift* 3(24), 216–232.
- Hjelpekilden. (u.å.). *Om oss*. Hentet 01.03.2022 fra <https://www.hjelpekilden.no/omoss.html>
- Isdal, P. (2018). *Meningen med volden*. Kommuneforlaget.

-
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (3. utgave). Cappelen Damm AS.
- Jehovas vitner. (u.å.). *Verdien av å tukte barna i kjærlighet*. JW.org. <https://www.jw.org/no/bibliotek/boker/Hvordan-du-kan-oppnå-et-lykkelig-familieliv/Verdien-av-å-tukte-barna-i-kjærlighet/>
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017). *Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017–2020)*. (Handlingsplan). <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/retten-til-a-bestemme-over-eget-liv/id2542163/>
- Kirkengen, A. L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne* (2. utgave). Universitetsforlaget AS.
- Kirkengen, A. L. (2017). Diagnose: barndomsforgiftning. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 14(01), 16–24. <https://doi-org.ezproxy.inn.no/10.18261/issn.1504-3010-2017-01-03>
- Kojan, B. H., Nilsen, M., Storhaug, A. S., Agerup, T., Clifford, G. & Lichtwarck, W. (2020). *Barnevernets arbeid med barn og unge som har erfart vold og overgrep i nære relasjoner – en litteraturstudie* (NTNU Institutt for sosialt arbeid rapportserie nr. 3). https://www.ntnu.no/documents/1272526675/1281525946/NTNU_rapportserie_3.pdf/6181dcdb-ada2-8e62-e8eb-68e7ffaf00b7?t=1588875547866
- Kunnskapsdepartementet. (2021). *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold (2021–2024)*. (Handlingsplan).
- Kühle, L. (2009). Bourdieu om det religiøse felt. *Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskap*, 3(1–2), 7–20. [http://praktiskegrunde.dk/2009/praktiskegrunde\(2009-1+2d\)kuhle.pdf](http://praktiskegrunde.dk/2009/praktiskegrunde(2009-1+2d)kuhle.pdf)
- Kvello, Ø. (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Gyldendal akademisk.
- Köhler-Olsen, J. (2012). *Barnets rett til selvbestemmelse i forhold til religiøse normer* [Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo]. <https://www.jus.uio.no/ior/forskning/publikasjoner/skriftserien/dokumenter/nr-9-2012-kohler-olsen.pdf>
- Langvann, H. (2013, 17. april). *Sekt, lukket trossamfunn eller usunne religiøse miljøer?* Hjelpeskilden. <http://www.hjelpeskilden.no/blogg/sekt-lukket-trossamfunn-eller-usunne-religiose-miljer>
- Leira, H. K. (2003). *Det gode nærvær. Kulturens psykologiske betydning*. Fagbokforlaget.
- Lundgren, E. (1985). *I herrens vold. Dokumentasjon av vold mot kvinner i kristne miljøer*. J. W. Cappelen forlag AS.

- Lundgren, E. (2008). *Knutby-koden*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Menneskerettighetserklæringen. (1948). *Verdenserklæringen for menneskerettigheter*. <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklaering-om-menneskerettigheter>
- Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk* (LOV-1999-05-21-30). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>
- Molland, E., Bloch-Hoell, N. E. & Elstad, H. (2021, 27. september). Læstadianere. I *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/l%C3%A6stadianere>
- Nilsson, S. (2016). Children in new religions. I James R. Lewis & Inga B. Tøllefsen (Red.), *The Oxford handbook of new religious movements. Volume II* (2. utgave, 248–263). Oxford University Press.
- NRK. (2020a, 18. november). Jehovas vitner (episode i TV-serie). I *Brennpunkt: Guds utvalde*. NRK.
- NRK. (2020b, 25. november). Guds menighet (episode i TV-serie). I *Brennpunkt: Guds utvalde*. NRK.
- NTB. (2004, 21. april). *Knutby: Pastor og barnepike blir tiltalt mandag*. VG. <https://www.vg.no/nyheter/utenriks/i/yv1KBA/knutby-pastor-og-barnepike-blir-tiltalt-mandag>
- Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter* (LOV-1999-07-02-63). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-63>
- Prop. 133 L (2020 – 2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdfs/prp202020210133000dddpdfs.pdf>
- Rasborg, K. (2013). Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sosiologi. I L. Fuglesang, P. B. Olsen & K. Rasborg (Red.), *Videnskapsteori i samfundsvidenskapene* (3. utgave). Samfundslitteratur.
- Rasmussen, T. & Elstad, H. (2019, 6. februar). Fundamentalisme (i kristendommen). I *Store norske leksikon*. https://snl.no/fundamentalisme_-_i_kristendommen
- Redd Barna. (2005, april). *Til tross for tro. Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn*. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2011082605019
- Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging Vest. (Juni 2011). *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kompetansetiltak og veiledning*. http://www.hjelpkilden.no/uploads/1/3/1/6/13166795/rapport_fra_rvts-vest.pdf
- Rey, T. (2014). *Bourdieu on religion: Imposing faith and legitimacy*. Taylor & Francis Group.

-
- Ringnes, H. K. & Ulland, D. (2014). Individet i religiøse sekter: faglige synspunkter på rekruttering, medlemskap og brudd. I L. J. Danbolt, L. G. Engedal, H. Stifoss-Hanssen, K. Hestad & L. Lien (Red.), *Religionspsykologi*. Gyldendal Akademisk.
- Romarheim, A. & Winje, G. (2019, 20. juni). Nyreligiøsitet. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/nyreligi%C3%B8sitet>
- Roulston, K., de Marrais, K. & Lewis, J. B. (2003). Learning to Interview in the Social Sciences. *Qualitative Inquiry* 9(4), 643–668. DOI: 10.1177/1077800403252736
- Schei Jessen, R. (2021, 20. desember). Eva Lundgren. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Eva_Lundgren
- Schubert, D. J. (2014). Suffering/symbolic violence. I M. J. Grenfell (Red.), *Pierre Bourdieu: Key concepts* (s. 179–194). Taylor & Francis Group.
- Skartveit, G. (1997). *Ulvar i lammeflokken. Om predikantar, makt og overgrep mot kvinner*. Aschehoug.
- Skjømming, J. & Høydal, M. H. (2020, november). *Barns rett til beskyttelse mot psykisk vold i trossamfunn. En vurdering av den nye trossamfunnsloven i lys av barns rett til beskyttelse mot psykisk vold og trossamfunns rett til religionsfrihet*. (Masteroppgave). <https://www.duo.uio.no/handle/10852/84686>
- Skoglund, A., Sveinall, A. T., Paulsen, M., & Lien, I. L. (2008). *Religiøse grupper og bruddprosesser: Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov* (Rapport 3/2008). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Skoglund, A. (2011). *Sekter*. Humanist forlag.
- Statistisk Sentralbyrå. (2020). 06339: *Medlemmer i kristne trossamfunn som mottek offentlig stønad og som er utanfor Den norske kyrkja, etter trossamfunn, statistikkvariabel og år* [statistikk]. <https://www.ssb.no/statbank/table/06339/tableViewLayout1/>
- Statsforvalteren i Oslo og Viken (2022, 27. januar). *Jehovas Vitner nektes statstilskudd for 2021*. <https://www.statsforvalteren.no/oslo-og-viken/folk-og-samfunn/tros--og-livssynssamfunn/jehovas-vitner-nektes-statstilskudd-for-2021/>
- Strøm, I. F., Aakvaag, H. F., Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2019). Vold i barndom og reviktimisering. I H. F. Aakvaag og I. F. Strøm (Red.), *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen* (NKVTS Rapport nr. 1/2019) (s. 45–71). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Syse, A. & Befring, A. K. (2003, 11. september). Barn kan få blod uten foreldrenes samtykke. *Tidsskriftet den norske legeforening*. <https://tidsskriftet.no/2003/09/rett-og-urett/barn-kan-fa-blod-uten-foreldres-samtykke>
- Teigen, K. H. (2020, 31. mars). Opplevelse. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/opplevelse>

- Tetzchner, S. V. (2021, 23. februar). Autoritet. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/autoritet>
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder* (5. utgave). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap og kunnskap i praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Gyldendal Akademisk.
- Thoresen, S., Myhre, M., Rueness, J. & Strøm, I. F. (2019). Helse. I H. F. Aakvaag og I. F. Strøm (Red.), *Vold i oppveksten: Varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen* (NKVTS Rapport nr. 1/2019) (s. 72–93). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Thuen, H. & Sommerschild, H. (1997). *Foreldre – til barns beste. Om barneoppdragelse før og nå*. Pedagogisk Forum.
- Tjora, A. (2020, 3. desember). Sosialkonstruktivisme. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/sosialkonstruktivisme>
- Torp, A. (2019, 3. juni). Himmel, helvete og barns trosfrihet (debattartikkel). *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/kultur/himmel-helvete-og-barns-trosfrihet/71137048>
- Trossamfunnsloven. (2020). *Lov om tros- og livssynssamfunn*. (LOV-2020-04-24-31). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2020-04-24-31?q=trossamfunnslov>
- Turner, D. W. (2010). Qualitative Interview Design: A Practical Guide for Novice Investigators. *The Qualitative Report* 15(3), 754–760. <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR15-3/qid.pdf>
- Vogt, K. (2021, 12. mai). Fundamentalisme. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/fundamentalisme>
- Wilken, L. (2008). *Pierre Bourdieu*. Fagbokforlaget.

Vedlegg

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Opplevelser av vold under oppvekst i lukkede religiøse miljøer i Norge»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å *øke kunnskapen og forståelsen om opplevelsen av ulike former for vold i lukkede religiøse samfunn*. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med studien er å øke kunnskapen og forståelsen om hvordan vold oppleves av personer som vokser opp i lukkede religiøse samfunn i Norge. Organisasjonen Hjelpeskilden beskriver at lukkede religiøse miljøer kjennetegnes ved at de vektlegger gruppen fremfor individet, ser på egen gruppe som en elite eller som utvalgt, har et sort/hvitt verdensbilde, plasserer det gode innenfor og det onde utenfor gruppen, tillater ikke kritikk, samt har en autoritær leder eller ledergruppe.

Problemstillingen som skal undersøkes er:

Hvordan, i retrospektiv, opplever personer som har vokst opp i lukkede religiøse samfunn i Norge, det å ha bli utsatt for ulike former for vold?

På hvilke måter, hvis noen, oppleves volden som del av det religiøse samfunnets (mer eller mindre formaliserte) religiøse praksiser?

Voldserfaringene kan spenne fra psykisk vold, negativ sosial kontroll og trusler/frykt til ulike former for fysisk vold eller seksuelle overgrep/overskridelser. Voldserfaringene kan også inkludere det å være vitne til at andre utsettes for vold, eksempelvis et søsken eller en forelder. Vold forstås som handlinger som skader, smerter, skremmer eller krenker, får en person til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil.

Forskningsprosjektet er en masterstudie. Opplysningene som samles inn, skal ikke brukes til andre formål.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen i Innlandet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget er personer mellom 18 og 45 år, som har hatt hele eller deler av oppveksten i kristne lukkede religiøse miljøer i Norge, og som har erfaringer med ulike former for vold som en del av praksisen i det religiøse miljøet en vokste opp i. Personene har nå forlatt/brutt med det lukkede religiøse miljøet.

Organisasjonen Hjelpeskilden sender ut invitasjon til deltakelse i forskningsprosjektet, og Hjelpeskilden velger ut hvilke personer som får invitasjonen. Jeg ønsker å intervju 5–7 personer. Dersom det er flere enn 7 som melder seg til deltakelse, vil jeg gjøre et utvalg basert på størst mulig spredning når det gjelder kjønn og hvilket religiøst samfunn personene har vokst opp i.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar i et individuelt intervju. Det vil ta deg ca. 1 ½ – 2 timer. I intervjuet vil du få spørsmål om det religiøse samfunnet du vokste opp i, hvilke erfaringer du har med ulike former for vold, om og på hvilken måte volden oppleves som en formalisert del av den religiøse praksisen.

Jeg tar lydopptak og/eller notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun student og veileder som vil ha tilgang ved Høgskolen i Innlandet.
- Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrige data.

Deltakerne i forskningsprosjektet vil ikke kunne gjenkjennes i den skriftlige masteroppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er juni/juli 2022. Lydopptak slettes samtidig.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskolen i Innlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskolen i Innlandet ved masterstudent Birgitte Nyblin-Austgulen (e-post 234492@stud.inn.no). Veileder Anne Sigfrid Grønseth (e-post anne.gronseth@inn.no).
- Vårt personvernombud: Anne Sofie Lofthus (e-post Personvern-forskning@inn.no).

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Anne Sigfrid Grønseth

Prosjektansvarlig
(Veileder)

Birgitte Nyblin-Austgulen

Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Opplevelser av vold under oppvekst i lukkede religiøse miljøer i Norge*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i individuelt intervju
- at det gjøres lydopptak av intervjuet

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Semi-strukturert intervjuguide

Intervjuguide

Fase 1: Rammesetting

Uformell prat (5 min)

Informasjon (5-10 min)

Først vil jeg fortelle deg litt om temaet for samtalen, hvorfor jeg ønsker å snakke med deg og hva jeg skal bruke informasjonen til. Intervjuet kan omhandle sensitive tema, og det er viktig at du kun deler det du ønsker, og at du er kjent med at du kan la være å svare på spørsmål som stilles.

Jeg har taushetsplikt om det du forteller meg, og jeg vil bevare din anonymitet når jeg presenterer resultatene fra undersøkelsen min.

Dersom du samtykker til det, vil jeg ta lydopptak av intervjuet (samtykkeskjema). Ønsker du ikke at jeg tar lydopptak, vil jeg ta skriftlige notater mens vi snakker sammen.

Er det noe som er uklart? Har du noen spørsmål?

Start lydopptak (hvis samtykke).

Fase 2: Fokusering

Nøkkelspørsmål (60-90 min)

1. Først vil jeg spørre om litt bakgrunnsinformasjon: alder, oppvekststed, nåværende bosted, utdanning, yrke, sivilstatus og familiesituasjon.
2. Fortell litt om det religiøse samfunnet du vokste opp i.
3. Hvis vi legger til grunn at vold er handlinger som skader, smerter, skremmer eller krenker, får noen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil, hvilke erfaringer har du med vold fra din oppvekst, slik du husker det?
4. Fortell slik du husker det, på hvilke måter, hvis noen, oppleves volden som del av det religiøse samfunnets (mer eller mindre formaliserte) religiøse praksiser?
5. Slik du husker det, hadde du eller andre i familien din kontakt med det offentlige hjelpeapparatet?

6. Hvilke konsekvenser har dine erfaringer med vold i oppveksten hatt for deg?

7. Hvilket forhold har du nå til det religiøse samfunnet du vokste opp i?

Fase 3: Avslutning

(Ca.15 min)

Avrunde intervjuet.

Er det noe du ønsker å legge til, utover det som har kommet frem til nå?

Kan jeg få ditt samtykke til å ta kontakt igjen, dersom jeg har noen oppfølgingsspørsmål?

Takk for deltakelse i forskningsprosjektet. Jeg vil minne deg på at du har mulighet til å trekke deg fra deltakelse i forskningsprosjektet, også nå etter at intervjuet er gjennomført, og frem til prosjektets avslutning.

Dette intervjuet har handlet om tema som kan oppleves sårbart og vanskelig å snakke om. Dersom du har behov med noen å snakke med i etterkant av intervjuet, kan jeg bistå deg i kontakt med Mental Helses hjelpetelefon (116 123), om du ønsker det.

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD

Melding 01.11.2021 10:48

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er: Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 01.11.2021 med vedlegg. Behandlingen kan starte.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger, særlige kategorier av personopplysninger om helseopplysninger og religion frem til 15.07.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a.

For særlige kategorier av personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen:

- om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20).

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:

nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Kontaktperson hos NSD: Olav Rosness, rådgiver.

Lykke til med prosjektet!